

Mora Jordägares Samfällighetsförening

en historik av

Christer Karlsson, Lars-Olof Österström och Anders Romson

Mora Jordägares Samfällighetsförening

en historik av

Christer Karlsson, Lars-Olof Österström och Anders Romson

© Mora Jordägares Samfällighetsförening samt författarna.

ISBN 978-91-639-3298-4

Andra omarbetade och utökade upplagan. Ersätter tidigare upplaga från år 2015.

Tryckt i 300 exemplar. 130 gr silk inlaga. 260 gr omslag.

Tryckt av RG Tryck, Bollnäs, 2017.

Layout: Christer Karlsson.

Omslagsfoto: Christer Karlsson

Innehåll

Inledning.....	1
En förening med två olika ursprung	3
Gren 1: Marksamfälligheterna.....	5
Gren 2: Kommunalstämmotillgångarna - egendomar som Mora Jordägare äger kollektivt men som inte varit marksamfälligheter.....	8
Tiden efter 1988	12
Tankar om samfälligheter.....	15
Övrigt	15
Rättsfall	18
Historiska bindningar mellan kommuner och jordägare	37
Storskiftet och laga skiftet i Mora.	40
Mora marknad	52
Flottbron vid Mora-Noret och färjan vid Bastubacken	64
Prästboställena.....	81
Kristinebergs gård	90
Siljansfors Bruk.....	94
Litteratur.....	100
Bildförteckning.....	102

Inledning

Mora Jordägares Samfällighetsförening (Mora Jordägare) tillkom i sin nuvarande form, omfattning och inriktning år 1988 i samband med en anslutning av dåvarande Mora sockens Jordägares Samfällighetsförvaltning till Mora Jordägares Samfällighetsförening.

Mora sockens Jordägares Samfällighetsförvaltning var den förening vars ändamål var att för delägarnas räkning förvalta Mora sockens marksamfälligheter som kom att avsättas vid storskiftet i mitten av 1800-talet. Mora Jordägares Samfällighetsförening, vars delägare i protokollen angavs vara exakt desamma som i marksamfälligheterna, hade 10 år tidigare inordnats under **Lag (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter**. Föreningen äger relativt stora ekonomiska tillgångar (främst skogsfastigheter) i socknen, tillgångar som härstammar från de tidigare allmännyttiga jordägarkassorna. Anslutningen godkändes av myndigheterna 1988 och den sammanslagna verksamheten antog nya och gemensamma stadgar.

Ända sedan 1950-talet och fram till 2011 har viss del av överskottsmedel från de två föreningarna, och efter 1988 den sammanslagna föreningen, regelbundet överförts till drygt 20-talet bysamfälligheter i socknen för att användas för gemensamma ändamål. Från år 2008 och fram till idag har mycket av förutsättningarna för och inriktningen av verksamheten kommit att förändras. Bl.a. har ett allvarligt juridiskt problem uppenbarats, som berör Mora Jordägares verksamhet. Det råder en diskrepans mellan delägandet i några av bysamfällighetsföreningarna jämfört med delägarskapet i Mora Jordägare inom samma by. Problematiken får därmed också bäring på skattelagstiftningen – att fördela ut medel till "annan juridisk person" ifrågasätts som avdragsgill kostnadspost. Under senare år har därtill den principiella frågan om samfällighetsföreningars möjlighet och rätt att använda överskottsmedel till gemensamma insatser till gagn för medlemmarna/delägarna prövats i rättsliga instanser (t.ex. Sollerön och Utmeland) med negativa utslag.

Styrelsen har således under senare år kunnat konstatera att:

- delägarregistren gällande Mora Jordägare inte var korrekta före 2014
- det rått vissa oklarheter om exakt vilka samfälligheter Mora Jordägare förvaltar respektive vika registerfastigheter föreningen äger
- det från juridisk utgångspunkt råder oklarheter när det gäller möjligheten att använda överskottsmedel för gemensamma insatser
- utdelning till skifteslagen/bysamfällighetsföreningarna inte (ur skattesynpunkt) är avdragsgilla som utdelning till delägarna
- det råder formella oklarheter när det gäller hur sammanslagningen ("anslutningen") 1988 gick till

På stämman 2011 ändrades stadgarna gällande föreningens disposition av överskottsmedel. Delägarna beslutade på stämman 2013 dels att genomföra en totalomfattande ägarutredning (vilka som äger) samt en ägandeutredning (vilka samfälligheter och fastigheter föreningen förvaltar och/eller äger). Utredningarna redovisades vid stämman 2014.

Vid stämman 2014 gavs styrelsen i uppdrag att:

- intensifiera utredningen rörande på vilket sätt föreningen ska kunna fullfölja § 3.c. i sina stadgar
- fördjupa och fullfölja den pågående ägandeutredningen

Arbetet med dessa uppdrag har nu slutförts med en ingående utredning av Mora Jordägares ursprung, tillkomsten av tillgångar, ändamål och syften med förvaltning och hantering av medel. Vi har valt att benämna denna del av utredningsarbetet för "Historieutredningen". Denna delutredning har genomförts av Skog Dr Christer Karlsson, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), Lars-Olof Österström, Mora Jordägare och Anders Romson, tidigare planingenjör inom stadsarkitektkontoret i Mora kommun. Christer Karlsson har varit utredningsledare. I utredningsarbetet har därtill styrelseledamöterna/suppleanterna Allan Björklund, Sune Falk, John Mattsson och Meit Wik medverkat. Yngve Karlsson och Mats Backman, som tidigare arbetat med omarronderingar vid Lantmäteriet i Mora har lämnat värdefulla upplysningar om Storskiftet, Laga skifte samt omarronderingar inom Mora kommun.

Ett stort tack till Bullas Jonas Jansson, Kjell Hansson Talu, Zornmuseet, Mora kommuns bygdarkiv och arkitektkontor, Nordiska museet, Nationalmuseum och Uppsala universitetsbibliotek, vars bilder vi har fått använda.

En första upplaga denna historik presenterades inför årsstämman 2015. Föreliggande upplaga, den andra, har omarbetats och utökats kraftigt, med ingående beskrivningar av Mora marknad, flottbron vid Mora-Noret och färjestället vid Bastubacken, Prästboställena, Kristinebergs gård samt Siljansfors Bruk.

Utredningsrapporten överlämnas härmed till Mora Jordägares Samfällighetsförenings delägare för begrundande. Se även i vår hemsida <http://www.morajord.se/>.

Mora 2017-03-19

Lars-Olof Österström

En förening med två olika ursprung

Mora Jordägares Samfällighetsförening härstammar från två olika, helt skilda ursprung (i fortsättningen benämnt "grenar"), inom Mora socken, som från och med 1988 förvaltas i samma samfällighetsförening.

Gren 1

Marksamfälligheter som avsattes vid storskiftet 1839-1859 och som senare förändrats under laga skiften och omarronderingar under 1900-talet. Fr.o.m. år 2014 finns dessa samlade i Mora s:1 och Mora s:2 i Lantmäteriets register. Sockensamfälligheterna **förvaltades under åren 1931-1988 av Mora Sockens Jordägares Samfällighetsförvaltning**, som formellt var fristående från den kommunala förvaltningen. (Observera att det här enbart handlar om marksamfälligheter som Mora sockens byar äger kollektivt, därav beteckningen "sockensamfälligheter". Vid omarrondering av Våmhus gjordes år 1995 ett undantag då fastigheten Limbäck 93:2 i Våmhus församling tilldelades ett andelstal i Moras sockens samfälligheter). *Marksamfälligheterna ägs direkt av delägarfastigheterna och förvaltas av Mora Jordägares Samfällighetsförening.*

Förvaltade egendomar från gren 1 (bild 5-11)

- a. Vägsamfälligheter och övriga samfälligheter, Mora s:1.
- b. Samfälligheter med skogsmark och impediment, Mora s:2.

Gren 2

Egendomar (med ursprung i marknadskassan, brokassan och skogsmedelsfonden mm.) som Mora sockens skattejordägare äger kollektivt sedan flera sekler. I denna historieskrivning kallar vi dessa egendomar för "**Kommunalstämmotillgångar**", eftersom de fram till 1978 **förvaltades inom Mora kommun med kommunalstämma (jordbruksstämma, jordägarstämma)** som högsta beslutande församling. *Kommunalstämmotillgångarna ägs och förvaltas av Mora Jordägares Samfällighetsförening. Delägarfastigheterna har ett indirekt ägande genom sitt deläggande i samfällighetsföreningen.*

Förvaltade egendomar från gren 2

- a. Skogsfastigheter, s.k. registerfastigheter (tabell 1 och bild 5-10).
- b. Fastighet med byggnader i Mora (Mora Stranden 39:2, "Kaplansgården", bild 2).
- c. Andelsfastigheten Mora Utmeland 13:45.
- d. Deläggande i Dyverdalens gemensamhetsskog (24,4 % i Mora Bonäs s:281 via Mora Bonäs 451:1, bild 5-6).
- e. Deläggande i Dyverdalens gemensamhetsskogs fastigheter (Bonäs 285:1 och 342:1, bild 5-8)
- f. Deläggande i Skellnäs gemensamhetsskog (2,9 % i Mora Vika s:73 via Mora Vika 238:1, bild 5 och 9).

Förvaltade egendomar som inte kan hänföras till någon av grenarna

Ekonomiska tillgångar i form av likvida medel, kundfordringar etc.

Vilka är delägare i Mora Jordägares Samfällighetsförening?

År 2014 tog lantmäteriet fram en ny ägarförteckning på uppdrag av Mora Jordägares Samfällighetsförening, eftersom det tidigare hade funnits oklarheter om enskilda fastigheters delägarandel. Den nya ägarförteckningen visar att det i december 2014 fanns 2535 fastigheter, fördelade på 27 byar, som är delägare i Mora Jordägares Samfällighetsförenings alla tillgångar enligt samma andelstal som finns registrerat för samfälligheterna Mora s:1 och Mora s:2 i lantmäteriets fastighetsregister. Nu kan man för sockensamfälligheterna ta fram en förteckning med samtliga deläggande fastigheters andelstal (<http://www.morajord.se/delagare-per-fastighet/>).

Det omvända gäller också, dvs. att delägarfastigheterna är registrerade som delägare i Mora s:1 och Mora s:2. Såväl sockengräns som byindelning har ändrats efter det att gränserna fastställdes vid storskiftet under 1850-talet. Av byarna har Kristineberg försvunnit och Berihol, Mora, Sandängarna och Stranden tillkommit. Kräckelbäcken, Skuråsen, och Ulvsjön i norra Mora, samt Gammbodarna och Solbodarna i västra Mora har inte någon del i sockensamfälligheterna (bild 12 och 22).

I lantmäteriets fastighetsregister fanns det fram till 2014 uppgifter om att "Våmhus socken" var delägare i Mora sockens samfälligheter. När storskiftet avslutades ingick Våmhus i Mora socken, men Våmhus och Mora bildade vid kommunreformen 1863 var sin landskommun. Vid kommunalstämmor i Mora den 8/11 1885 och i Våmhus den 15/12 1885 bestämdes genom sämjedelning att respektive "socken" enbart skulle ha del i de sockensamfälligheter som låg inom deras egen "sockengräns". Denna sämjedelning ansågs juridiskt gällande i en hovrättsdom år 1937, där Mora kommun gjorde anspråk på en andel av en köpeskilling för samfälld mark som sålts i Kumbelnäs, Våmhus kommun (Svea hovrätt 1937-11-17). Först år 2014 har denna sämjedelning fullt ut registrerats hos lantmäteriet i samband med Mora Jordägares uppdrag till lantmäteriet att utreda ägandeförhållandena.

Siljansfors, Kristineberg och Prästboställes andelar av Moras sockensamfälligheter

Ett speciellt uppdrag i denna utredning har varit att utreda delägarskapet för Siljansfors, Kristineberg och Prästboställes (bild 13, 19, 21 och 22). I de första utdelningarna från Mora sockens Jordägares Samfällighetsförvaltning avseende åren 1953 och 1954 (bild 14) fanns Siljansfors och Kristineberg registrerade som mottagare med en notering om att pengarna inte betalats ut. Detsamma hände 1961. Efter 1988 har Mora Jordägares Samfällighetsförening handlat och agerat som om Siljansfors och Kristineberg inte är delägare. Prästboställes har inte någon gång fram till 2011 av Mora Jordägare ansetts vara delägare.

År 2011 gjorde Mats Backman en utredning som visade att Siljansfors (0,7165 %), Kristineberg (0,1677 %) och Prästboställes (1,2367 %) hade andelar i sockensamfälligheterna (bild 19). Efter lantmäteriets registrering av Mora s:1 och Mora s:2 som gjordes år 2014 har Siljansfors 1:1 kvar detta andelstal. Kristinebergs och Prästboställes andelar har övergått till andra fastigheter eftersom Kristineberg, Pastorsbostället, Komministerbostället och Skolmästarebostället avregistrerades som traktnamn åren 1993-1994 (registernamn, byanamn, lantmäteriet akt 2062-1151, 2062-1200). Prästboställes skogar är idag samlade i fastigheten Oxberg 399:1 (Svenska kyrkan). Mindre delar av det som tidigare var kyrkans mark återfinns i fastigheter med traktnamnen Sandängarna (bl. a. Mora golfbana) och Stranden.

Kristinebergs andelar av Moras sockensamfälligheter återfinns efter 1994 främst i Mora 1:3 (Bergvik skog) och Utmeland 662:8 (Mora kommun). Kristinebergs största skogsskifte (bild 13 och 78) har idag fastighetsbeteckningen Mora 1:4 (f.d. Kristineberg 1:7 och del av 1:8). Vi konstaterar att Siljansfors, Kristineberg och Prästboställes enligt Lantmäteriet hela tiden från storskiftet och fram till idag har varit delägare i Mora sockens marksamfälligheter, d.v.s. "Gren 1" i följande avsnitt av denna historik.

Siljansfors och Kristineberg betalade kommunalskatt

Beträffande andelarna i "Gren 2, Kommunalstämmotillgångarna" kan vi med hjälp av fyrktalslängden från år 1869 (Thorslund 2016) konstatera att Siljansfors Bruks AB tillhörde de markägare som innehade "i mantal satt jord", och bidrog med skatt till kommunen med bl.a. jordtalet som grund. Den kommunala rösträtten och beskattningen baserades på fyrktalet, som var uträknat efter personers och bolags samlade förmögenhet och inkomst. Även kvinnor och bolag fick rösta och betala kommunal skatt efter fyrktalen. En majoritet av befolkningen saknade rösträtt eftersom de hade för liten förmögenhet och inkomst.

Ett mantal motsvarade 100 fyrkar. För övriga beskattningsföremål (icke mantalssatt jord och andra fastigheter och andra inkomster) beräknades fyrktalet utifrån en komplicerad modell, där den totala utdebiteringen från sådana beskattningsföremål dividerades med det sammanlagda antalet mantal i kommunen. Det belopp som då erhöles avrundades uppåt till närmaste hela riksdaler (kronor). En hundradel av denna summa motsvarade i sin tur en fyrk (Thorslund 2016).

År 1869 hade Siljansfors Bruks AB 3654 fyrkar (bild 23). Det var högst inom kommunen och motsvarade 4,4 % av röstetalet i kommunalstämman. Av dessa kom 429 fyrkar från jorden och 3225 fyrkar från andra beskattningsföremål. Ett mantal motsvarade 100 fyrkar, vilket tyder på att Siljansfors Bruks AB hade 4,29 mantal jord. Totalt fanns det inom Mora kommun drygt 81 mantal innan Våmhus avskildes år 1868 (Arosenius 1866).

Som ordföranden i den första kommunalstämman valdes Brukspatron Gustaf Svedelius, Siljansfors. Som privatperson disponerade han 2145 fyrkar. Det var ungefär samma fyrktal som provinsialläkare Blomberg (2137) och handelsman Westerberg (2298). Kontraktsprost Källström (3499) och handelsman Bergqvist (3412) var de enda som hade högre fyrktal. Eftersom Svedelius även röstade för Siljansfors

Bruks räkning, var han kommunens mäktigaste person (Thorslund 2016). Av bild 15 framgår också att Siljansfors betalade "Färjesäd". Den kommunala beskattningen av företaget upphörde 1984.

Från fyrktalslängden år 1869 kan vi också utläsa att Kristinebergs ägare, Possessionaten J. A. Fogelqvist, hade 112 fyrkar, varav 95 som jordägare, vilket motsvarar 0,95 mantal. På Kristineberg bodde då även Kronofogde P. H. Kjellin med 1786 fyrkar, Länsman C. A. Falk, 1088 fyrkar samt Handelsman M. C. Fogelqvist 500 fyrkar (bild 23).

Kyrkans mark var mantalssatt, men kallades Kronomantal eller Ecklesiastika mantal, till skillnad från vanliga jordägare som betecknades som "Kronoskatte". Pastorsbostället (1 mantal), Komministerbostället (1/8 mantal), Skolmästarebostället (1/16 mantal) och Klockarbostället (1/16 mantal) hade inte del i "Kommunalstämottillgångarna", eftersom de var skattebefriade ända fram till och med år 2010." Kontraktsprosten, kyrkoherden som brukade Pastorsbostället, hade som privatperson ett av de högsta fyrktalen (Thorslund 2016, Arosenius 1866).

Fyrktalssystemet upphörde 1909 och ersattes med en 40-gradig skala (man kunde ha max 40 röster), som i sin tur slopades 1921, då systemet med en röst per röstberättigad infördes.

Gren 1: Marksamfälligheterna

Marksamfälligheternas omfattning (Mora s:1 och Mora s:2)

I början av år 2014 omfattade samfälligheterna totalt 2066 hektar och var fördelade på 82 registrerade samfälligheter med egna beteckningar samt några oregistrerade. Under 2014 omregistrerades samfälligheterna så att vägsamfälligheter med tillhörande avläggsplatser fick beteckningen Mora s:1 och samfälligheter innehållande skog beteckningen Mora s:2. Tidigare oregistrerade samfälligheter har också registrerats. Vägsamfälligheterna består dels av markområden där vägarnas och vägavläggens yttergränser är definierade och inritade i fastighetskartan, dels väglinjer där enbart mittlinjerna för vägarna är inritade på fastighetskartan. I bild 5-11 framgår var de sockensamfällida vägsamfälligheterna ligger.

I den skogsbruksplan som användes fram till och med 2014 var arealen inom samfälligheterna inte särskild från arealen i registerfastigheterna. Under 2015 gjordes en uppdelning som ett resultat av denna historietredning. Mora s:2 omfattar år 2017 arealen 1512 hektar, varav 1034 hektar produktiv skogsmark (<http://www.morajord.se/#>)

Marksamfälligheternas värde (Mora s:1 och Mora s:2)

Sammanfattningsvis kan sägas att marksamfälligheterna fram till våra dagar har betraktats betinga ett relativt lågt värde. Avkastningen i form av pengar har också varit låg. Med åren har det dock vuxit upp stora volymer skog på de flesta av samfälligheterna och vi bedömer att marknadsvärdet av skogen år 2017 troligen ligger på ca 30 miljoner kr (1000 hektar á 30 000 kr). Värdet av impediment och vägmark torde vara lågt.

Storskiftet i Mora

Samfälligheter inom och mellan byar har funnits sen urminnes tider. Det var dock i och med storskiftet som marksamfälligheter för första gången blev juridiskt fastställda, och samtidigt definierade på kartor och i terrängen. I Mora socken genomfördes det egentliga storskiftet under åren 1839-1859. Det inleddes med kartläggning och värdering av byarnas jordbruksmark och fäbodmark. Därefter delades jorden upp mellan olika markägare, den s.k. åbodelningen. Vid denna delning åsattes varje egendom ett jordtal, dvs. den andel av byns ägor man ägde. Sockensamfälligheterna i Mora fastställdes den 8 augusti 1855 och bydelning av socknens skogsmark den 1 juli 1857. Storskiftet avslutades den 20 augusti 1859 genom att byadelningen vann laga kraft. Uppdelningen av skogen mellan de olika markägarna inom en by ingick inte i storskiftet utan gjordes i de flesta byarna under 1860-talet och avslutades den 12 oktober 1872 (Nordenfelt och Wetterström 1894, bilaga 2, sidan 50). Denna "åbodelning av skog" gjordes med jordtalen från storskiftet som grund. De olika faserna i storskiftet har mera ingående beskrivits av Adde 1895, Bengtsson 1953, Bengtsson 1957, Nordenstedt 1928 och Olai 1988. Se även avsnittet **Storskiftet och laga skiftet i Mora** i denna skrift.

Sockensamfälligheterna bestämdes alltså före byadelningen och omfattade vägar, grustag, kvarnplatser, myrtag, sandtag, lertag, kalkbrott, älvskar (öar i älven), flygsandfält, mjågningsristag (för älvkanternas förstärkning mot erosion) mm. Dessutom avsattes en del övriga marker som samfälligheter eftersom de av markägarna ansågs som mindervärdiga eller alldeles odugliga marker.

Eftersom detta skäl inte godkändes av storskiftesreglerna blev de klassificerade som myrtag, dytag mm, trots att de inte kunde användas för sådana ändamål (Forss & Palm 1935, bilaga 1, sidan 46).

Laga skifte och omarronderingar under 1900-talet

Från 1926 och framåt har alla byar i Mora socken omarronderats. I samband med omarronderingarna har sockensamfälligheterna ändrats och utökats. Det faller utanför ramen för denna historieskrivning att i detalj redogöra för alla dessa omarronderingar. Laga skiftet i Mora har beskrivits av Turesson 1988. Se även avsnittet **Storskiftet och laga skiftet i Mora** i denna skrift.

Marksamfälligheternas överskott har delats ut till byarna inom Mora socken

Fram till början av 1950-talet anslogs pengar till olika ändamål efter ansökan till samfällighetsförvaltningen. Det var dock relativt blygsamma summor som delades ut. År 1952 beslöts att 1931 års reglemente skulle ändras för att möjliggöra utdelning av pengar "enligt årlig plan till samtliga byar enligt andel i reducerat kappland" (årstämma 1952-05-21 och extra stämma 1952-10-11). Den första utdelningen gjordes 1955 i efterskott för åren 1953 och 1954 (bild 14). Fr.o.m. 1961 gjordes årliga utdelningar till skifteslagen, till en början med 50 öre per reducerat kappland.

Den största byn, Färnäs, uteslöts under många år från utdelning på grund av att man själva avverkade och tillgodogjorde sig avkastningen på sockensamfälligheterna inom skifteslaget. Efter att delägarna i Färnäs bysamfälligheter i en dom i Svea Hovrätt den 5 oktober 1971 förlorat rättstvisten mot delägarna i Mora sockensamfälligheter, tvingades man att överlämna förvaltningen av byns sockensamfälligheter till Mora sockens Jordägares Samfällighetsförvaltning.

Förvaltningen av marksamfälligheterna

Marksamfälligheterna förvaltades av Mora landskommuns kommunalstämma fram till 1921. Detta år kom "Lagen (1921:299) om förvaltning av bysamfälligheter", och den lagen omfattade även sockensamfälligheter. Samma år valdes nämndemannen Johannes Beus av kommunalstämman som ombud för sockensamfälligheterna. År 1924, 1926 och 1927 beslöt kommunalstämman återigen att "under förvaltning ställa" ett antal uppräknade sockensamfälligheter och Johannes Beus valdes "som ombud för sockenundantagen". År 1928 riktade kommunalstämman en "hemställan åt interimsstyrelsen för undantagsmarken inom socknen att vidtaga lämplig gallring å markerna i fråga". Vi har dock inte hittat något protokoll som visar att man valde en någon interimsstyrelse. Eventuellt bestod den enbart av ovan nämnde Johannes Beus, och man får intrycket att det inte hände särskilt mycket med förvaltningen av sockensamfälligheterna under dessa år.

Den 18 november 1930 antog kommunalstämman "Reglemente för vården och förvaltningen av Mora sockens jordägares samfällda ägor och rättigheter". Reglementet följde lagen om förvaltning av bysamfälligheter, som gällde mellan 1921 och 1973. Den 31 mars 1931 fastställdes reglementet av Mora tingslags häradsrätt.

Fr.o.m. 1931 fanns en styrelse och årsstämma för Mora sockens Jordägares Samfällighetsförvaltning, vilket betydde att den blev en självständig förvaltning, skild från Mora kommun. Styrelsemedlemmarna kallades för sysslomän. Efter årsstämman 1934 fram till årsstämman 1938 skrevs inga protokoll och det fördes inte någon bokföring, vilket berodde på att Johannes Beus som ordförande och kassör av någon okänd anledning inte skötte sina uppdrag. Efter hans död 1938 gjordes försök att reda ut vad som hade hänt under dessa år, men man tvingades godkänna verksamhetsåren 1934-1937 under 1938 års stämma utan att ha fått klarhet.

Verksamheten fungerade sedan fram till 1940, men sedan saknas protokoll för åren 1941-45. Under åren 1946-1957 leddes verksamheten av G.A. Larsson m fl. och verksamheten fungerade bra, med utförliga protokoll för styrelsemöten och stämmor. Dessutom redovisas verksamheten under denna period årligen i Årsberättelser. Under åren 1959-60 saknas protokoll. Under 1960- och 70-talen förekommer namnen Erik Aronsson, Helmer Brygt, Erik Alin och Nils Nilsson i protokollen. Från och med 1973 hölls vissa styrelsemöten gemensamt för samfällighetsförvaltningen och jordägarnämnden (kommunalstäm mot tillgångarna).

Ärenden som behandlats inom samfällighetsförvaltningen

Av styrelse- och stämmoprotokoll framgår att den vanligaste typen av ärenden har varit förfrågningar från enskilda personer om att få köpa mark (för t ex fritidshus) från samfälligheterna. Genom laga skifte och övriga omarronderingar under 1900-talet har även många ärenden berört förändringar av samfälligheterna. Även skogens skötsel behandlades i många beslut.

FÖRBUD

Med stöd av reglementet för Mora sockens jordägares samfällighetsförvaltning, som omfattar all socknens samfällighetsmark inom Mora socken och Morastrands köping, **förbjudes all hämtning av grus, sand, lera m. m. ävensom all avverkning av skog å dessa områden utan erhållet tillstånd av förvaltningen såsom olaglig, och kommer ovillkorligen att lagligen beivras enl. samfällighetslagens bestämmelser om stöld från, eller åverkan å samfällid egendom.**

Förbudet omfattar även anordnande av uppläggning för torvströ, grus m. m. varvid träd skadas, samt avstjälpning av avfall och sopor.

Mora sockens jordäg. samf. förvaltning
SYSSLOMÄNNEN

Muströskavet, Mora

Bild 1. Skylt från 1950-talet som sattes upp vid samfälligheterna.

Gren 2: Kommunalstämotillgångarna - egendomar som Mora Jordägare äger kollektivt men som inte varit marksamfälligheter

Vi har valt att beteckna denna gren av Mora Jordägares Samfällighetsförening med det gemensamma namnet "kommunalstämotillgångar", pga. av att denna gren styrdes genom kommunallagen fram till bildandet av en samfällighetsförening år 1978. Läs mer om detta i avsnittet **Historiska bindningar mellan kommuner och jordägare**.

Kommunalstämotillgångarnas omfattning år 2017

Tillgångarna består år 2017 huvudsakligen av följande delar (<http://www.morajord.se/#>):

- Nio skogsfastigheter med totalt 1706 hektar produktiv skogsmark (tabell 1 och bild 5-10).
- Mora Stranden 39:2, som omfattar Kaplansgården med fyra timmerhus på en 2000 m² stor tomt (bild 2).
- Andelsfastigheten Mora Utmeland 13:45, som enbart äger andelar i andra fastigheter.
- 24,4 % i Dyverdalens gemensamhetsskogs samfällighetsförening (Mora Bonäs s:281) som förvaltar ca 1850 hektar total areal, varav 1579 hektar produktiv skogsmark. Denna ägarandel kommer via ägandet av Mora Bonäs 451:1. Via Dyverdalens gemensamhetsskog är man dessutom delägare i de två skogsfastigheterna Mora Bonäs 285:1 med 56 hektar produktiv skogsmark och Mora Bonäs 342:1, med 176 hektar produktiv skogsmark (bild 5-8).
- 2,9 % i Skellnäs gemensamhetsskog (Mora Vika s:73) som förvaltar ca 515 hektar, varav 360 hektar produktiv skogsmark. Denna ägarandel kommer via Mora Vika 238:1 (bild 5 och 9).

Tabell 1. Skogsfastigheter, s.k. registerfastigheter som ägs och förvaltas av Mora Jordägares Samfällighetsförening i mars 2017

Fastighet	Total areal (ha)	Areal prod skog (ha)
Bonäs 451:1	40	31
Gopshus 71:1	48	48
Morkarlby 293:2	625	513
Selja 154:6	92	79
Oxberg 113:1	23	22
Oxberg 398:9	311	285
Utmeland 237:1	355	260
Vika 238:1	295	240
Öna 324:1	310	228
Summa	2099	1706

Bild 2. Kaplansgården (Kaplagården) var komministerboställe fram till 1880. Foto Christer Karlsson 2017.

Ursprunget kommer från bl. a. Marknadskassan, Brokassan och Skogsmedelsfonden.

De första gemensamma egendomarna tycks ha varit marknadskassan och brokassan. Marknadskassan fick intäkter från anordnandet av Mora Marknad, men även från andra uthyrningar och försäljningar. I 1870 års räkenskaper redovisas förutom "marknadshyror" bl a det s.k. färjemålet (färjesäden) i denna kassa (bild 15). Läs mer om Mora marknad i avsnittet **Mora marknad**.

Brokassan finansierades i huvudsak med skattemedel. Hülphers säger i sin reseberättelse från år 1757 att: *Elf-bron vid Nore Gästgifware-gård,...., underhålles av Soknen, och betalas här inga bro-pengar* (Hülphers 1762). Arosenius (1866) beskriver finansieringen av brokassan så här:

Flottbron öfver Dalelfven vid Noret och färjan vid Badstugubacken norr om kyrkan underhålles enskildt af Mora genom det s.k. färjemålet, som upptages på hvarje hushåll och uppgår till 472,5 k.-f blandsäd, motsvarande vid pass 900 rdr rmt. Mora har dock hos Landshöfdingeembetet sökt tillförbinda Sofia Magdalena socknemän att i detta färjemål deltaga, såsom det av ålder varit brukligt". "De utgifter, som bestridas av sockenkassan, äro reparationer av prestgårdarne och socknens övriga allmänna byggnader, flottbron vid Noret och färjan vid Badstugubacken samt alla tillfälliga omkostnader, som kunna falla på socknen i sin helhet, Våmhus deruti inbegripet".

År 1884 togs ett sockenstämmobeslut om att broavgifter skulle erläggas av vägfarande. Troligen blev inte de rörliga broavgifterna någon större framgång. År 1886 bokfördes inga inkomster för passering av flottbron i kommunens brokassa (bild 16). Vår slutsats är att den s.k. Brokassan i huvudsak finansierades genom fasta årliga avgifter på det sätt som Arosenius (1866) beskriver. Läs mer om Flottbron i avsnittet **Flottbron vid Mora-Noret och färjan vid Bastubacken**.

Före 1893 redovisades intäkter från skogsavverkningar i marknadskassan. Den 15 januari 1893 beslöt kommunalstämman att inrätta en särskild skogsmedelsfond, dit ersättningar från avverkningar i fortsättningen skulle redovisas (Dom i Mora och Orsa tingslags häradsrätt 1958-07-15).

Köpet av Kaplansgården

När Våmhus församling skulle avskiljas från Mora församling avtalades att ca 18 % skulle tillfalla Våmhus. Detta avtal godkändes 1864-05-10 av Våmhus kapellag och 1865 -02-19 av Mora församling (Ersson 1864, bilaga 1, sidan 89). Praktiskt löstes detta genom att Mora Jordägare från Mora församling köpte Kaplansgården med tillhörande mark. Bland annat kom drygt 300 hektar skogsmark i Oxberg (f.d. Pastorsbostället 1:9, numera Oxberg 398:9) att tilldelas denna egendom. Köpet betalades av Mora

Jordägare med 3000 riksdaler ur Marknadskassan, och kvitterades av Våmhus församling den 1 juni 1872, efter att avstyckningen slutförts. Våmhus församling kunde därefter använda pengarna för att köpa ett prästboställe inom sin egen församling, som bildades 1868. Namnet Kaplansgården kommer efter en äldre benämning för komminister, Kaplan. Kaplansgården uppfördes 1760 och användes av Kaplaner och komministrar fram till 1880, då den nya komministergården togs i bruk.

Kommunalstämman och Jordbruksstämman som förvaltare av "Kommunalstäm mot tillgångarna"

Förvaltningen av jordägarnas gemensamma tillgångar har gått hand i hand med den kommunala förvaltningen. Fram till 1862 sköttes det mesta av socknens gemensamma ärenden av sockenstämman. När kommunerna infördes år 1863 (SFS 1862:13) innebar det att socknarna delades upp i en kyrklig och en borgerlig kommun, ledda av kyrkostämman respektive kommunalstämman. Vid kommunalstämman hade alla som var minst 23 år gamla och betalade skatt inom kommunen rösträtt, även bolag, kvinnor och omyndiga.

Vid stiftandet av 1862 års kommunalförfattningar infördes särbestämmelserna om den mantalssatta jordens angelägenheter i § 11 i förordningen om kommunalstyrelse på landet. "Blott innehavare av i mantal satt jord äga deltaga i ärende som endast angår sådan jord" (Kaijser, 1946). Begreppet "i mantal satt jord" innebar att en markägare betalade skatt och hade rösträtt i proportion till det mantal fastigheten hade. Kyrkans mark, som kallades "Prästlönetillgångar" var enligt särskild lagstiftning undantagna från skattskyldighet till inkomstskatt t.o.m. 2010 års taxering enligt **lag (1999:290) om skattefrihet för prästlönetillgångar vid 2001-2010 års taxeringar**. Det betyder att Svenska Kyrkan inte hade någon andel i "Kommunalstäm mot tillgångarna".

År 1930 kom "Lag (1930:251) om kommunal självstyrelse på landet". Där fanns i § 13 bestämmelser om att kommunalstämman i fortsättningen skulle kallas jordbruksstämma och enbart behandla jordägarfrågor (Kaijser, 1946). Läs mer om detta i kapitlet **Historiska bindningar mellan kommuner och jordägare**.

Kommunalstäm mot tillgångarnas värde

Om den produktiva skogsarealen värderas till 30 000 kr per hektar så blir värdet av de skogstillgångarna 51 miljoner kr (1700 hektar x 30 000 kr/ha). Till detta ska läggas andelen i Dyverdalen, Kaplansgården mm.

Twister angående äganderätten till kommunalstäm mot tillgångarna

Skogen i Oxberg blev under mer än 100 år flitigt debatterad och omnämnd i olika protokoll under namnen "Oxbergsskogen", "Prästskogen i Oxberg" och "Sockenskogen i Oxberg". Äganderätten till denna och en del andra egendomar blev under 1900-talet föremål för rättstvister, eftersom Mora kommun hävdade att det var Mora kommuns egendom. I en dom, meddelad av Mora och Orsa tingslags häradsrätt den 15 juli 1958, "förklarades de jordägande socknemännen äga bättre rätt än kommunen till de omtvistade egendomarna ävensom till övriga i marknadskassan och skogsmedelsfonden befintliga tillgångar". I förvaltningsberättelsen för kommunalstäm mot tillgångarna år 1960 sägs att "Efter avslutad rättegång mot Mora kommun har jordägarna blivit ägare till marknadskassan, skogsmedelsfonden samt därtill hörande fastigheter. Brokassan har utan rättegång delats lika mellan kommunen och jordägarna". Överlåtelsen bestod av följande tillgångar:

• Hälften av Brokassan:	42 892 kr
• Skogsmedelsfonden och marknadskassan (kontanter och bankböcker):	344 244 kr
• Obligationer	163 374 kr
• Fastigheter: Oxberg 398:9 (Oxbergsskogen, ca 300 ha) och Stranden 39:2 (Kaplansgården) med taxeringsvärden på tillsammans	346 400 kr.
• Fordringar	30 325 kr

Det dröjde dock till den 30 april 1972 innan en slutlig uppgörelse med Mora kommun kom till stånd, bl. a. genom att jordägarna övertog ytterligare ca 240 hektar mark från kommunen (Utmeland 237:1).

Beslut om bildande av Mora Jordägares Samfällighetsförening samt om fusion med Mora sockens Jordägares Samfällighetsförvaltning

Den 21 april 1977 utfärdade Sveriges Riksdag en lag (SFS nr 1977:216) som föreskrev, att all egendom, som vid utgången av juni 1978 fortfarande förvaltades av kommunalstämman enligt § 13 i lagen om kommunstyrelse på landet (SFS 1930:251), skulle tillfalla kommunen. Lagen medgav att egendomarna senast juni 1978 överfördes till annan förvaltningsform, t ex samfällighetsförening. Genom denna lag tvingades Mora Jordägare att bilda en samfällighetsförening för att rädda kommunalstämmotillgångarna från att övergå i kommunal egendom (bild 17).

Den 6 oktober 1977 höll samfällighetsförvaltningen (gren 1) och jordbruksstämman (gren 2) en gemensam stämma. Alla ansåg då att tillgångarna i de båda grenarna (marksamfälligheter respektive kommunalstämmotillgångar) ägdes av jordägarna i Mora socken på "exakt samma grunder" (man visste då inte att kyrkans mark "prästlönetillgångarna", var delägare i marksamfälligheterna, men inte i "kommunalstämmotillgångarna"). Man beslöt att:

1. förvaltningen av de s.k. äkta sockenallmänningsarna i Mora socken (Mora skattejordägare) skall övergå till förvaltning enligt lagen 1973:1150 om föreningsförvaltning, och att ansökan om registrering hos länsstyrelsen skall ske. Föreningens firmanamn skall vara Mora Jordägares Samfällighetsförening. Tidpunkt den 1/1 1978.
2. anta det tidigare gällande reglementet med nu verkställd omarbetning som gällande för den nya förvaltningsformen.
3. förvaltningen av den sockensamfällda egendomen – som nu förvaltas enligt bysamfällighetslagen – genom fusion skall uppgå i ovan nämnda föreningsförvaltning (§ 57 i lagen om föreningsförvaltning)
4. tidpunkten för fusionens genomförande får bli beroende av lämpligheten och möjligheten av organisatorisk synpunkt
5. det får ankomma på styrelserna att besluta om tidpunkten för fusionens genomförande och verkställighet
6. under punkt två angivna reglemente skall vara gällande även efter genomförd fusion.
7. som förberedelse för sammanföringen av förvaltningarna får de båda styrelserna i frågor som är gemensamma – om ej hinder föreligger – fungera som en styrelse oavsett att fusionen icke är genomförd. Det får ankomma på styrelserna att finna den gemensamma arbetsformen.

Mora jordägares samfällighetsförening registrerades den 15 mars 1978 och avsåg då enbart gren 2 "kommunalstämmotillgångarna".

För gren 1, "marksamfälligheterna", kom förvaltning enligt samfällighetslagen att genomföras först den 3 oktober 1988, då samfällighetsförvaltningens stämma beslöt att Mora sockens Jordägares Samfällighetsförvaltning (gren 1) "skall genom *anslutning* handhas av den befintliga samfällighetsföreningen Mora Jordägares Samfällighetsförening" (gren 2). Då beslöts även om nya stadgar för samfällighetsföreningen Under de drygt 10 år som förflöt mellan de två besluten finns dock protokoll som visar på att man i praktiken under dessa år skötte de två grenarna som en enhet med gemensam kassa, trots att de reglerades av två olika lagar. Till exempel sägs det i protokollet från samfällighetsförvaltningens årsstämma (gren 1) 1981 att "E. Alin meddelade att sammanslagning av kassorna för jordägarnämnd (gren 2) och samfällighetsförvaltning (gren 1) skett. Ingen anmärkning framfördes mot detta". Lantmäteriet registrerade anslutningen och stadgeändringarna 1988-12-02 (Enligt brev 2009-10-06 från Lantmäteriet Dnr W 409-2009/69). Den första ordinarie årsstämman efter anslutningen hölls 1989-05-24, i vilken 18 personer deltog.

Något märkligt i detta sammanhang är att man beslöt om anslutning och inte om fusion. Enligt lagen om förvaltning av samfälligheter (1973:1150) är det nämligen skillnad på dessa två begrepp (Österberg, 2013). Anslutning kan ske om man i fortsättningen vill ha en gemensam förvaltning, men med skilda verksamheter och ekonomier, medan fusion avser sammanslagning av verksamheterna. Såväl argumentationen för sammanslagningen som de gemensamma stadgarna från 1988 tyder på att alla menade att det var fråga om en fusion. Det är även märkligt att lantmäteriet inte hade några synpunkter på detta när anslutningen registrerades.

Tiden efter 1988

Årsstämmor 1988-2008

Årsstämmoprotokollen under perioden 1988-2007 är kortfattade och handlar i huvudsak om val till styrelsen samt godkännande av ansvarsfrihet. Närvarolistorna visar att det oftast var mindre än 20 delägare som deltog i årsstämmorna. I protokollen redovisades inga beslut om utdelningar, trots att det enligt stadgarna ska behandlas på årsstämman. Skogstillgångarna förvaltades i huvudsak genom avtal med Mellanskog. Vid årsstämman 2008 kom närmare 200 personer, sannolikt på grund av en motion om att höja utdelningen från 500 000 kr till 2 miljoner kr per år, samt att säga upp avtalet med Mellanskog. Motionen bifölls.

Styrelsearbete 1988-2008

Styrelsen hade stor frihet under tiden 1988-2007. Man lämnade bl. a. bud på ett antal skogsfastigheter där priserna låg i intervallet 500 000 till 1 miljon kr. Köp och försäljningar gjordes efter beslut av styrelsen (det finns inget i stadgarna som hindrar detta). I de få fall utdelningar till skifteslagen redovisades (c:a 500 000 kr/år under en längre period) var det styrelsen som fattade besluten och därefter redovisade beloppen på stämmorna. Även utdelningar från Bälter Sven Erssons jordbruksfond beslutades av styrelsen. Här rörde det sig om belopp på i storleksordningen 10 000 kr per år.

Alvar Halvarsson var styrelseordförande fram till år 2002, och under åren 2002 till 2008 var Frost Olle Mattsson ordförande. Under större delen av denna tid var Enar Burtus kassör. Mattsson och Burtus avgick en månad efter årsmötet 2008. Vid en extra föreningsstämma 2008-10-20 valdes Lars-Olof Österström som ny styrelseordförande och Allan Björklund som styrelsemedlem. Vid styrelsemötet samma dag valdes Allan Björklund till kassör.

Skogstillgångarna ökade kraftigt i värde under perioden 1988-2008

Under åren 1992 till 2008 hade Mellanskog i uppdrag att sköta skogen. Mellanskog delgavs det totala förvaltningsansvaret för planering, skogsvård, avverkning och försäljning av skogsprodukter. Det senaste avtalet undertecknades 2008-05-26. Genom en återhållsam årlig avverkningsnivå, planenligt genomförda skogsvårdsåtgärder (skogsodling, röjning och gallring) och tillköp av skogsmark samt en allmän gynnsam prisutveckling på virke och skogsmark kom föreningens tillgångar att öka avsevärt i värde under denna period. Värdet på föreningens samlade tillgångar beräknades år 2011, efter det att en ny skogsinventering genomförts och en ny skogsbruksplan upprättats, till c:a 100 miljoner kronor.

Årsstämmor och styrelsearbete efter 2008

Från år 2008 och fram till idag har mycket av förutsättningarna för, och inriktningen av, verksamheten förändrats. Den styrelse som tillträdde hösten 2008 gavs uppdraget, enligt stämmotionen tidigare samma år att:

- avveckla samtliga avtal med skogsägareföreningen Mellanskog som hade givits totalt förvaltningsansvar för skogen
- inrikta verksamheten på att leverera minst 40 kr per kapland (drygt 2 miljoner kr per år) till bysamfällighetsföreningarna.

Styrelsen tog över förvaltningen av skogstillgångarna efter att ha avvecklat avtalen med Mellanskog våren 2009. Därefter gjordes en nyinventering av skogstillgångarna och en ny skogsbruksplan framställdes. Med denna som utgångspunkt gjordes långsiktiga avverkningsplaner och ekonomiska analyser som visade att det är rimligt att verksamheten ska kunna avkasta i storleksordningen 2 miljoner kr per år.

Snart uppmärksammades emellertid ett allvarligt juridiskt problem som berör Mora Jordägares Samfällighetsförenings verksamhet. Det uppdagades att det råder en diskrepans mellan delägandet i någon av bysamfällighetsföreningarna jämfört med delägarskapet i Mora Jordägare inom samma by. Det visade sig efter närmare utredning att lantmäteriet under årens lopp i ett antal (dock mycket begränsat) fall låtit delägarskap i bysamfällighet och sockensamfällighet gå skilda vägar, exempelvis i samband med fastighetsklyvningar. Det blev således uppenbart att föreningens delägarregister innehöll felaktigheter, samt att det kan fattas stämmobeslut i bysamfällighetsföreningar om disposition av överskottsmedel från Mora Jordägare, där delägare i Mora Jordägare inte har rösträtt. Det omvända kan också förekomma, att icke delägare i Mora Jordägare har rösträtt i bysamfällighetsföreningen. Problematiken har också bäring på skattelagstiftningen eftersom utdelning av medel till "annan juridisk person" inte är avdragsgill. Skatteverket gjorde en revision 2014 och meddelade Mora Jordägares

Samfällighetsförening att utbetalning av överskottsmedel till bysamfällighetsföreningarna i socknen ej kommer att vara avdragsgillt i fortsättningen. Under senare år har därtill den principiella frågan om samfällighetsföreningars möjlighet och rätt att använda överskottsmedel till gemensamma insatser till gagn för medlemmarna/delägarna prövats i rättslig instans, t.ex:

Miljö- och fastighetsdomstolen, Nacka tingsrätt: Dom 2013-01-13 Utmelands bysamfällighetsförening: *"de utbetalade medlen är inte förenliga med samfällighetens ändamål"*

Mark- och Miljööverdomstolen, Svea hovrätt: Dom 2013-10-30 Solleröns gemensamhetsskogs samfällighetsförening: *"en samfällighet som förvaltas enligt samfällighetslagen kan inte ha ett sådant ändamål."*

Styrelsen konstaterade att (före år 2014):

- delägarregistren gällande Mora Jordägares Samfällighetsförening inte var korrekta
- det rådde vissa oklarheter om exakt vilka samfälligheter Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltade respektive vika registerfastigheter föreningen ägde
- det från juridisk utgångspunkt rådde oklarheter beträffande användning av överskottsmedel för gemensamma insatser
- utdelning till skifteslagen/bysamfällighetsföreningarna inte (ur skattesynpunkt) är avdragsgilla som utdelning till delägarna
- det dessutom råder rent formella oklarheter när det gäller hur sammanslagningen ("anslutningen") 1988 gick till

Utdelningar

Utdelningar från Mora Jordägares Samfällighetsförening och dess föregångare har sedan den första utdelningen på 1950-talet följt två principer:

- att utdelningen ska ske efter antal reducerade kappland
- att utdelningen ska ske via byarna (skifteslagen)

Måttet kappland härrör från klassningen av jordbruksmark i samband med storskiftet (se avsnittet **Storskiftet och laga skiftet i Mora** i denna skrift). Inom Mora socken finns 54155 reducerade kappland (bild 18). Reducerat innebär att man har tagit hänsyn till bördigheten och justerat (reducerat) den verkliga arealen i de fall den inte var tillräckligt bördig. De reducerade kapplanden var fördelade mellan 23 byar (skifteslag), där Selja och Hemus utgjorde ett gemensamt skifteslag och kyrkans skog ett eget skifteslag (bild 14, 18 och 19). En märklighet i detta sammanhang är att fördelningen gjorts i reducerade kappland trots att uppmätningen av jordbruksmarken under storskiftet i Mora mättes i måtten snesland och bandland. Jordtalen per by (skifteslag) med måttet snesland som fördelningsgrund finns redovisade av Backman 2011-03-15 (bild 19). Se även bilaga 17 och 18.

Från och med 2015 finns andelar i Mora Jordägares Samfällighetsförening redovisade per fastighet (<http://www.morajord.se/delagare-per-fastighet/>). I de första utdelningarna på 1950-talet beslöts att utdelningarna skulle vara 50 öre per reducerat kappland, vilket innebar en total utdelning om $0,5 \times 54155 = 27\,077,50$ kr. Under början av 2000-talet var utdelningarna 10 kr per reducerat kappland vilket innebar 541 550 kr (bild 18 och 20). Principen att fördela överskottet fram till år 2011 via byarna ansågs rationell av framför allt följande anledningar:

- fastigheternas andelstal fanns fram till 2014 inte i lantmäteriets register
- antalet deläggande fastigheter är stort (2535 st. år 2014), och antalet delägare mer än 4000, vilket innebär en betydligt större administration vid individuell utdelning jämfört med utdelning byavis
- många delägares andel är så liten att utdelningen i många fall understiger 100 kr

Tanken var att delägarfastigheternas andel av sockensamfälligheterna ansågs vara proportionell mot andelen av byns samfälligheter. Ett problem uppstod när lantmäteriet i samband med omarronderingar godkände att andelar omfördelades mellan byarna. Speciellt stort blev detta problem 1993-94 när Bergvik skogs fastigheter överfördes från Isunda, Morkarlby, Noret, Risa, Utmeland, Vika, Vinäs och Öna till de nybildade fastigheterna Mora 1:3, Mora 1:4 och Mora 1:5, och Prästboställets skogar till Oxberg 398:9 (Mora Jordägares Samfällighetsförening) och Oxberg 399:1 (Svenska kyrkan). På grund av osäkert

rättsläge gällande skattefrågor samt med anledning av domar i Mark- och miljödomstolen (avser andra socknar), stoppades fr.o.m. 2012 års utdelning tills vidare utbetalning via byarna.

Väsentliga beslut vid årsstämmor och extrastämmor 2009 – 2014

Vid stämmorna under dessa sex år låg deltagandet på en betydligt högre nivå (50 till drygt 80-talet deltagare) än under åren före 2008. På styrelsens förslag beslöt årsstämman år 2009 att ge den nya styrelsen i uppdrag att "utreda förhållandena och föreslå inriktning i form av konkreta beslutsunderlag avseende den långsiktiga hanteringen av skogstillgångar, samfälliga vägar, jaktarrenden samt inriktningen av framtida tillskotts köp/ försäljning och nyttjande av skogs-, jordbruks- och tomtmark". Vid stämman 2009 höjdes utdelningen (avseende räkenskapsåret 2008) till skifteslagen (byarna) till 40 kr per kappland (drygt 2 miljoner kr per år), en nivå som sedan bibehölls under de närmaste åren framöver, dock med relativt stora variationer mellan enskilda år. Som ett resultat av utredningar rörande juridiska och skattemässiga aspekter på utdelning av överskott beslutade årsstämman 2011 att ändra stadgarna enligt följande (<http://www.morajord.se/stadgar/>):

§ 3 b Här tillades att inköp även kunde ske av "annan egendom".

§ 3 c Här ströks att utdelning ska ske via skifteslagen. I stället skrevs "För ändamål som gagnar medlemmarna gemensamt, såsom anläggande och underhåll av vägar samt främjande av jord- och skogsbruk". Syftet är att undanröja att medlen betalas ut till "annan juridisk person", men att medel ändå kan användas för gemensamma insatser.

§ 3 d Här ändrades till: "För utdelning till medlemmarna". Syftet är att åstadkomma en öppning för delägarna att erhålla dispositionsrätt till överskottsmedlen.

§ 4 Här togs tidigare paragraf bort och ersattes med "Styrelsen äger rätt att under föreningens respektive verksamhetsår överlåta fast egendom med en areal som sammantaget inte överstiger 2 % av föreningens ägda areal produktiv skogsmark vid verksamhetsårets ingång".

§ 15 Här gjordes förtydliganden om vad som ska behandlas vid ordinarie stämma.

Mot bakgrund av domsluten gällande bl. a. Solleröns gemensamhetsskog och Utmelands samfällighetsförening beslutade stämman 2013 att ingen utdelning skulle ske baserat på räkenskapsåret 2012 och att ingen utdelning för år 2013 skulle budgeteras. Dessutom beslutades att del av överskottsmedlen avseende verksamhetsåret 2011 skulle betalas ut direkt till samtliga delägare. Därtill beslutade stämman att avsätta en ram på 3 miljoner kr för att med hjälp av Lantmäteriet utreda följande angående sockensamfälligheterna:

- Vilka fastigheter som är delägare
- Vilka andelar respektive fastighet har
- Att respektive delägarfastighets andelstal blir registrerat i fastighetsregistret
- Att alla markområden som hör till sockensamfälligheten blir registrerade i registerkartan

Lantmäteriet gavs uppdraget att genomföra utredningarna. Resultatet redovisades vid stämman 2014. Styrelsen gjorde emellertid lantmäteriet uppmärksam på ytterligare frågetecken vilka föranlett ytterligare utredningsuppdrag.

Stämman 2014 beslutade om stadgeändringar, dels i § 12 om att tidpunkten för stämman flyttas från maj/juni till mars/maj samt § 14 om att tidpunkten om när en motion senast ska inlämnas skall var den 15 januari (tidigare var det 31 mars). Vid stämman 2014 gavs därtill styrelsen fortsatta uppdrag att:

- intensifiera utredningen rörande på vilket sätt föreningen ska kunna fullfölja § 3.c. i sina stadgar
- fördjupa och fullfölja den pågående ägandeutredningen med målet att bl.a. klargöra de tre skifteslagen/fastigheterna Siljansfors, Kristinebergs och Prästboställets delägarskap i Mora Jordägares tillgångar

Denna redovisning är således en delrapport i de pågående utredningsuppdragen.

Tankar om samfälligheter

När samfälligheter avsattes vid storskiftet 1855 var behoven helt annorlunda än idag. Man kan fråga sig om vi idag har något behov av gemensamma kvarnplatser, myrtag, lertag, kalkbrott, mjågningsristag mm. Under laga skiften och övriga omarronderingar har senare bl. a. tillkommit avläggsplatser vid flottleder och vägar. Det enda som idag känns riktigt viktigt är samfälld vägmark. En del kan tycka att därtill hörande grustag också är viktiga, men i de flesta fall tas nog vägmateriäl från någon större kommersiell täkt när man ska bygga och underhålla vägar. Det råder också en stor okunnighet om hur samfällda täkter får användas. Många tror att delägarna i en samfälld täkt får använda grus från täkten till den egna fastigheten. Detta är fel enligt Länsstyrelsens tolkning (mail 2015-02-12) av Miljöprövningsförordningen (2013:251) 4.kap 3-5 §) (Staffansson, 2015). Täktmaterialet får endast användas till samfällighetens vägar. Här finns å andra sidan en betydligt större frihet än vad man kan tro. Först vid ett sammanlagt uttag som överstiger 10 tusen ton från en täkt behöver anmälan göras till kommunen. Däremot ska husbehovstäckten anmälas för samråd till länsstyrelsen, enligt 12 kap 6 § miljöbalken, om verksamhetsutövaren bedömer att täkten kan komma att väsentligt ändra naturmiljön. Om länsstyrelsen anser att det behövs kan miljökonsekvensbeskrivning krävas även för husbehovstäckter. Det är med andra ord en tolkningsfråga huruvida man behöver anmäla för samråd till länsstyrelsen.

Det största värdet i dagens samfälligheter utgörs av skogsmark. Här måste man ställa sig frågan om varför skogsmark ska förvaltas som en samfällighet. Nyttan med en kollektiv förvaltning varierar, men några vanliga skäl har varit att:

- det är praktiskt och ekonomiskt effektivt att betala vägunderhåll och andra gemensamma nyttigheter för delägarna med samfällighetens överskott
- man vill använda avkastningen till att gynna allmännyttiga ändamål som t ex föreningar badplatser, hembygdsgårdar etc.
- delägarna är så många att värdet av avkastningen är mycket litet för den enskilde delägaren

Mot bakgrund av de s.k. Sollerö- och Utmelandsdomarna samt skatteverkets förhållningssätt till avdragsrätten för utdelning av överskottsmedel har Mora Jordägares Samfällighetsförening valt att under senare år avstå från utdelning av överskottsmedel. De senaste årsstämmorna har istället givit styrelsen i uppdrag att utreda och undersöka vilka möjligheter och lagutrymmen som kan finnas för att även framledes kunna använda överskott från verksamheten till gemensamma insatser till gagn för delägarnas jord och skogsbruk mm.

Övrigt

Tingshuset och Zorntavlan "Mora marknad"

Mora Jordägare uppförde 1903 Mora tingshus på egen mark (bild 3). 1973 köpte Svenska staten tingshuset av Mora Jordägare för 500 000 kr. Den 19 mars 1905 skänkte Anders Zorn oljemålningen "Mora marknad" (bild 4) med ett gåvobrev med följande text:

Till Mora Kommun

Skänker jag härmed en oljemålning "Mora marknad"

att för framtiden vara placerad i tingssalen å Mora Strand

Mora 19 mars 1905

Zorn

Vid årsmötet 2007-06-28 fick styrelsen i uppdrag att utreda vem som äger tavlan Mora marknad som hänger i Tingshuset. Vid styrelsemötet 2008-04-14 fick Rolf Mossbäck i uppdrag att utreda Zorntavlan och 2008-05-22 fick Ingvar Gullnäs detta uppdrag. Enligt Gullnäs rapport hade man inte kunnat få fram entydiga bevis för vem som är rättmätig ägare till tavlan. Tingshuset ägs nu (2015) av Nils Skoglund AB.

Bild 3. Mora Tingshus. Foto: Christer Karlsson 2017

Bild 4. Målningen "Mora Marknad" hänger i Mora tingshus. Anders Zorn, 1892. Foto: Christer Karlsson 2015

Att nedteckna Jordägarnas och samfälligheternas historia har varit aktuellt tidigare

Vid jordägarnämndens möte 1987-06-10 fick Nils Nilsson i uppdrag att nedteckna Jordägarnas och samfälligheternas historia. 1988-04-22 befriades Nils Nilsson från detta uppdrag eftersom man inte kunde komma överens om arvodet för detta uppdrag.

Bälter Sven Erssons jordbruksfond

Jordbruksfonden står under Länsstyrelsen i Dalarnas läns tillsyn. Fondens årliga avkastning skall enligt dess stadgar, disponeras i huvudsak sammanfattningsvis så att det utgår:

1. ersättning för fondens förvaltning
2. understöd åt jordbrukare såväl till förbättring av vägar som till torrläggning av odlingsbara, vattensjuka marker, ävensom till andra förmåner och förbättringar för jordbruket inom Mora socken.

Styrelsen för Mora Jordägares Samfällighetsförening har uppdraget att ansvara för fondens verksamhet samt att fatta beslut om vilka understöd (enl. pkt 2 ovan) som respektive år skall utgå till jordbrukare. Vid ett styrelsemöte 2007-03-26 undertecknades en ansökan om permutation (förändring) av reglementet för fonden. Ansökan var föranledd av att de samlade tillgångarna var så begränsade (300 000 kr) att nivåerna för bidrag ej bedömdes ändamålsenliga. Vid styrelsemötet 2008-04-14 informerades om att Kammarkollegiet hade kommit med ett svar. På rekommendation av Kammarkollegiet beslöts att fondens återstående medel så snart som möjligt skulle förbrukas för ändamål i enlighet med stadgarna, och att fonden därmed skulle kunna avvecklas när medlen var förbrukade.

Var finns arkiv med protokoll

Eftersom Kommunalstämmitillgångarna har förvaltats kommunalt finns alla protokoll fram till 1977 i Mora kommuns arkiv. Övriga protokoll, dvs. dels protokoll från samfällighetsförvaltningen (1921-1988), dels protokoll från Mora Jordägares Samfällighetsförening (från 1978) finns f n (2015) i Kaplansgården. Den ekonomiska redovisningen finns arkiverad i Kaplansgården.

Rättsfall

Under årens lopp har ett stort antal tvister, där Mora sockens jordägare varit en av parterna, avhandlats i olika rättsinstanser. Här ges ett litet exempel från sådana tvister. Vissa av tvister har slutat i förlikning eller att någon av parterna gett upp sina krav.

1895-02-28. Kungl. Majt. Domslut mål mellan Mora jordägande socknemän å ena sidan och Morkarlby byamän angående bättre rätt till vissa delar av den s.k. Mora strand mellan Morkarlbyns inegor och Saxviken af sjön Siljan. Mora jordägande socknemän vann målet.

1937-11-17 Svea hovrätt. Domslut i mål mellan Mora jordägande socknemän å ena sidan och Kumbelnäs byamän å andra sidan angående rätt till löseskilling för mark som sålts av Kumbelnäs byamän till två privatpersoner. Marken var före 1885 samfälld mark gemensam för Mora och Våmhus jordägare, men vid kommunalstämmor i Mora den 8/11 1885 och i Våmhus den 15/12 1885 bestämdes genom sämjedelning att respektive "socken" enbart skulle ha del i de sockensamfälligheter som låg inom deras egen "sockengräns" (PM 1951). Mora jordägare förlorade målet eftersom hovrätten ansåg att sämjedelningen från 1885 var juridiskt bindande.

1950-01-21 Svea hovrätt. Domslut i mål mellan Mora sockens Jordägares Samfällighetsförvaltning och Långlets byamän angående tvist om samfälligheter. Ett komplicerat mål rörande flera markområden där båda parter tycks ha förlorat sina yrkanden på mark.

1958-07-15. Mora och Orsa tingslags häradsrätt. (T17/1958). Domslut i mål mellan Mora jordägande socknemän å ena sidan och å andra sidan Mora kommun, angående bättre rätt till Pastorsbostället 1:9 mm, samt till i marknadskassan och skogsmedelsfonden befintliga tillgångar. Mora jordägande socknemän vann målet.

1959-04-07. Ovansiljans domsagas ägodelningsrätt. Domslut i mål mellan Mora jordägande socknemän å ena sidan och å andra sidan Morkarlby, Lisselby och strandens jordägande byamän angående tvist om samfälld mark inom förutvarande Morastrands köping. Mora jordägande socknemän vann målet.

1959-12-14. Svea hovrätt. (T 500/1958). Domslut i mål mellan Mora jordägande socknemän och Mora köping angående äganderätt till Pastorsbostället 2:1, Kaplanen 3 mm. Mora jordägande socknemän vann målet.

1960-11-23. Svea hovrätt. Domslut i mål mellan Mora jordägande socknemän och Oxbergs jordägande byamän angående bättre rätt till den så kallade älvskärningen nedströms bron över Dysån med därtill hörande vattenområde. Oxbergs jordägande byamän vann målet.

1962-04-25. Ovansiljans domsagas ägodelningsrätt. Domslut i mål mellan Mora jordägande socknemän och Utmelands jordägande byamän angående bättre rätt till samfälld mark vid Kvarnholmarna i Mora köping. Utmelands jordägande byamän vann målet. Mora jordägande socknemän prövade målet utan framgång i såväl Svea hovrätt (dom 1963-07-04) som Kungl. Maj:t (prövning vägrad 1965-03-12)

1969-04-12. Mora och Orsas Tingslags häradsrätt. Domslut i mål mellan delägarna i Mora sockensamfälligheter och Färnäs bysamfälligheter angående bättre rätt till samfälligheter. Mora jordägande socknemän vann målet. Domen fastslogs i Svea hovrätt genom dom 1971-10-05.

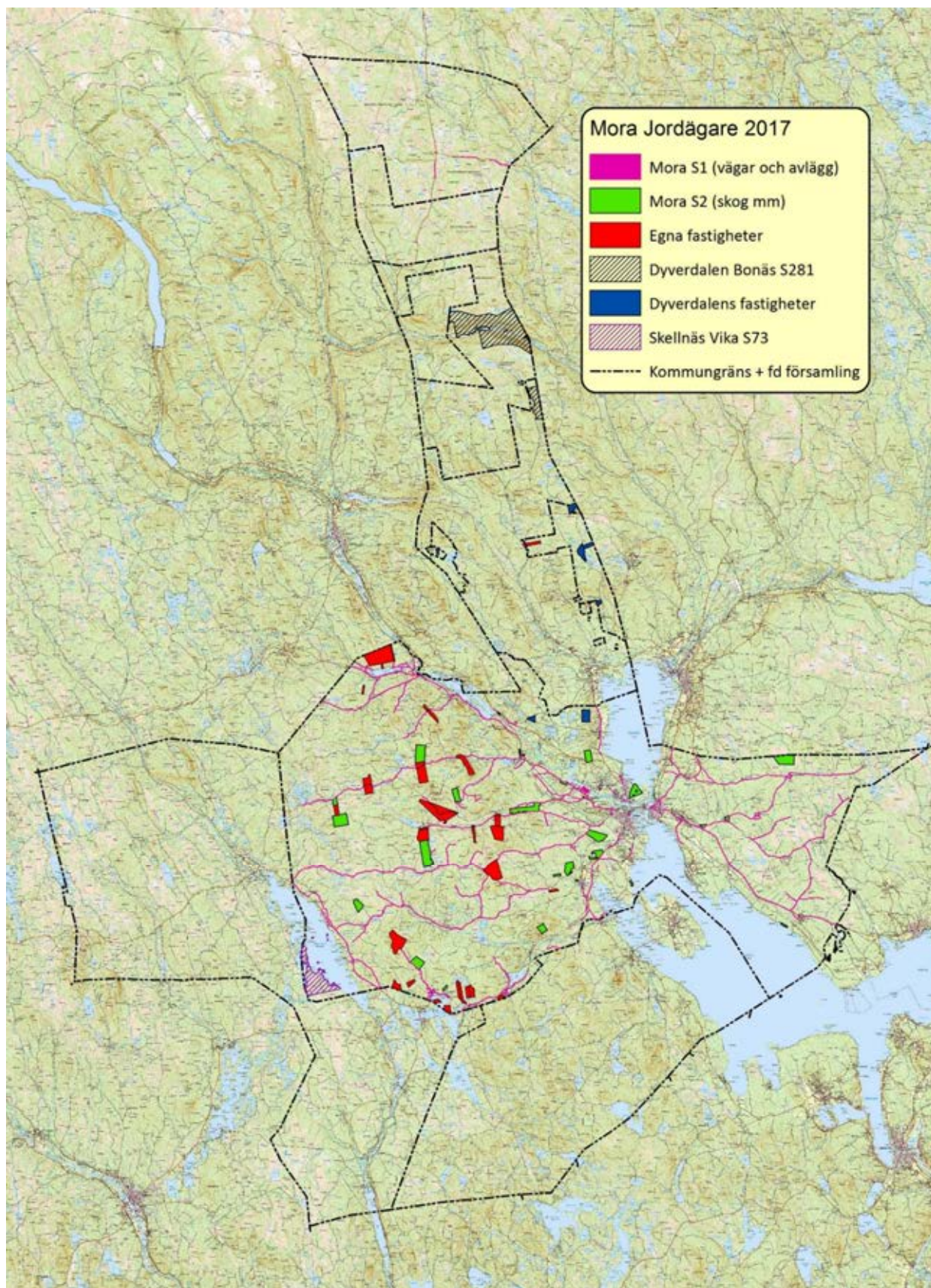

Bild 5. Marksamfälligheter och fastigheter som Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltar och/eller har delaktighet i. **Hela innehavet**. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.

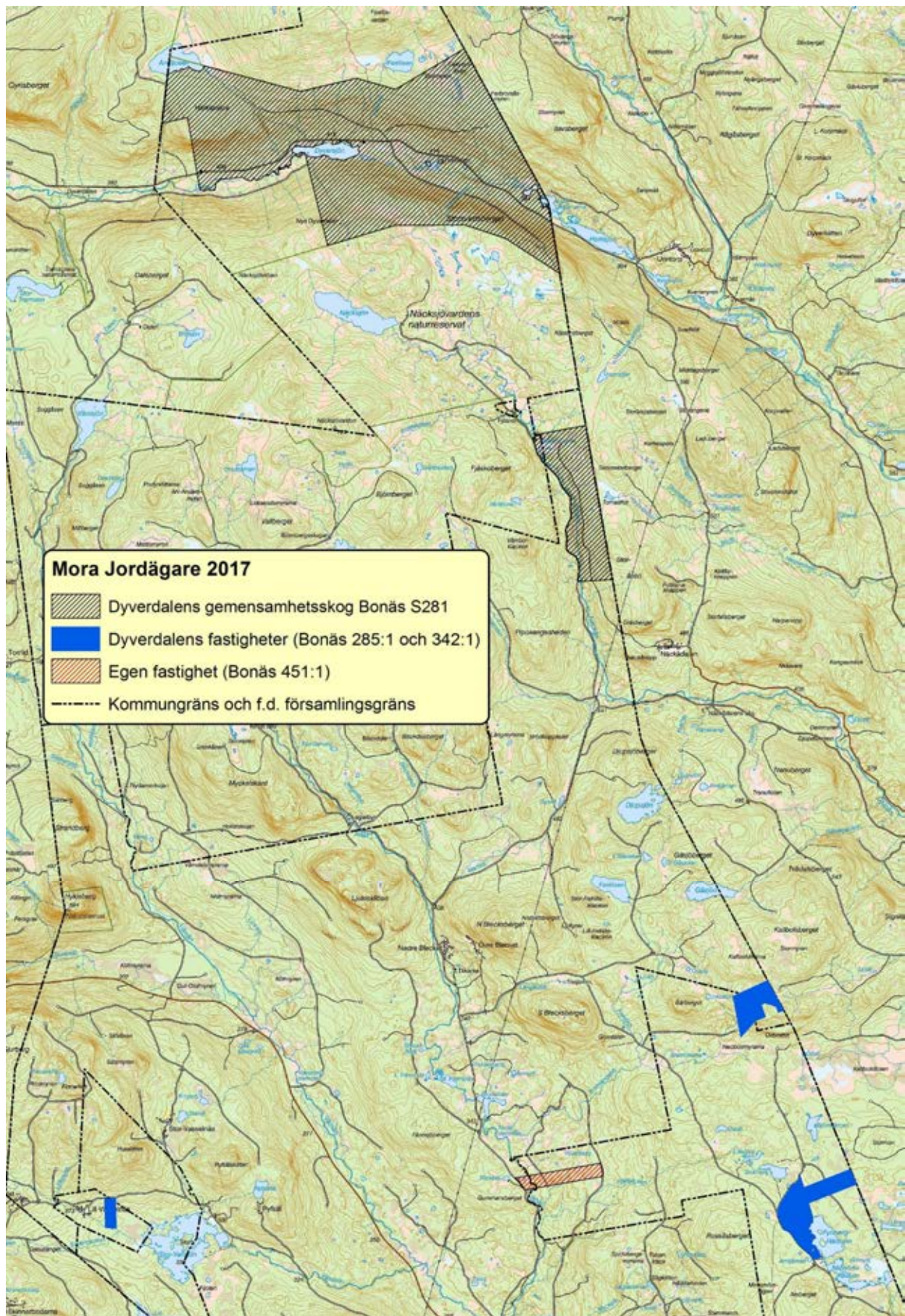

Bild 6. Marksamfälligheter och fastigheter som Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltar och/eller har delaktighet i. **Norra Mora socken**. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.

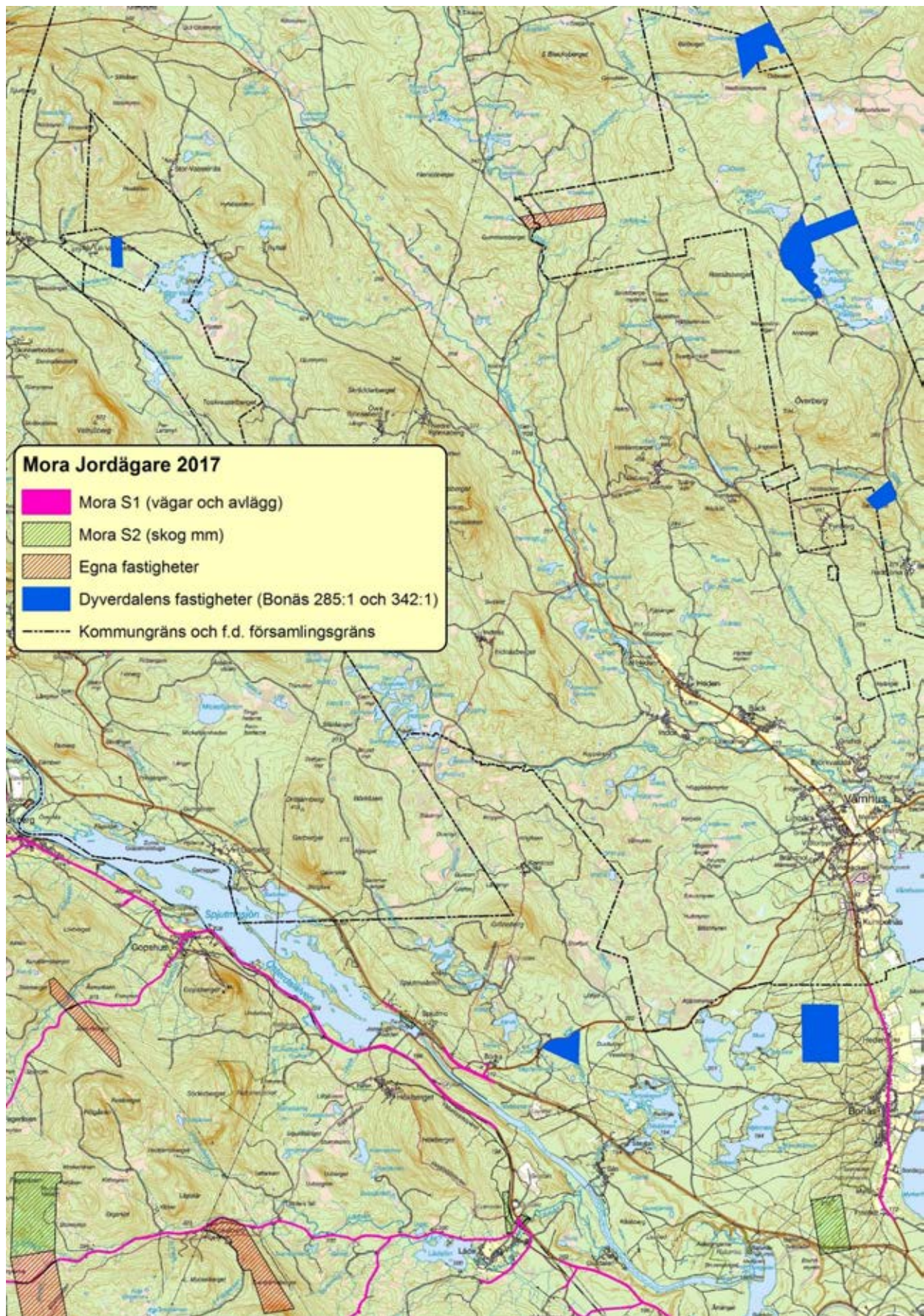

Bild 7. Marksamfälligheter och fastigheter som Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltar och/eller har delaktighet i. **Bonäs**. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.

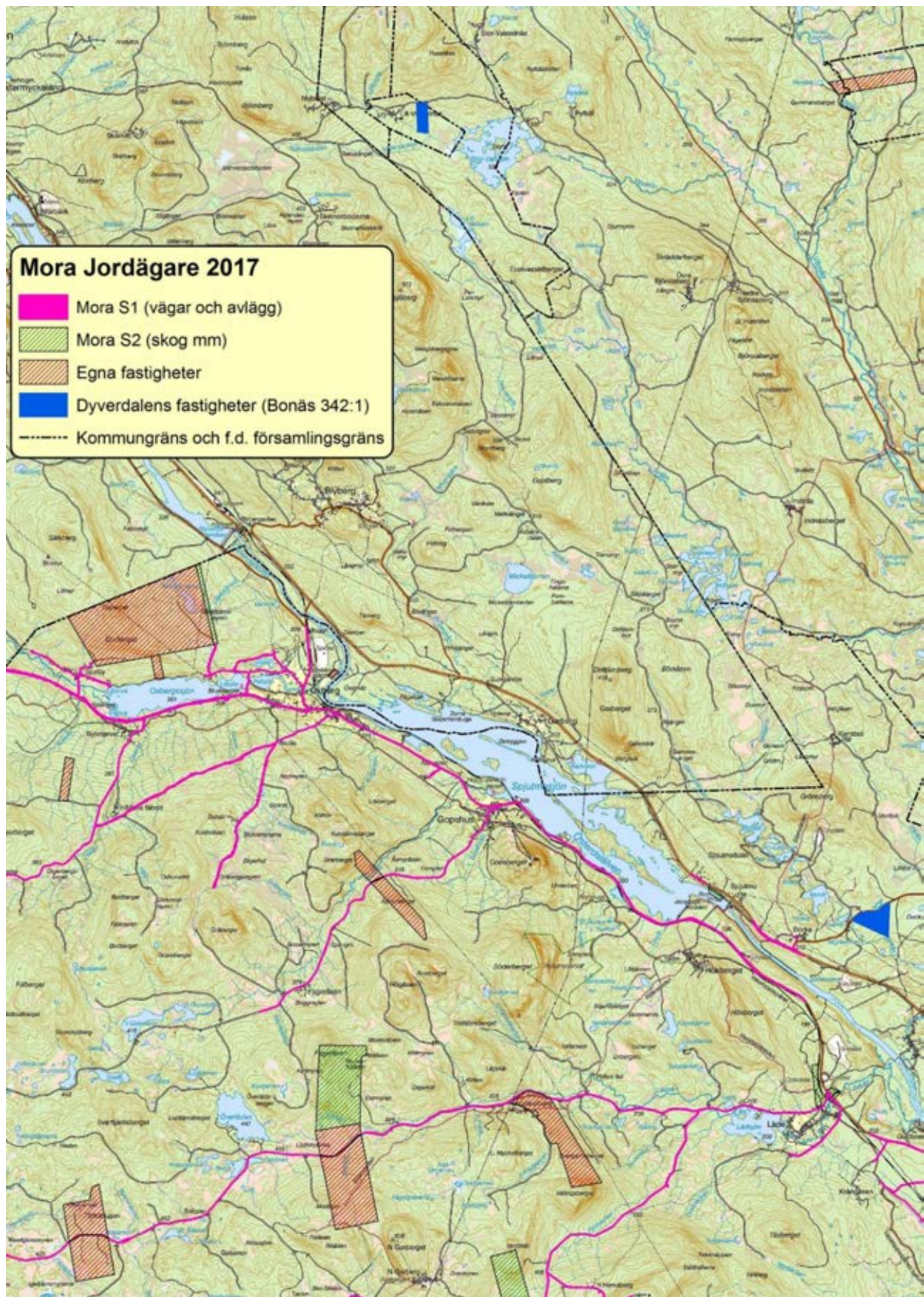

Bild 8. Marksamfälligheter och fastigheter som Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltar och/eller har delaktighet i. **Oxberg-Gopshus-Låde**. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.

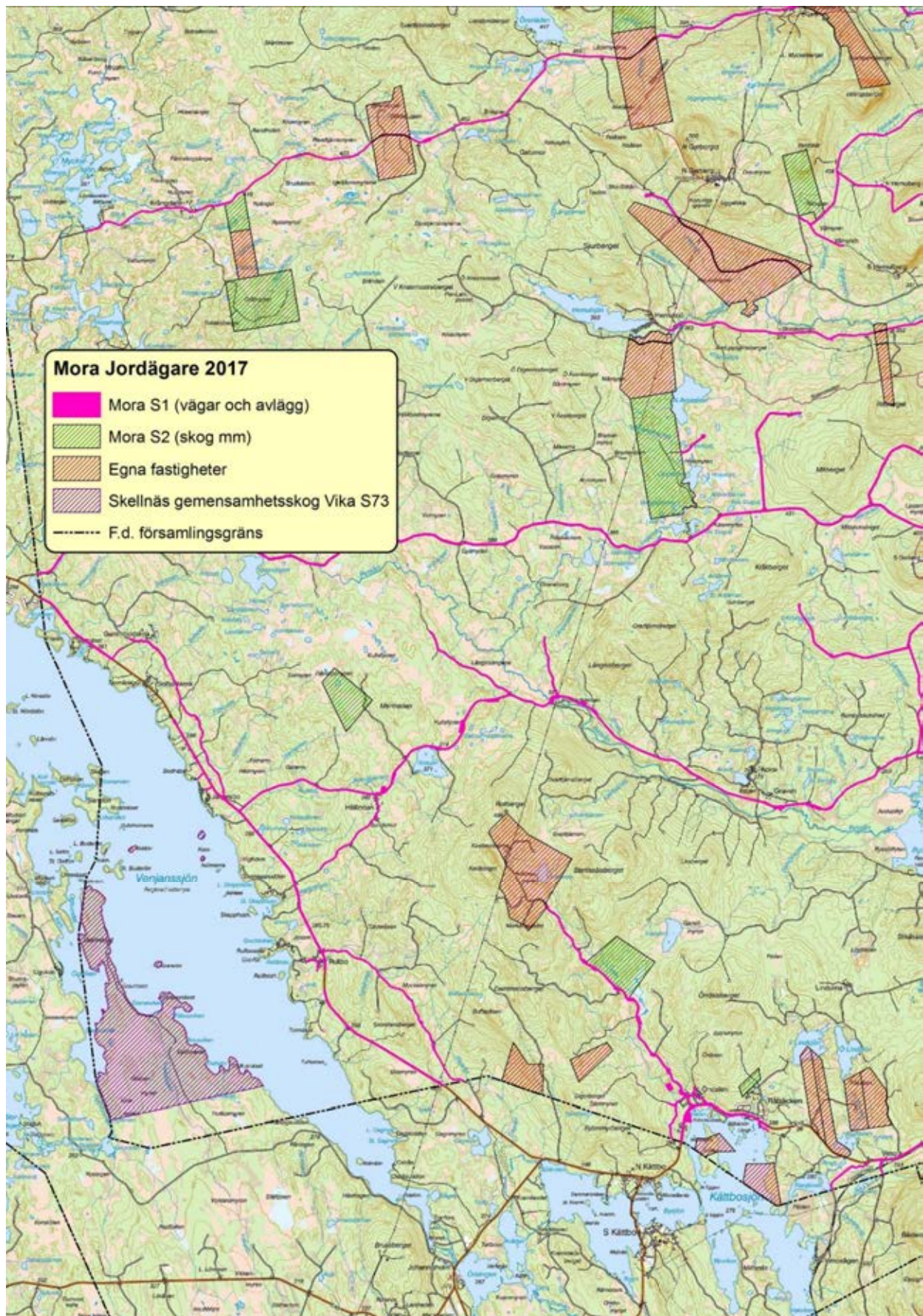

Bild 9. Marksamfälligheter och fastigheter som Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltar och/eller har delaktighet i. **Västra Mora socken**. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.

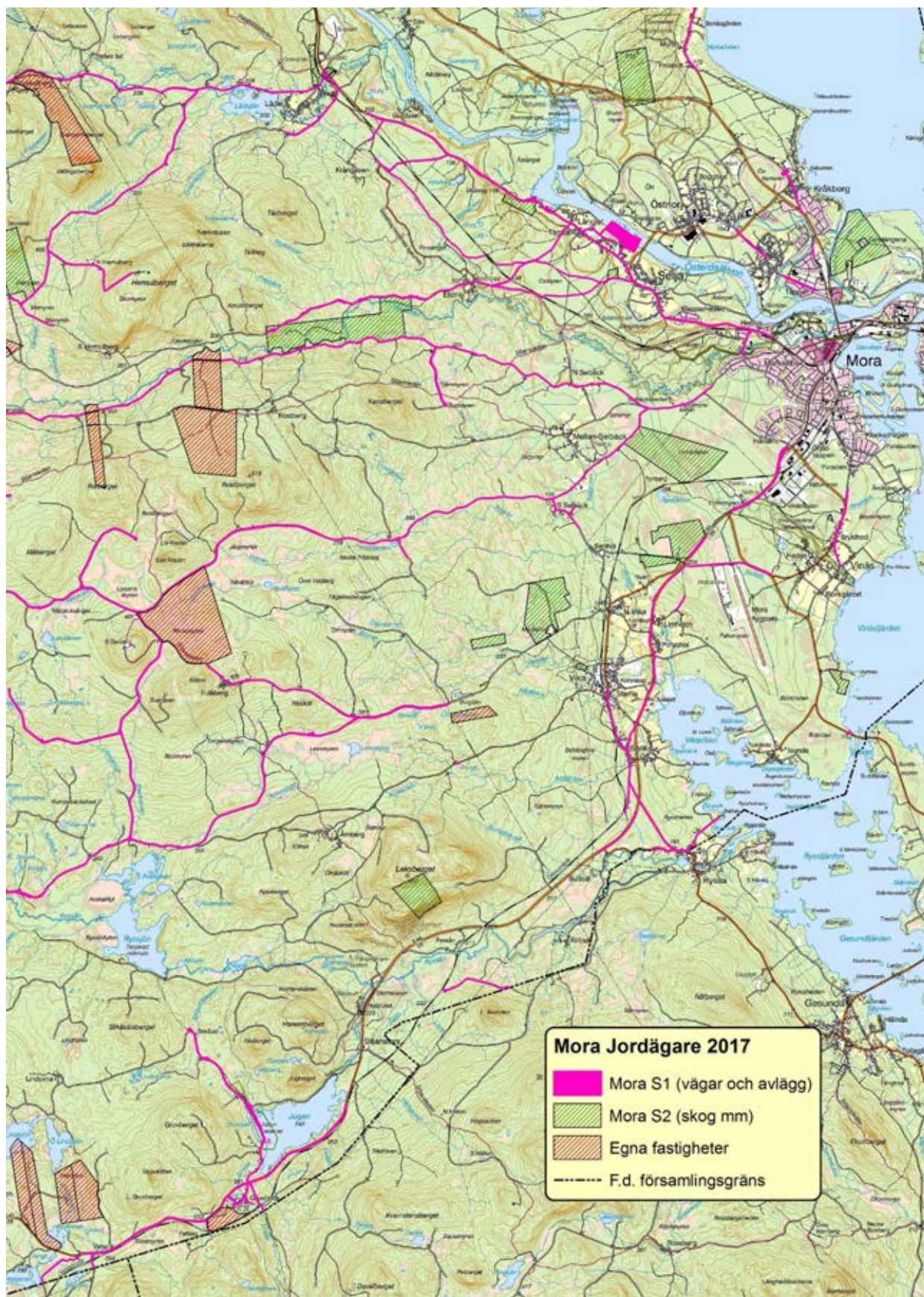

Bild 10. Marksamfälligheter och fastigheter som Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltar och/eller har delaktighet i. **Centrala Mora socken**. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.

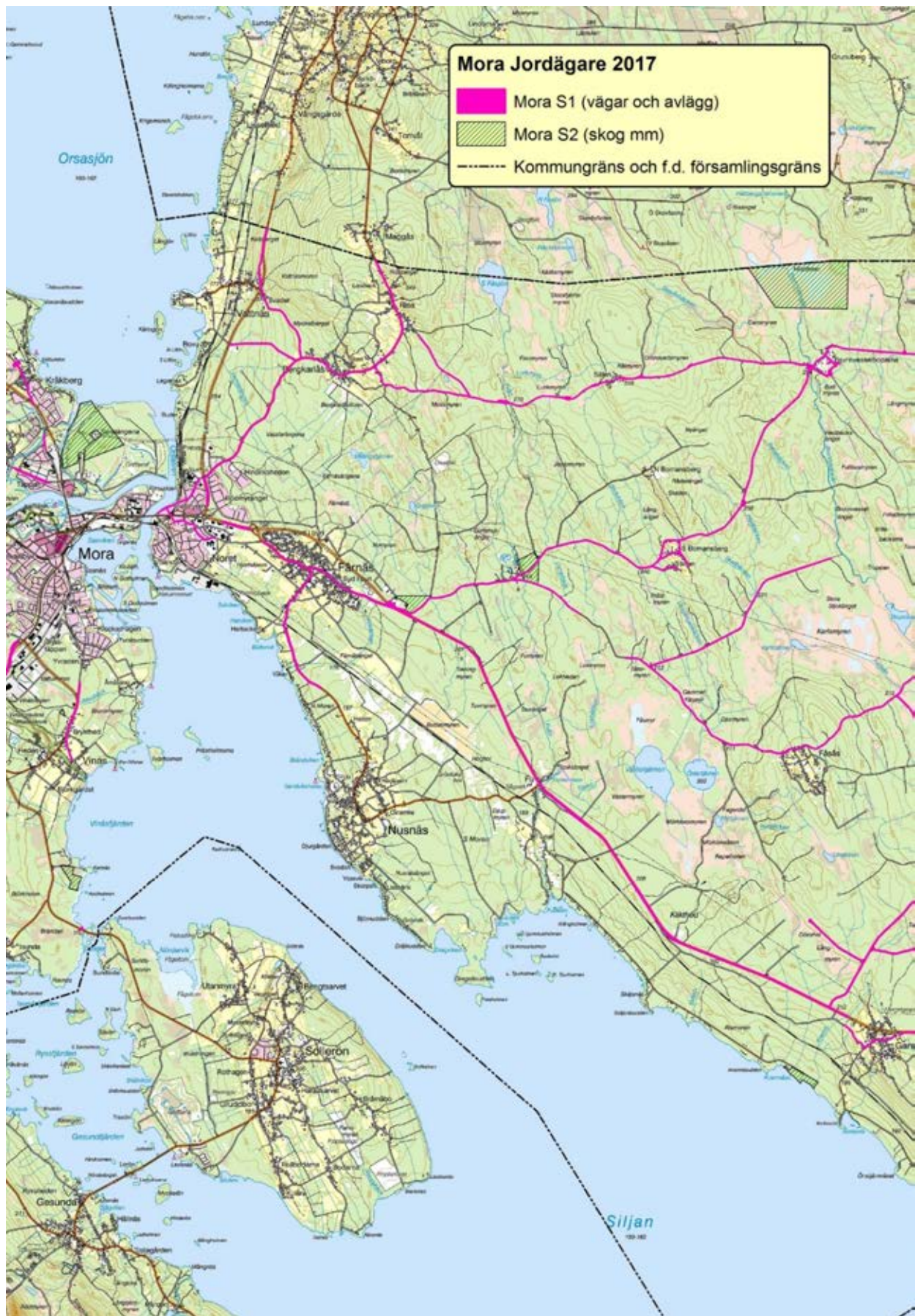

Bild 11. Marksamfälligheter och fastigheter som Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltar och/eller har delaktighet i. **Östra Mora socken**. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.

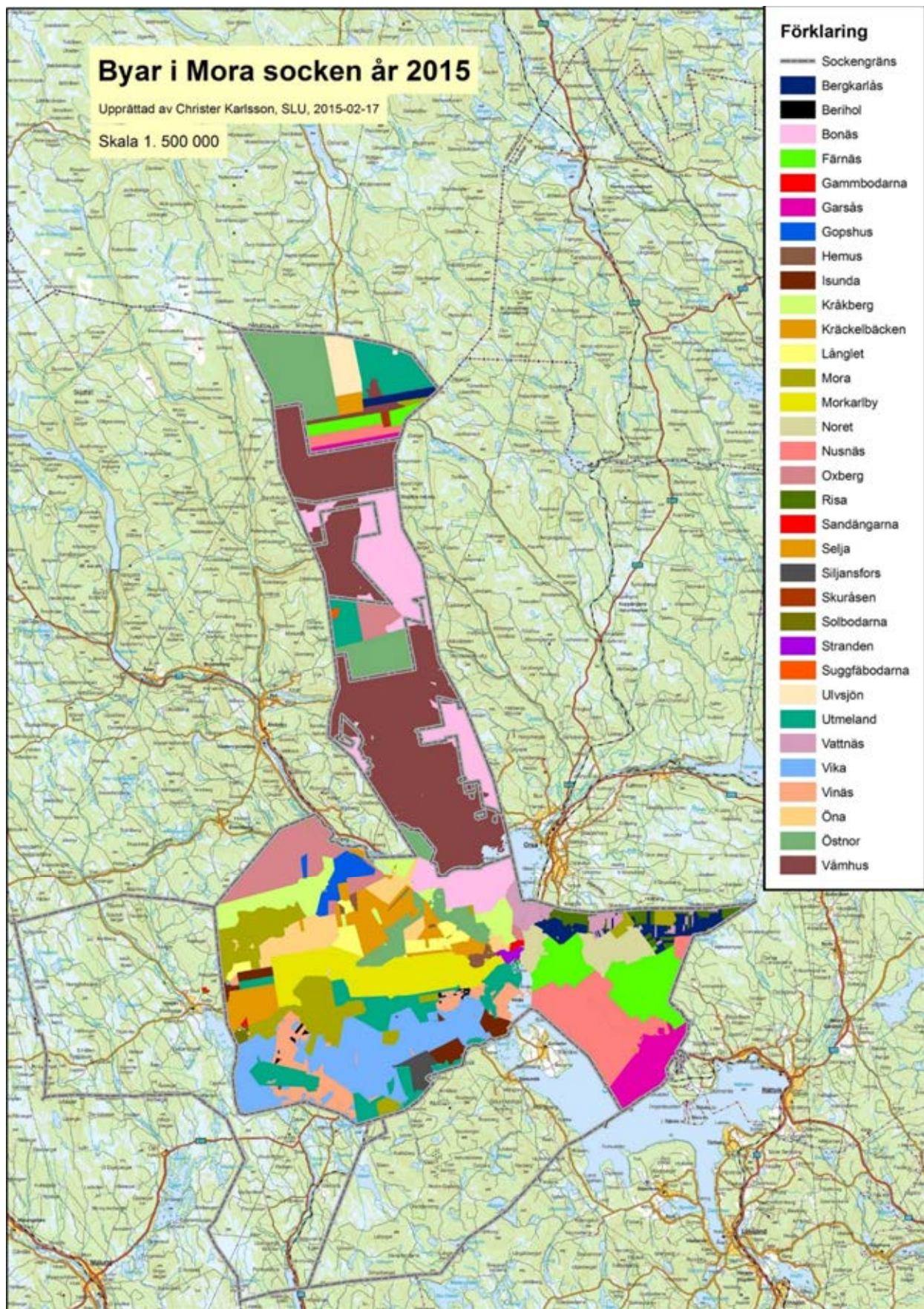

Bild 12. Byar (traktnamn) år 2015 i Mora f.d. socken. Våmhus byar ej särredovisade. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.

Bild 13. Del av "Karta över Mora, Våmhus, Sollerö ." utarbetad och utgiven år 1909 av Fredrik Widmark. Kartan visar hur byarnas skogar var fördelade över socknen. Pilarna har lags in på kartan för att visa var Sijansfors, Kristineberg och Pastorsbostället (inkl. Komministerbostället och Prästbordena) hade sina skogar år 1909.

Bil. till årsberättelsen 1955.

Mora sockens jordägares samf. förvaltning.

N:o

Tablå

Över utdelning av anslag till skifteslagen enl. reglementet.

Att utdela för år 1953 och 1954 Kronor 20 000:-

Summa disponibelt c:o 29300:-; utdelas $\frac{2}{3}$ delar = c:o 20000:-/a

Skifteslag.	Red. Jordtal	Årets utdeln. Kronor.	Förskott Kronor.	Skuld. Kronor.	Att utbeta. Kronor.	Ann.
Garsås	2.241:-	827,69	1000		-	
Nusnäs	4.758:-	1757,52	3000		-	
Färnäs	6.893:-	2545,66			-	
Bergkarlås	2.359:-	871,20	1000		-	
Risa	1.546:-	570,45	1000		-	
Vattnäs	1.737:-	659,76	1000		-	
Noret	4.139:-	1508,54			1508,54	
Kristineberg	94:-	34,72			34,72	obet.
Bonäs	3.519:-	1299,60	1000		299,60	
Östnor	2.438:-	918,84			918,84	
Öna	1.468:-	542,15	400		142,15	
Kräkberg	1.861:-	687,29			687,29	
Oxberg	1.427:-	527,-	475		52,-	
Gopshus	689:-	257,45			257,45	
Långlet	591:-	218,26			218,26	
Selja-Hemus	2.155:-	795,86			795,86	
Siljansfors	417:-	154,-			154,-	obet.
Vika	5.496:-	2029,73	1000		1029,73	
Isunda	796:-	293,97	1500			
Vinäs	1.902:-	702,43	-		702,43	
Utmeland	3.916:-	1446,22	200		1246,22	
Morkarlby	3.613:-	1334,22			1334,22	
Summa	54.155:-	c:o 20 000:-	11575		9398,34	

+ porto 6:00
9404:54 avger ej utbet.
182,72 utbet.
9215,82 utbet.

Sammanställning:
totalbelopp 20 000:-
utbet. förskott - 11 575:-
= 8425:-
skuld = 3515:-
= 11940:-
fogar: Färnäs 2545,66
Obet. till Kristineberg 182,72
+ 8: förs = 2734,-
= 9209:-
+ porto = 6:00

Utdelning för år 1955 förskott utgå med c:o 10 000:- kronor.

Bild 14. Utdelning från Mora sockens Jordägares Samfällighetsförvaltning avseende åren 1953 och 1954. Lagg märke till att Siljansfors och Kristineberg inte kvitterade ut sina andelar, att Färnäs inte fick ut sin andel, att sex byar tidigare hade fått förskott som var större än det för åren 1953 och 1954 tilldelade beloppen samt att Pastorsbostället inte finns med i förteckningen

31

Kryfan		Credit
1870.	Behållning från förra årets räkning	5935,26.
	Marknadshyror m.m.	800,17
	Hyra för färjestugan i Noret	50,00
	Färjesäden - Löser därför 1294 no á 0,57	737,58
	" dito från Siljansfors för föregående år 1869, 28 no á 0,60	16,80
	3 Tolfter plank till Prestgårdarna	7032,81
		74,00
Summa Rmt		7009,81.
Mora den 31 December 1870.		
Sven Ersson		
Oprensade besparäkning är af undertecknad granskad och riktig befunnen. Betygges dag för afskan.		
Kil Mats Ersson Ryttar Olof Olsson Olof Olsson		

Bild 15. Marknadskassans intäkter från år 1870. På intäktsidan redovisas inkomster från "Marknadshyror m.m", "Hyra för färjestugan i Noret", "Färjesäden. Löser därför 1294 no á 0,57", "dito från Siljansfors för föregående år 1869, 28 no á 0,60" samt "3 Tolfter plank till Prestgårdarna". Bokföringen är underskriven av Sven Ersson. Det s.k. Färjemålet betalades med blandsäd. Intäkter redovisade under "Credit". Jämför med bild 16.

Mora Inkam

1886.		Debet		
Jan	1. Jan. Behållning från 1885	314,49		310,58.
		0,17		
	Förskott tillräknade ränta			
		4700,00		
		1500,00	6200,00	6200,00
Juni	1. Uppskatta räntor á 4700 kr	88,71		
	3 " " á 1500 "	33,75		122,46.
Dec.	16. Ränta från 1886 års skatt á 4104	76,58		
	21. Färjestugan från Marknadskassan	1500,00	1576,58	
	" Ränta á 5000 kronor för 1886 års skatt	102,00		1679,03
				8319,07
	Summa kronor			8319,07
				8319,07

Bild 16. Brokassans intäkter från år 1886. Inga avgifter för passering av flottbron har bokförts. Bokföringen redovisar endast ränteinkomster och ränteutgifter. Intäkter redovisade under "Debet". Jämför med bild 15.

Startsidan / Dokument & lagar / Lagar / Svensk författningssamling / Lag (1977:216) om egendom som förvaltas av kommunalstämma

Svensk författningssamling 1977:216

Det kan förekomma fel i författningstexterna, och bilagor kan saknas. Kontrollera därför alltid mot den tryckta versionen.

Lag (1977:216) om egendom som förvaltas av kommunalstämma

SFS nr: 1977:216

Departement/myndighet: Civildepartementet RS2

Utfärdad: 1977-04-21

Upphävd: 1987-07-01

Författningen har upphävts genom: SFS 1987:445

Ändringsregister: [SFSR \(Lagrummet\)](#)

Källa: Regeringskansliet / Lagrummet

Om sockenmagasin, tillgångar som hör till magasinsskassa eller rotelhållarkassa eller annan egendom vid utgången av juni 1978 förvaltas av kommunalstämma som avses i 13 § lagen (1930:251) om kommunalstyrelse på landet, skall egendomen vid nämnda tidpunkt tillfalla kommunen. Sådan förvaltning får dessförinnan avvecklas i den ordning och under de förutsättningar som ifråga om vissa kassor föreskrevs i 1-3 §§ i den numera upphävda kungörelsen (1963:43) med föreskrifter rörande vissa av kommunalstämma förvaltade kassor.

Sveriges riksdag
100 12 Stockholm
Telefon: 08-786 40 00

Frågor om riksdagen
Telefon: 020-349 000
E-post: riksdagsinformation@riksdagen.se

<http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskförfattningssamling/Lag-1...> 2014-03-19

Bild 17. "Lag (1977:216) om egendom som förvaltas av kommunalstämma" som en gång för alla skulle skilja ut jordägarnas tillgångar från kommunal förvaltning enligt § 13 i "lagen (1930:251) om kommunalstyrelse på landet".

By	Antal reducerade kappland från Storskiftet	Totalt antal reducerade kappland	% år 1961	% år 2014	% år 2015	Differens 2015- 2014
Bergkarlås	2359	54155	4,3560	4,2626	4,1616	-0,1010
Bonäs inkl. Limbäck 93:2	3519	54155	6,4980	6,3814	6,3814	0,0000
Färnäs	6893	54155	12,7283	12,5532	12,6622	0,1090
Garsås	2241	54155	4,1381	4,2626	4,1162	-0,1464
Gopshus	689	54155	1,2723	1,2586	1,1950	-0,0636
Isunda	796	54155	1,4699	1,4339	1,4114	-0,0225
Kristineberg	94	54155	0,1736	0,1677		-0,1677
Kråkberg inkl. Sandängarna	1861	54155	3,4364	3,3964	3,5442	0,1478
Långlet	591	54155	1,0913	1,0785	1,1586	0,0801
Morkarby inkl. Stranden	3613	54155	6,6716	6,6123	6,4597	-0,1527
Noret inkl. Noreberg	4139	54155	7,6429	7,554	7,1720	-0,3820
Nusnäs	4758	54155	8,7859	8,6812	8,6801	-0,0011
Oxberg	1427	54155	2,6350	2,6013	3,4246	0,8233
Pastorsbostället inkl. Komministerbostället	0	54155	0,0000	1,2367		-1,2367
Risa	1546	54155	2,8548	2,792	2,5152	-0,2768
Selja-Hemus	2155	54155	3,9793	3,9264	3,8484	-0,0780
Siljansfors	417	54155	0,7700	0,7165	0,7165	0,0000
Utmeland	3916	54155	7,2311	7,1294	6,7165	-0,4130
Vattnäs	1787	54155	3,2998	3,2306	3,1344	-0,0962
Vika	5496	54155	10,1486	10,0242	9,1207	-0,9035
Vinäs inkl. Berihol	1902	54155	3,5121	3,4848	2,9806	-0,5042
Öna	1468	54155	2,7107	2,6778	2,4826	-0,1952
Östnor	2488	54155	4,5942	4,5378	4,5378	0,0000
Summa	54155		100,00	100,000	96,4195	3,5804

Bild 18. Lista för fördelning av överskott från Mora Jordägares Samfällighetsförening via bysamfälligheter. Fram till och med år 2011 har fördelning gjorts efter "antal reducerat kappland", en fördelning som inte förändrats sedan 1855. Den procentuella fördelningen från 1961 använder samma gamla fördelning, men uttrycks i procent istället för "reducerat kappland". Den procentuella fördelningen från år 2014 är framräknad av Mats Backman (bild 19).

Fördelningen för år 2015 avser fördelning efter Lantmäteriets fastighetsvisa registrering som utfördes 2014. Differensen på 3,5804 % beror på att nya traktnamn har skapats i traktnamnsreformen 1993-94. Då uppstod Mora som traktnamn med tre registerfastigheter, som alla tillhör Bergvik Skog. Tillsammans har dessa 3,5804 % andelstal i Mora Jordägares Samfällighetsförening. I kolumnen för 2015 års fördelning återfinns andelen för Limbäck 93:2 (0,04714 %) under Bonäs, Berihol (0,09246 %) under Vinäs, Sandängarna (0,11385 %) under Kråkberg och Stranden (0,41866 %) under Morkarby. Kristineberg och Pastorsbostället (inkl. Komministerbostället) försvann som traktnamn 1993-94. Deras andelar återfinns idag under andra beteckningar.

Jordtalslängd byvis i Mora socken

By	Jordtal, snesland	%
• Bergkarlås	3015,014	4,2626
Bonäs	4513,704	6,3814
Färnäs	8879,183	12,5532
Garsås	3015,048	4,2626
Gopshus	890,259	1,2586
Isunda	1014,265	1,4339
Kristineberg (Mora kommun)	118,624	0,1677
Kråkberg	2402,384	3,3964
Långlet	762,872	1,0785
Morkarlby	4677,057	6,6123
Noret inkl Noreberg	5343,122	7,5540
— Nusnäs	6140,403	8,6812
Oxberg	1839,979	2,6013
Pastorsbostället m m	874,750	1,2367
• Risa	1974,881	2,7920
Selja-Hemus	2777,238	3,9264
Siljansfors Bruk (Bergvik Skog Väst AB)	506,825	0,7165
Utmeland	5042,770	7,1294
• Vattnäs	2285,063	3,2306
Vika	7090,353	10,0242
Vinäs	2464,904	3,4848
Öna	1894,079	2,6778
Östnor	3209,701	4,5378
Summa	70732,478	100,0000

Anm. Den byvisa jordtalslängden för Mora socken är baserad på arkivakt "Nr 52 Mora socken Skogsbeskrivning" från byadelningen vid storskiftet i Mora socken 1849 - 1859. Ovanstående jordtalslängd skiljer sig från den längd som hittills använts av Mora Jordägare p g a att den inte innehåller trakterna Siljansfors Bruk, Kristineberg och Pastorsbostället m m.

Bild 19. Jordtalslängd framtagen av Mats Backman, Mora. Denna skiljer sig från de byvisa jordtal som Mora Jordägare använde fram till 2011. Se bild 18.

Räkenskapsår	Samfällighets- förvaltningen (S)	Kommunalstämmo- tillgångarna (K)	Gemensamt(S+K)
1953	10000		
1954	10000		
1955			
1956			
1957			
1958			
1959			
1960	9191		
1961	23641		
1962	23375	26822	50197
1963	23375	0	23375
1964	23375	26822	50197
1965	23375	26822	50197
1966	23375	0	23375
1967	23375	0	23375
1968	46750	26822	73572
1969	23375	0	23375
1970	23375	0	23375
1971	23375	0	23375
1972	53646	0	53646
1973	53646	0	53646
1974	53646	0	53646
1975	107292	53646	160938
1976	107292	53646	160938
1977	107292	160938	268230
1978	107292	107292	214584
1979	107292	214584	321876
1980			
1981			429218
1982			269323
1983			
1984			
1985			107292
1986			
1987			938805
1988			716174
1989			871748
1990			182 396
1991			1180212
1992			
1993			
1994			177834
1995			125048
1996			257862
1997			535300
1998			535436
1999			535300
2000			535300
2001			535300
2002			535300
2003			398561
2004			535300
2005			535300
2006			535300
2007			695890
2008			2141200
2009			963540
2010			610242
2011			3672196
2012			0
2013			0
2014			0

Bild 20. Utdelning per år för räkenskapsåren 1953-2014. Från och med 1981 har utdelning gjorts från en gemensam kassa för de båda grenarna inom Mora Jordägares Samfällighetsförening

Repartition

Byar och Lagenheter

1 tunnländ 360 rotter
1 bandlän = 36 rotter

			Innehafte Egor		Skogsmark	
			Land	Band	Land	Band
A	Wika	By	7090	3,53	2164	10,22
B	Wenas	By	2860	7,01	732	20,20
C	Svanda	By	1619	2,60	309	19,219
D	Winklands	By	3092	7,10	1539	7,361
E	Mohusby	By	4677	0,21	1927	22,220
F	Siljan och Orsasjön	By	2777	2,20	897	28,00
G	Långsteth	By	762	8,20	232	22,162
H	Kvickby	By	2902	2,28	722	10,211
I	Öna	By	1877	0,17	578	5,202
K	Östby	By	2207	1,00	717	28,00
L	Gepstas Lagenheter	By	590	2,27	277	28,00
M	Östby	By	1627	7,17	267	20,20
N	Sjömanshus	By	206	8,22	127	22,00
O	Skutsköping	By	118	4,22	24	4,22
P	Pörlstadsby	By	660	0,22	207	10,20
Q	Wenmansby	By	121	1,22	96	4,22
R	Mohusby	By	63	2,22	19	10,21
S	Benas	By	402	2,22	1371	26,20
T	Numbås	By	127	2,22	918	2,20
U	W. Stalga	By	2160	7,22	629	19,20
W	Ö. Stalga	By	2617	2,22	779	0,20
X	Lindby och Wigen	By	2277	4,22	73	0,20
Y	Sunda	By	780	7,22	227	22,20
Z	Wickby	By	1720	2,20	256	7,20
	Östbygge fjerdinge		20625	1,22	9256	29,20
		Summa	62118	7,22	22066	28,20
AA	Selstadsby				9	12,20
BB	Jam - bestans				5	22,20
CC	Styg - bestans				7	20,20
DD	Wigen m.fl.				196	12,20
		Summa	62118	7,22	22226	22,20
		Summa			7020	2,20
		Summa	62118	7,22	16206	18,20

Bild 21. Redovisning av Jordtal (Innehavde egor) i måttet snesland och bandland samt tilldelning av skogsmark för byar inom Mora socken i måtten tunnland och kappland. Till exempel redovisas jordtalet för Wika (Wika) till 7090 snesland och 3,53 bandland, vilket är detsamma som 7090,353 snesland. Den tilldelade skogsmarken för Wika är 2164 tunnland och 10,835 kappland, vilket är detsamma som 2164,34 tunnland. Eftersom måtten är "reducerad" säger de inte så mycket om den verkliga arealen. Vi vet dock att skogstilldelningen i oreducerad mått inom Mora i genomsnitt blev 3,55 tunnland per reducerat snesland jord. För Wika bör det därmed ha blivit ca 25170 (7090,353 x 3,55) tunnland skog tilldelat. Det motsvarar 12779 hektar. Byarna öster om Siljan-Orsasjön är redovisade tillsammans under benämningen "Östbygge fjerdinge". Se även bild 22. Lantmäteriet, Arkivsök, Lantmäteristyrelsens arkiv, Mora socken Mora sn (213 bilder), sidan 52.

	Innehavde egor		Åbelöpande reducerad skogsmark	
	Snesland	Bandland	Tunnland	Kappland
Vika	7090	3,53	2164	10,835
Vinäs	2464	9,04	752	13,275
Isunda	1014	2,65	309	19,379
Utmelands	5042	7,7	1539	9,967
Morkarby mm	4677	0,57	1427	21,66
Selja och Hemus	2777	2,38	847	24,165
Långledt	762	8,72	232	27,762
Kråkbergs	2402	3,84	733	10,577
Öna	1894	0,79	578	5,435
Östnor	3209	7,01	979	24,48
Gopshus	890	2,59	271	24,083
Oxbergs	1839	9,79	561	20,984
Siljansfors Bruk	506	8,25	154	22,686
Christineberg	118	6,24	36	6,724
Pastorsbostället	660	0,22	201	15,12
Komministerbostället	151	1,72	46	4,654
Skolmästarens	63	5,56	19	12,817
Bonäs	4513	7,04	1377	26,03
Solbodarnes			9	23,405
Gam-bodarne			5	22,102
Suggfäbodar			7	30,266
Ulfsjön mfl.			146	15,769
Östbygge fjerdings	30652		9356	84,864
Summa	70723	87,64	21748	477,039

Bild 22. Innehåller samma uppgifter som bild 21, men byarna i Våmhus församling är inte medtagna. Här framgår bl. a. att Ulfsjö m.fl. tilldelats skog men inget jordtal för "Innehavda egor". Om man summerar snesland och bandland blir det 70731 snesland och 7,64 bandland. På motsvarande sätt kan tunnland och kappland summeras till 21762 tunnland och 29,039 kappland (se sidan 45).

Mora Kommuns
Debiterings och Röstlängd för år 1865.

	<i>Art</i> <i>Skattor</i>	<i>Skattor</i> <i>för jordbruk</i>	<i>Skattor</i> <i>för inkomst</i>	<i>Skattor</i> <i>för tillgångar</i>
<i>Anders C. u. Regensjö</i>			3 08	3 08
<i>Anders Rothmann O. Johansson</i>			1 50	1 50
<i>Wih. Jansson</i>			1 -	1 -
<i>Jensson af Forsgren</i>			1 50	1 50
<i>P. O. Söderdal</i>			0 50	0 50
<i>Skomkare C. E. Lundgren</i>			0 50	0 50
<i>Jensson af St. Björklund</i>			0 50	0 50
<i>Andersson af St. Björklund</i>			0 50	0 50
<i>Wih. Jansson</i>			0 50	0 50
<i>Kronofogden P. Kivinen</i>			17 86	17 86
<i>Luttmann C. O. Stäck</i>			10 88	10 88
<i>Andersson af C. Sjöberg</i>			5 -	5 -
<i>Revisorerna J. A. Sjöberg</i>	36 87	0 95	1 12	1 12
<i>Siljansfors Pappersbruk</i>	3 21 3	16 89	32 25	36 54
<i>Andersson G. Söderlund</i>			21 45	21 45
<i>Andersson af St. Björklund</i>			3 -	3 -
<i>Maskinsturen Johan Persson</i>			1 25	1 25
<i>Anders J. E. Westman</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Röst</i>			1 -	1 -
<i>J. O. Stordahl</i>			1 -	1 -
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50
<i>J. O. Stordahl</i>			0 50	0 50

Bild 23. Del av fyrkantslängd för Mora kommuns debitering och röstlängd för år 1865. För Siljansfors Bruk visar kolumn 3-5 visar att fyrktalet för innehavd jord är 429 och kolumn 6-7 att fyrktalet för övriga inkomster och tillgångar är 3225. Tillsamman blir detta 3654 (kolumn 8-9).

Historiska bindningar mellan kommuner och jordägare

Socknar

Förvaltningen av jordägarnas gemensamma tillgångar har gått hand i hand med den kommunala förvaltningen. Fram till 1862 sköttes det mesta av socknens gemensamma ärenden av sockenstämman. När kommunerna infördes år 1863 (SFS 1862:13) innebar det att socknarna delades upp i en kyrklig och en borgerlig kommun, ledda av kyrkostämman respektive kommunalstämman. Det område som dessa nya enheter skulle bestämma över var det samma som för sockenstämman, nämligen socknen. För den borgerliga kommunen kom området att kallas kommun, och för den kyrkliga församling. Mora socken delades 1863 i två landskommuner och två församlingar, Mora och Våmhus (bild 24). Detta har sedan dess skapat en viss förvirring, t ex när man talar om "Mora jordägande socknemän". Efter 1862 har man med detta begrepp avsett jordägarna inom Mora landskommun. I strikt formell mening ändrades inte Mora sockens gräns 1863 eftersom sockenbegreppet försvann som administrativ indelning fr.o.m. detta år.

Införandet av kommuner uppfattades nog av de flesta enbart som ett namnbyte, om ens det. Något som också ofta märks i protokollen där man ofta fortsatte att skriva "sockenstämman" och "socknen" trots att det var kommunalstämman som hade möte i kommunen. Socknar är kommunernas föregångare och har existerat sedan tidig medeltid. Uppkomsten av, och indelningen av Sverige i socknar, skedde ungefär samtidigt som kristendomen infördes. Fram till mitten av 1700-talet var den huvudsakliga sysselsättningen för sockenstämmorna, som var socknarnas högsta beslutande organ, tukt och ordning inom församlingen samt kyrkans ekonomi. Sedan tillkommer ett antal mer "borgerliga" frågor, såsom fattigvård och skolgång (Mossberg 2004).

Samtidigt förvandlades stämmorna från att i princip ha varit öppna för alla (alla män i alla fall) i socknen till att enbart vara öppna för dem som ägde s.k. mantalssatt jord inom socknen. Mantalet utgjorde ett mått på gårdens skattekraft. Ursprungligen var måtten 1, 1/2 eller 1/4. Hemmansklyvningar och nedskrivningar av mantalet ledde efter hand till förskjutningar i kvoterna (till exempel 3/4 och 1/8). Ordet mantal är bildat av man och tal och dess betydelse var ursprungligen antal man, en förteckning över vapenföra eller skattskyldiga män (Wikipedia 2015).

Under början av 1800-talet släpptes även andra penningstarka grupper in på stämman, allt från bättre betalda arbetare till bolag. Principen var, att de som betalade skatt också var de som skulle ha rätt att rösta på sockenstämman. Rösträtten var graderad så att den som ägde mest jord och/eller tjänade mest hade flest röster. År 1843 infördes sockennämnder som ett verkställande organ vid sidan om den beslutande sockenstämman. Sockenstämmor var endast obligatoriska på landet, men förekom även i städerna (Mossberg 2004).

Kommuner, kommunalstämmor och kommunalfullmäktige (fr.o.m. 1971 kommunfullmäktige)

Kommunalstämman var den högsta beslutande församlingen för Mora landskommun under åren 1863-1919. Landskommuner kallas de kommuner som infördes på landsbygden. De fick kommunalstämman som högsta beslutande organ och kommunalnämnden som dess verkställande styrelse. Vid kommunalstämman hade alla som var minst 23 år gamla och betalade skatt inom kommunen rösträtt, även bolag, kvinnor och omyndiga. På landsbygden var det främst jordägare som betalade skatt och dominerade beslutsfattandet.

Alla som hade rösträtt vid stämman hade också rätt att föra sin egen talan. Fram till 1918 räknades rösterna i så kallade fyrkar som var direkt kopplade till hur mycket den röstberättigade betalade i skatt, dels för sitt jordägande, dels för sina inkomster. Före år 1900 fanns ingen begränsning av hur många röster en enskild person kunde ha, men då infördes regeln att ingen fick ha mer än 1/10 av kommunens röstetal och aldrig mer än vad som motsvarade 5000 fyrkar. I större kommuner kunde kommunalstämman ersättas av kommunalfullmäktige, som var ett valt representativt organ till skillnad från stämman där samtliga röstberättigade hade tillträde. Kommunalstämman försvann inte ur lagstiftningen förrän 1954 (kommunallag 1953:753), men hade i de flesta landskommuner ersatts av kommunalfullmäktige långt innan dess.

Den 17 december 1918 beslutade Sveriges riksdag om allmän och lika rösträtt för både män och kvinnor. Lika rösträtt betyder att alla har en röst oavsett förmögenhet. Samtidigt infördes dock en del

restriktioner i den allmänna rösträtten, vilket innebar att cirka fyra procent av befolkningen, till övervägande delen män, berövades sin rösträtt 1919. Dessa begränsningar avskaffades stegvis. Värnpliktskravet försvann redan 1923, internerna fick rösträtt 1937 och 1945 fick de som gjort personlig konkurs eller behövde fattighjälp rösträtt. Utlandsboende svenskar fick rösträtt 1968. Slutligen försvann begreppet omyndigförklarad 1989 och allmän och lika rösträtt för samtliga medborgare över 18 år infördes och tillämpas första gången i valet 1991. Åldersgränsen för rösträtt har successivt sänkts från 23 till 21 år 1945, från 21 till 20 år 1965, från 20 till 19 år 1969 och slutligen till 18 år 1975 (Sveriges Riksdag, RUT, Aktuella fakta 2011-3).

I Mora landskommun infördes kommunalfullmäktige för första gången genom val år 1919, då den allmänna rösträtten för första gången kunde tillämpas. Kommunalstämman i Mora landskommun blev kvar, men från och med 1919 hade endast Mora Jordägare tillträde till stämman (bild 24). Under åren 1919 till 1930 behandlade kommunalstämman förutom jordägarfrågor även allmänkommunala frågor, och det togs ofta parallella beslut i kommunalfullmäktige och kommunalstämman. Kommunalstämman fortsatte därmed att delvis bekosta allmänkommunala ärenden, som t ex socialvård.

År 1930 kom "Lag (1930:251) om kommunal självstyrelse på landet". Där fanns i paragraf 13 bestämmelser om att kommunalstämman i fortsättningen skulle kallas jordbruksstämma och enbart behandla jordägarfrågor (Kaijser, 1946). Jordbruksstämman blev i Mora kvar tills 1978 då man genom "Lag (1977:216) om egendom som förvaltas av kommunalstämma" tvingades att senast utgången av juni 1978 avveckla alla jordägaregömsor under kommunal förvaltning.

Kommunalstämmitillgångarna i Mora kom att förvaltas under "Lag (1930:251) om kommunal självstyrelse på landet" fram tills 1978-03-15, då den ersattes med förvaltning enligt "Lagen om förvaltning av samfälligheter"(1973:1150). Under åren 1931-1978 var kommunalstämma och jordbruksstämma synonyma begrepp.

Kommunalnämnd (fr.o.m. 1971 kommunstyrelse) och jordägarnämnd

Kommunalnämnden var från 1863 den enda obligatoriska nämnden i kommunerna. Nämnden skulle verkställa de beslut som kommunalstämman, eller i förekommande fall kommunalfullmäktige, beslutat, ha tillsyn över förvaltningen av kommunens gemensamma egendom och kassa samt verkställa skatteuppbörden. Det ämne som mer än något annat upptog de första kommunalnämndernas tid var fattigvården, då särskilt i kommuner där ingen särskild fattigvårdsnämnd inrättats. Det förekom även senare i tiden att kommunalnämnden utövade andra nämnders funktion, till exempel nykterhetsnämndens eller hälsovårdsnämndens.

Två tunga arbetsuppgifter var annars att upprätta den komplicerade fyrktalslängden (röstlängden) och upprätta budget, eller inkomst- och utgiftsförslag, för nästkommande år. Med tiden blev också kommunalnämnden beredande organ åt kommunalstämman och fick även tillsyn över övriga nämnder och styrelser inom kommunen. Enligt 1930 års kommunallag (SFS 1930:251) hade kommunalnämnden rätt att sköta om hälsovård, brandväsande, försäljning av rusdrycker och arbetarskydd om detta inte ankom en för frågan särskilt inrättad nämnd eller styrelse.

I Mora landskommun fungerade kommunalnämnden som verkställande styrelse för såväl kommunalfullmäktige som kommunalstämma (jordbruksstämma) fram till och med 1958. År 1959 sammanslogs Mora landskommun med Morastrands köping och bildade Mora köping (bild 24). Från och med 1959 var kommunalnämnden enbart verkställande styrelse för kommunalfullmäktige. En jordägarnämnd inrättades fr.o.m. 1959 som styrelse för kommunalstämman (jordbruksstämman). Mora Jordägares Samfällighetsförening registrerades den 15 mars 1978. En samfällighetsförening skall enligt lagen ha en styrelse. Denna styrelse behöll dock namnet jordägarnämnd fram till 1988. Efter anslutningen av samfällighetsförvaltningen 1988 kallas styrelsen för "Styrelsen för Mora Jordägares Samfällighetsförening".

Mora Jordägare i symbios med kommunal förvaltning 1863-1977

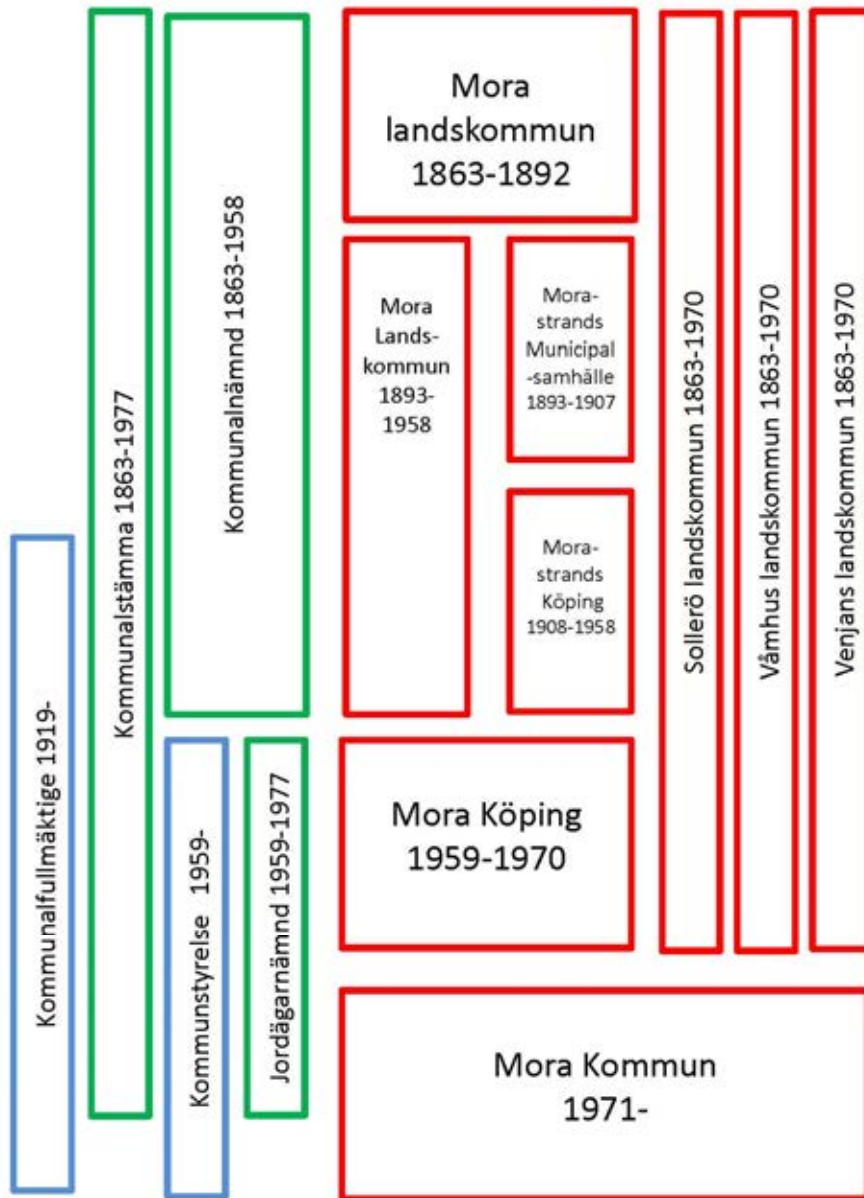

Bild 24. Mora kommun 1863-1977. Konstruerad av Christer Karlsson.

Storskiftet och laga skiftet i Mora.

Storskiftet

Storskiftesreformen i Dalarna genomfördes ett drygt århundrade efter övriga delen av landet och grundades på storskiftesförordningen från år 1783 samt en lagstiftning från år 1802 och 1804 speciellt utformad för Kopparbergs län. Ingen kan väl med bestämdhet säga varför det dröjde, men allmänt vedertaget är att den stora ägosplittringen och den konservativa inställningen till markägandet låg bakom. Att större delen av befolkningen var jordägare och att det inte fanns några "godsägare" eller bolag som tryckte på, torde väl även ha spelat in (Olai 1988, Nordenstedt 1928).

Till skillnad från större delen av övriga Sverige tillämpades **realarvssystemet** i Dalarna vilket innebar att alla arvsberättigade i en familj tilldelades jord och lösegendom vid ett arvsskifte. Fram till mitten av 1840-talet ärvde dock döttrarna hälften mot sönerna. Notabelt är att även byggnader betraktades som lösegendom i våra trakter. Det har säkert sin förklaring i att byggnadsbeståndet utgjordes av timmerhus som var lätta att flytta. Realarvet tillämpades med en självklarhet för bondebefolkningen i Siljanssocknarna där ägandet av mark hade en viktig social funktion som garanterade en fast punkt i tillvaron och viss garanti för överlevnad. Inte minst var detta viktigt för alla de som årligen gav sig ut på herrarbetsvandringar runt om i landet. Man hade något att komma hem till när herrarbetet var slut och den egna jordlotten innebar säkert att ganska få flyttade från hemsöcken.

Revning av jord

Ordet **revning** kommer av längdmåttet **rev** och betyder närmast att mäta en jordareal. Under 1500 och 1600-talen var det en allmän beteckning för skattdrägning eller omfördelning av beskattning av jord. Med uttrycket **jordrevning** menas alltså uppmätning av jord i samband med dess värdering för skattdrägning. Av ålder var det hela fullbesatta hemmanet (mantalet) minsta skatteobjekt och utgjorde grund för skattens fördelning. Denna grund kunde inte bibehållas i Dalarna, där jordsplittringen utplånade hemmansbegreppet. I senare tid och framför allt vid storskiftet användes revningen för att mäta upp och värdera den åker och ängsmark som skulle ingå i den nya skiftesläggningen.

Före uppmätningen skulle bonden/markägaren märka ut sina ägor, s.k. **sticksättning**, med dels en påle i mitten av åker- ängsstycket där två **revstickor**, försedda med två hål i ändarna (5x25 cm), skulle fästas och dels märka ut åker/ängens ytterkanter med pålar eller stickor. På revstickorna skulle ägaren skriva sitt fullständiga namn, namnet på byn där han bodde och ägotraktens namn.

Med en mätanordning, s.k. **revstång**, mättes de olika tegarna upp och förtecknades på två stycken träbitar, de så kallade revstickorna. Revstången hade en längd av 6 alnar och var indelad i tio lika stora delar s.k. kavlar. På mitten av stången fanns en käpp, handkappen som utgjorde handtag och kunde fällas i stångens längdriktning. Stångens längd i kvadrat, dvs. 36 kvadratalnar utgjorde ett bandland, och 10 bandland utgjorde ett snesland (tabell 3-4).

Det var **revkarlar** som mätte och **godemän** (socknemän och byföreståndare) som kontrollerade mätningarna och tog hand om den ena revstickan medan markägaren, bonden, fick den andra. Godemännens revsticka skulle förvaras under lås till dess de överlämnades till **revskrivaren**. Efter färdigställd revning fördes revstickornas anteckningar in i **revboken** av revskrivaren där markarealerna redovisades i **snesland** och **bandland**. Efter inskrivningen i revboken kallade revskrivaren genom kungörelse i kyrkan byavis bönderna för att med sin egen revsticka kontrollera att de rätta arealerna blivit införda i revboken. Efter fullbordad **stickskrivning** hade revskrivaren att efter de åsatta **graderna** på varje markbit uppskatta de revade ägorna.

Revning av mark skedde med vissa tidsmellanrum för att dåtidens skattemyndighet skulle ha en aktuell koll på moraböndernas skatteskyldighet. Skatteuttaget skedde i äldre tid med varor från naturhushållningen. Revningen enligt denna metod kunde ses som mycket primitiv, men verkställda kontrollmätningar med moderna mätmetoder visar på ett förbluffande gott resultat. Det har sagts att en revkarl på en dag kunde mäta lika mycket som en lantmätare på 2-4 dagar (Nordenstedt 1928).

I Ovansiljan var det i äldre tid vanligt att skatten bl. a. levererades i form av ekorrskinn. Älvdalingarna var kända för att vara duktiga armborstskyttar och när Gustav Eriksson Wasa skulle värva folk i resningen mot kung Christian var morafolket tveksamma till sitt prickskytte. Älvdalingarna skall då ha yttrat "ulir int ir ittå danskan, då ig al ittå furufnatten" (skulle inte ni träffa dansken, då jag kan träffa furufnatten). Furufnatten = ekorren.

Revning inför storskiftet

Inför storskiftet gjordes en ny revning av byfolkets ägoinnehav vilket resulterade i det underlag som skifteslantmätaren hade för utläggande av nya ägolotter för skifteslagets delägare. Inför skiftesläggningen räknades arealerna om till **tunnland** och **kappland** vilken måttenhet sedan användes i storskifteshandlingarna.

1 tunnland (i Dalarna) utgör 32 kappland vilket motsvarar ungefär en halv hektar i areal.

Vid revningen värderades marken också i fråga om avkastningsförmåga s.k. **gradering** och erhöll en **godhetsgrad**. Den bästa marken i skifteslaget åsattes graden 1. Den revade arealen dividerades sedan med graden som gav den reducerade arealen. Exempelvis blev 12 snesland och 4 bandland revad areal med graden 4 vid omräkning 3 snesland och 1 bandland reducerad areal.

Regeln var att varje jordägare efter storskiftet skulle äga lika stor areal i reducerat mått som före skiftet. På detta sätt fick man fram den reducerade markarealen i snesland och bandland. Slutligen summerades varje jordägares innehav. Innan arbetet med revboken avslutades inför storskiftet gavs jordägarna möjlighet att "**rubba jorden**", dvs. att på grund av arvsskiften, fordringar, förpantningar el dyl. flytta ett visst reducerat belopp jord från en jordägare till en annan i revboken. Det var inte ovanligt under storskiftetiden att revstickorna användes som betalningsmedel vid köp av varor eller dylikt. Revstickor kunde även auktioneras ut när någon flyttade från orten. Viktigt för dessa revsticksförvärv var dock att man såg till att skaffa sig en **rubningssedel** som intyg för att det förändrade ägandet införts i revboken.

Storskiftet i Mora

För Mora socken inklusive Våmhus (Våmhus utgjorde en del av Mora socken när storskiftet påbörjades) genomfördes storskiftet i tre skifteslag efter Kungl. Maj:ts kungörelse den 17 juni 1839 (Adde 1895).

- Östbygge fjärding (byarna öster om Siljan-Orsasjön). Bydelningen fastställdes den 18 april 1844, varefter åbodelningen fastställdes den 31 dec. 1845.
- Västbygge och Morkarlby fjärdingar (byarna väster om Siljan-Orsasjön). Bydelningen fastställdes den 21 oktober 1847 samt åbodelningen den 29 dec. 1848.
- Våmhus fjärding inkl. Bonäs. Bydelningen fastställdes den 24 november 1848 samt åbodelningen den 31 dec. 1849.

Sockensamfälligheterna i Mora fastställdes den 8 augusti 1855 och bydelning av socknens skogsmark den 1 juli 1857 (Forss 1935, bilaga 1). Skogsmarken som tidigare inte haft något enskilt ägoinnehav, bortsett från myrslog och fåbodas, avvittrades och delades först på 1860-talet (avvittringsbeslut 1 juli 1857 och bydelning 20 augusti 1859) för Våmhus och byarna väster om Siljan-Orsasjön. I avvittringsbeslutet fastlades att all skog skulle tilldelas byalagen och ingen mark avsättas till kronan. Inom Östbyggefjärdingen delades skogen (hem- och fåbodskog) redan vid inägodelningen år 1845, således före avvittringsbeslutet. Östbyggefjärdingen tilldelades sin utskog (Ulfsjön-Kräckelbäcken mm) först i samband med skogstilldelningen för byarna väster om Siljan-Orsasjön. Östbyggefjärdingens tidiga skogsdelning kom att medföra vissa komplikationer, bl.a. vid behandlingen av myrslogarna.

Våmhus socken – vad är det?

Våmhus har in i vår tid skapat förvirring. Det har nämligen aldrig funnit någon kyrksocken, by, eller något skifteslag med detta namn. Våmhus socken uppstod som inofficiell beteckning för Våmhus landskommun och Våmhus församling efter 1862, när sockenbegreppet officiellt avskaffades i Sverige. I lantmäteriets fastighetsregister fanns det fram till 2014 uppgifter om att "Våmhus socken" var delägare i Mora sockens samfälligheter. När storskiftet avslutades ingick Våmhus i Mora socken, men Våmhus och Mora bildade vid kommunreformen 1863 var sin landskommun. Vid kommunalstämmor i Mora den 8/11 1885 och i Våmhus den 15/12 1885 bestämdes genom sämjedelning att respektive "socken" enbart skulle ha del i de sockensamfälligheter som låg inom deras egen "sockengräns". Denna sämjedelning ansågs juridiskt gällande i en hovrättsdom år 1937, där Mora kommun gjorde anspråk på en andel av en köpeskillning för samfällid mark som sålts i Kumbelnäs, Våmhus kommun (Svea hovrätt 1937-11-17). Först år 2014 har denna sämjedelning fullt ut registrerats hos lantmäteriet i samband med Mora Jordägares uppdrag till lantmäteriet att utreda ägandeförhållandena.

År 1888 införde Lantmäteriverket "Våmhus jordebokssocken", vilket är en äldre gemensam beteckning för i jordeboken till samma socken sammanförda hemman och lägenheter. Jordebokssocknens gränser sammanföll inte alltid helt med den kyrkliga socknens.

Våmhus fjärding, vilket betyder en fjärdedel av Mora socken, är en beteckning som användes under 1700-talet och fram till 1862 för Våmhus inklusive Bonäs. I mitten av 1800-talet fanns det ett kyrkligt område, Våmhus kapellag (kapellförsamling), som omfattade endast det som 1863 blev Våmhus församling och Våmhus landskommun, samt ett icke-kyrkligt område, Våmhusfjärdingen, som omfattade Våmhus och Bonäs. Fr.o.m. 1863 hörde dock Bonäs till Mora landskommun respektive Mora församling (Levander 1944).

Ännu ett bidrag till förvirringen är det faktum att Våmhusfjärdingen år 1457 och 1539 kallas Bonäs sätting, år 1571 Våmhus sätting och 1669 Norbyggie sextung. Orden sätting, settung och sextung betyder sjättedelar, dvs sjättedelar av Mora socken (Levander 1944). En sista förvirring var att Våmhus och Bonäs omarronderades som ett gemensamt skifteslag under åren 1980-1995.

Två av de viktigaste referenserna för storskiftet i Mora (Adde 1895 och Olai 1988) bidrar till förvirringen:

1. Adde (1895) skriver att Våmhus kapellag utgjorde ett skifteslag vid storskiftet, vilket enligt Levander, 1944 är fel. Den korrekta benämningen på skifteslaget bör vara Våmhus fjärding (inkl. Bonäs).
2. Olai (1988) skriver att Bonäs-Våmhus = Våmhus socken fr.o.m. 1868 (vilket är fel, eftersom Bonäs alltid tillhört Mora socken, församling och landskommun).

Behandling av myrslogarna vid storskiftet

Myrslogarna (starr- och gräsbeväxta myrar i skogslandet som användes för fodertäkt) var en mycket viktig del av morabondens markinnehav som producerade foder för gårdens djur. Myrslogarna kunde ligga miljontals från hembyn, ofta i byns fäbodområden, och varje enskild myr hävdades av ålder av byarnas olika gårdar. Myrgräset slogs med lie på sensommaren där slätterfolket ofta ordnade mathållning och övernattade i en slobod. Myrgräset lades upp på myrhässjor och hämtades hem till gården på vinterns första slädföre. Myrslogarna kunde ofta vara inhägnade till skydd mot tamboskap på skogsbete, under senare tid kunde enbart hässjorna vara inhägnade. Man kan fortfarande se rester av dessa hässjor på vissa myrar och i sällsynta fall även rester av slobodarna. I samband med storskiftet bestämdes, den 20 oktober 1845, betr. myrslogarna att dessa skulle stänglas in av ägarna före avmätning och gradering. Därefter skulle de efter reducering påföras sina förra ägare och ingå i socknens nya rotering och skattefördelning, men inte i något skifte.

Den 7 juli år 1851 togs frågan om myrslogarna upp på nytt med kravet att dessa helt skulle uteslutas från storskiftet (ingen gradering för rotering och skatt). Beslutet blev, att var och en som var ägare till en myrslog skulle bibehålla denna i orubbad besittning (nyttjande utan gradering) plus skälig rätt till vedbrand, husvirke och stängselvirke från angränsande skog på det skifte där slogen var belägen. De behandlades fastighetsmässigt som obesuttna hemmansdelar inom den skogsfastighet med annan ägare där myrslogen var belägen. Vid försäljning av myrslogen skulle ägaren till den fastighet där slogen var belägen ha förmånsrätt till köpet. Tjugo år efter storskiftets slut skulle myrslogägaren vara skyldig att sälja slogen till skogsägaren med ett belopp som fastlades av "mätismän".

Delägare till myrslogar inom Östbyggefjärdingen hade fått sina myrslogar graderade, men inte fått någon rätt till vedbrand mm vid delningen av sina skogar, och kände sig därför orättvist behandlade gentemot byarna väster om Siljan-Orsasjön. Besvär inlämnades, men avslogs av KB (Länsstyrelsen) den 30 augusti 1856 och i Kungl. Maj:t den 13 maj 1859.

Tilldelning av jord

Före storskiftet fanns ingen fastighetsbildning i dagens mening utan markägarna fördelade marken vid arvsskiften, köp mm utan de formaliteter som vi är vana vid i dag. Markägospplittringen hade under århundraden fram till storskiftet blivit oerhört stor och en bonde i Östnor kunde äga och bruka åker och slog på upp till 75 olika ställen inom byn och fyra olika fäbodrar. Totalt brukade Östnorsbönderna åker och slog på 2232 olika ställen vid tiden för storskiftet.

Inför storskiftet beslöts att antalet ägoställen skulle reduceras till högst fyra åkerställen och fyra slogställen för att jorden skulle kunna brukas mer rationellt, men detta kunde sällan hållas. Kravet var vidare att en brukningsenhet (hemman) skulle utgöra en **besuttenhet**, vilket innebar att gårdsfolket skulle kunna livnära sig på vad jorden gav. Storleken på en besuttenhet kom att variera i Dalarna beroende på vilken socken det var fråga om. En besuttenhet inom "Övre Dalalaget" skulle enligt de tidigaste bestämmelserna kunna ge foder åt en häst, tre kor, sex får och sex getter. Efter flera motioner i riksdagen, av bl.a. Bälter Swen Ersson, nedsattes besuttenhetsmåttet till hälften (Kungl. Kungörelse 1859-02-18, Bengtsson 1953, Thorslund 2016). I Mora var tillgången på odlingsmark så knapp att man tvingades acceptera en areal på 55 reducerade snesland per besuttenhet. Detta kan jämföras med Leksand, där 140 reducerade snesland utgjorde minimikravet för en besuttenhet (Bengtsson 1953).

Detta ger en bild av försörjningsförutsättningarna och kan vara en förklaring till varför befolkningen i Ovensiljanssocknarna i högre grad än övriga Dalasocknar givit sig ut på arbetsvandringar och tvingats ägna sig åt bisysslor till jordbruket. En följd av arbetsvandringarna och andra bisysslor till jordbruket kan paradoxalt nog ha inneburit att nyodlingar och jordbruket fick lägre prioritet i Ovensiljanområdet – man fick en bättre försörjning genom bisysslorna!

I Östnor bildades 40 besuttenheter (gårdar/hemman) till vilka hörde 56 subhemman som sammantaget hade en medelareal på ca 76 reducerade snesland (motsvarande 0,96 hektar jordbruksmark av god bördighet). Fjorton gårdar kom inte ens upp till 40 reducerade snesland, så man fick slå ihop flera gårdar eller hemman så att ägargrupper (ofta med släktskap) bildades. Dessa besuttenheter som bildats genom sammanslagning hade en huvudgård (hemman) med en till fyra **subhemman**, som inom 20 år skulle införlivas med huvudgården för att denna så småningom skulle bli en ensamägd besuttenhet. Alternativt att man införskaffade nya markarealer, så att man kom upp i den areal som behövdes för ett eget hemman.

Denna i och för sig goda tanke kom aldrig till genomförande, och 1871 instiftades en ny lag som medgav **avsöndring** av mindre ägo innehav eller gårdar motsvarande de subhemman som bildats vid storskiftet. Avsöndringen innebar att subhemmanet blev en fullvärdig "besuttenhet". Riksdagsmannen Bälter Swen Ersson från Östnor var drivande kraft bakom denna lagstiftning där han med sin stora insikt i jordbrukarbefolkningens levnadsvillkor i Siljansområdet kunde motivera lagens tillkomst. Sannolikt har vi denna lagändring att tacka för att vi i dag har kvar så många av våra gamla fina bymiljöer. Denna lagändring kom dock att, tillsammans med den urgamla vanan att **sämjedela** jordbruksmarken, inom ett par generationer framåt i tiden återskapa den splittring i markägandet/brukandet som rådde före storskiftet. Sämjedelningarna utfördes oftast av en betrodd sockenbo, självlärd i mät- och ritkonsten. Delningen redovisades med en blyertsskiss på ett enkelt papper, där åker- och ängstegarna ritades upp med angivande av vem som fick vad.

Tilldelning av skog

Uppdelningen av skogen mellan de olika markägarna inom en by var inte klar när storskiftet officiellt avslutades för Mora socken den 20 augusti 1859, utan gjordes i de flesta byarna under 1860-talet och avslutades den 12 oktober 1872 (Nordenfelt och Wetterström 1894, bilaga 2). Denna "åbodelning av skog" gjordes med jordtalen från storskiftet som grund. I Mora socken blev tilldelningen 3,5455 tunnland skog per reducerat snesland jord. Eftersom en besuttenhet hade bestämts till 55 reducerade snesland åkerjord fick varje besuttenhet $55 \times 3,5455 = 195$ tunnland skog, vilket motsvarar 99 hektar skogsmark.

Innan lantmäteriförrättningen var klar kunde markägarna sälja avverkningsrätter på sin blivande mark. Under 1860-talet innebar dessa avverkningsrätter oftast att man under en tid av 50 år fick avverka alla träd som var grövre än 25 cm (10 tum) på 6 meters höjd (10 alnar). I framför allt Orsa och Älvdalen kom detta att kallas för att man sålde "**grader**" till skogsbolagen och andra spekulanter. En grad innebar den skogstilldelning markägaren hade fått (eller skulle få) per bandland (=1/10 snesland). En grad skog i Mora innebar en avverkningsrätt på ca 0,355 tunnland (0,18 hektar), i Venjan 0,763 tunnland (0,39 hektar), i Orsa 0,595 tunnland (0,30 hektar), i Älvdalen 0,59 tunnland =0,30 hektar och i Lima-Transtrand 0,667 tunnland (=0,34 hektar, Bengtsson 1953). Gustav Schröder var under 1860- och 1870-talet anställd av skogsbolaget Korsnäs. Han berättar i boken "Tjugo år i Dalarna" att priset för en grad i Orsa år 1869 var cirka 2 kronor innan man visste exakt var skogsmarken skulle hamna. När detta blev känt steg priset (Schröder 1896).

Laga skiftet i Mora

Redan vid slutet av 1800-talet var man tillbaka till "ruta noll" och vid den tiden kom frågan upp om hur en ny jordreform skulle kunna lösa den hopplöst splittrade ägobilden för såväl jordbruksmarken som skogen. Samägandet och äganderätten (huvuddelen av fången var ej lagfarna) var andra frågor som krävde en lösning, bl. a. för att skapa belåningsobjekt vid husbyggande mm.

Det blev **laga skiftesinstitutet** med en speciell modell för Dalarna den s.k. **Dalalagen** (lagen 1932:223 med särskilda bestämmelser om delning av jord å landet inom vissa delar av Kopparbergs län) som kom att tillämpas från 1920-talet fram till 1980-talet under vilken tid totalt 18 byar i Mora samt Sollerö socken skiftades. Bl.a. Vika-Vinäs och Garsås byar i Mora fick genom **provskiften** åren 1926 – 1939 bilda modell för Dalalagens utformning som stadfästes år 1932. Östnor blev den första byn i Mora som under tiden 1935 - 1944 skiftades med underlag av den nya lagen. Från storskiftets 40 hemman och 56 legaliserade subhemman skiftades nu ut 241 ägolotter inom byn som vid denna tidpunkt hade 43 jordbruksföretag.

1945 - 1949 påbörjades laga skiften för ytterligare 14 byar i Mora vilket innebar en intensiv lantmäteriinsats i kommunen under drygt 30 år. För Bonäs by gjordes under 1950-talet en äganderättsutredning som underlag för lagfarter enligt utredningens resultat. Mora var under 1960-talet den lantmätartätaste kommunen i landet. År 1983 avslutades laga skiftet för Morkarlby efter 35 års arbete vilket innebar laga skiftesverksamhetens avslutning i Mora (tabell 2).

Omarronderingar

Under 1980-talet ersattes laga skiftesinstitutet av en mer tidsenlig lagstiftning, (Fastighetsbildningslag 1970:988), som användes för omarrondering av Våmhus-Bonäs, Kråkberg, Isunda, Norra Venjan, Södra Venjan Utmeland och Kättbo skifteslag som vid denna tidpunkt ännu ej laga skiftats (tabell 2).

Tabell 2. Tabellen visar indelningen i skiftesenheter, s.k. skifteslag som användes i laga skiften och omarronderingar i Mora kommun. Källa: Turesson 1988, Romson 2012, Backman 2015. Typ P= provskifte, L=laga skifte, O=omarrondering.

Typ	Skifteslag i Mora 1940-2006	Påbörjat	Avslutat	Lantmätare
P	Garsås	1926	1933	E. Bengtsson, P. Mogensen
P	Vika-Vinäs 1	1926	1939	E. Bengtsson
L	Östnor	1935	1944	E. Bengtsson
L	Vattnäs-Risa-Bergkarlås	1945	1970	E. Bengtsson, B. Turesson, J. Cederberg
L	Vika-Vinäs 2	1945	1965	G. Bergholm
L	Solleröns alla byar	1946	1979	D. W. Grönvall, M. Backman
L	Öna	1947	1971	L. Lindskog, L. Wendeberg, P. O. Nilsson
L	Morkarlby	1948	1983	E. Bengtsson, B. Turesson, J. Cederberg
L	Utmeland 1	1948	1981	E. Bengtsson, B. Turesson, J. Cederberg
L	Långlet	1948	1965	L. Thorell
L	Selja-Hemus	1948	1968	L. Thorell
L	Färnäs	1948	1980	G. Bergholm, L. Thorell, S. Johansson
L	Noret	1948	1978	B. Carlberg, K. Westling
L	Nusnäs	1948	1967	K. G. Kjellman
L	Oxberg -Gopshus	1949	1972	L. Thorell
L	Vika -Vinäs 3 (Öndalen)		1983	G. Bergholm, Y. Karlsson
O	Våmhus-Bonäs	1980	1995	M. Backman
O	Kråkberg	1985	1994	P. Holmberg
O	Isunda	1986	1994	P. Holmberg
O	Norra Venjan	1996	2006	M. Backman, G. Ivarsson
O	Södra Venjan	1993	1997	P. Holmberg
O	Utmeland 2	1995	1998	M. Backman
O	Kättbo	1985	1994	H. Kronberg

Äldre måttenheter i Dalarna

Tabell 3. Äldre arealmått i Dalarna översatta till m². Observera att måtten skiljer sig något mot övriga Sverige, där ett tunnland normalt motsvarar 4 936,6 m²

tunnland	spannland	kappland	snesland	kannland	bandland	kvadrataln
5 077,2	2 538,6	158,7	126,9	90,7	12,69	0,35

Tabell 4. Antal spannland, kappland, snesland, kannland, bandland och kvadratalnar per tunnland

tunnland	spannland	kappland	snesland	kannland	bandland	kvadrataln
1	2	32	40	56	400	14400

Bandlandet var den jordareal, 36 kvadratalnar (12,69 kvadratmeter), på vilket man kunde skörda 1 kärke eller ett band. 10 band trädde upp på en stör och bildade en snes (1 snesland = 10 bandland). Bandlandet var en revstång (6 alnar lång) i kvadrat. Bengtsson (1957, sid. 333) anger att det går 38,902 snesland per tunnland men utgår från att ett tunnland är 4937 m². Då blir 1 snesland 126,9 m², vilket överensstämmer med tabell 3. Bengtsson (1957) anger vidare att det går 32 kappland per tunnland, vilket överensstämmer med tabell 2, men eftersom han utgår från att ett tunnland på 4937 m² blir enligt honom ett kappland 154,3 m².

Grad

1 grad är detsamma som 1 reducerat bandland = 0,1 reducerat snesland = 0,08 reducerat kappland. I skogliga sammanhang innebär 1 grad den tilldelning av skog man erhöll för varje reducerat bandland. Denna tilldelning varierade för varje socken. För Mora motsvarade en grad 0,18 hektar och för Venjan 0,39 hektar (Se under rubriken "Tilldelning av skog" i detta kapitel).

Angående de undantag och samfälligheter vilka under allmänna storskiftet i Mora och Våmhus socknar byarna emellan (d.v.s. byadelningen) under åren 1840 - 1859, avsattes från oskiftad mark till de jordägande socknemännens gemensamma gagn och nytta.

Först skiftades skogsmarken "öster om vattendragen" = Siljan och Orsasjön, vilken del kallades Östbygge fjärding. Skiftet verkställdes under åren 1840 - 1845 och fastställdes av K.B. enl. utslag den 31 december 1845. Utslaget anföres härmed i utdrag. "Utslag den 31 dec. 1845 i anledning av de utav t.f. styresmannen vid storskiftet i Mora m.fl. socknar--- verkställda skiftesåtgärder varigenom icke allenast inägorna uti Östbyggefjärdingen av Mora socken blivit fördelade----- samt Byarnas områden bestämda i den skogsmark som jordägarna därstädes utom fjärdingens gränser hade att bekomma ---- samt enar i refboken införes varje delägares revade jordtal, men vid skiftet dem emellan endast fördelas återstoden därav sedan alla allmänna undantag för vägar, älvskärningar, större diken, grus- och lerplatser m.m. blivit från samfällda området avsatta;-----Skogsmarken "väster om vattendragen", eller Västbygge och Morkarlby fjärdingar samt Våmhus kapellag, undergick därefter storskifte som avslutades år 1859, sedan Kungl. Maj:t dessförinnan i nådigt brev den 1 juli 1857 förklarar att all skogsmark skulle fördelas och sålunda någon kronopark ej avvittas. Denna del av storskiftet fastställdes av Konungens befallningshavande den 20 augusti 1859. Byarna i Östbygge fjärding berördes av den senare delen av storskiftet i så måtto, att de därvid erhöilo fyllnad i skogsmark efter delningsgrund inom hela storskifteslaget utöver skogsmarken Öster om vattendragen.

I lantmäterikontoret saknas egentligt protokoll rörande storskiftet inom Östbygge fjärding. Vissa fragment av protokollen hava visserligen anträffats men i varje fall ej några som innehåller anteckningar eller beslut om, undantag av oskifto. Se ovanstående utslag. I fråga om den del av storskiftet **inom Mora - Våmhus socknar som avsåg skogsmarken väster om sjöarna (Västbygge och Morkarlby fjärdingar) finnes i lantmäterikontoret protokollen förvarade. Rörande undantag av oskifto hölls särskilt sammanträde den 8 aug, 1855.** Det må antecknas, att delningsbeskrivningen för denna del av storskiftet ej heller har särskild förteckning å undantag av oskifto. Utan redovisas dessa i den mån de förekomma, i delningsbeskrivningen under de byar inom vilka de kommit att ligga. Detta är förhållandet inom samtliga byadelningsbeskrivningar inom Mora socken.

Då det gäller att taga ställning till frågan om rätten till ifrågavarande undantag, torde till en början böra framhållas, att den redovisning för vilka undantagen blivit föremål vid åbodelningar av vissa byar ej kan hava någon betydelse. Åbodelningen kan ej förändra det rättsförhållande som uppstått genom storskiftesbyadelningen. Ifrågavarande områden äro å storskifteskartorna särskilt utritade och avgränsade samt försedda med påskrift "kvarnplats", "grustag", "dytag", "stamp" e.dy. I fråga om redovisningssättet i 1845 års storskiftesbeskrivning må erinras om skillnaden emellan ifrågavarande

undantag och andra i impedimentkolumnen förda figurer. För dessa undantag förekommer ej i delningsbeskrivningen någon anteckning om "oduglighet". Man torde äga rätt att, då protokoll saknas för den Östra delen av storskifteslaget, taga visa hänsyn till protokollet för storskiftet å den västra delen. Sagda protokoll giver tydligt vid handen att även inom Östra delen områden skulle av oskifto avsättas till kvarnplatser, grustag m.m. till gemensam gagn och nytta för socknemännen, vilket även bekräftas av K.B. utslag den 31 dec. 1845. Ävenledes må framhållas, att vid åtskilliga storskiften såväl inom länet som i Riket förövrigt områden av oskifto redovisas liksom ifrågavarande, ej i särskild längd utan under den by inom vilken de kommit att ligga och i impedimentkolumn.

Vid avskiljandet av mark till socknemännens gemensamma gagn och nytta från den gemensamma, inom socknen belägna odelade marken tillgick så, att före och under byadelningen (d.v.s. utskiftandet av marken mellan byarna) upprättades en karta över de delar av socknen som fortfarande skulle betraktas såsom en socknemännens gemensamma tillhörighet, alltså vägar, grustag, kvarnplatser, myrtag, sand- och lertag, kalkbrott, älvskår, flygsandfält, mjågningsristag m.m. m.m. vilka samtliga undantag måste utläggas å de ställen där de funnos. Dessa områden avräknades från den till fördelning byarna emellan beräknade arealen. Under delningens gång blev sedan ytterligare mark avsatt såsom gemensamhetsmark för socknen. i regel sådana områden som av de bymän tilldelningen avsåg, icke godkändes såsom fullgod skogsmark, utan utbyttes mot annan areal. I regel äro sådana områden avstreckade från angränsande figurer å kartorna och redovisade till arealen utan nummer, gradtal eller uppskattning.

Vid tiden för bya- och åbodelningen gällde den bestämmelsen "att intet fick avsättas såsom undantag utan att ett bestämt syfte eller ändamål därmed avsågs". Vid delningen blev emellertid mark som ansågs såsom steril eller mindervärdig och av berörda byaman icke ville mottagas vid tilldelningen, utesluten från delningen och genom tillmötesgående av vederbörande förrättningsman utbytt mot annan areal godkänd mark. De sålunda utbytta uteslutna markerna betecknades då såsom "myrtag", "dytag" etc. för att icke komma i kollision med gällande delningsbestämmelser. Därav kommer det sig att beteckningen "myrtag, "dytag" e.dy. finnes åtecknad mark där man med bästa vilja icke kan upptäcka spår av dy eller myr. De sålunda vid byadelningen avskilda områdena äro givetvis fortfarande en Mora socknenmäns gemensamma tillhörighet.

Ånyo framhålles att olika system för redovisningen av dessa områden inom byarna vid åbodelningen icke kan hava någon som helst betydelse för äganderätten till dessa områden då de aldrig medtagits vid utskiftandet av markers till byarna utan tvärtom antecknats såsom undantagna vid delningen till gemensam gagn och nytta. Undantagen äro i allmänhet angivna i beskrivningarna över åbodelningen av skogsmarken till de särskilda byarna och på ett sätt, som särskilt utmärker dessa undantag till skillnad från de undantag som respektive byar gjort av sin åbelöpande tilldelning. Exempelvis i Morkarlby och Utmelands, byars delningsbeskrivningar på sätt i domboken den 15 april 1924 § 3 å

sidan 4 är angivet; beträffande Utmeland "Vid allmänna storskiftet bestämda undantag för socknens gemensamma behov", beträffande Morkarby "Vid storskiftet undantagna allmänna platser samt odugligt".

I "Betänkande med förslag till lag om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga ägor och rättigheter, avgivet i juni 1918 av därtill förordnade sakkunniga" förekommer i bilaga 3 av förste lantmätaren i Kopparbergs län avgivet yttrande. Ur detsamma (å sid. 171) återgives följande som har sin fulla tillämpning på Mora socken: "Inom länets storskiftade socknar har en mångfald s.k. sockenundantag avsatts, såsom myr- och dytag (i vissa socknar till betydande vidder) grus- sand- och lertag mjågningsristag (till beräknad utskärning av älvar och åar), flygsandfält, vägar, kvarnplatser m.m. m.m."

Fyndigheterna myr-, dy-, grus-, sand-, och lertag m.m. samt båt-, såg-, och kvarnplatser funnos ej överallt. Jordägarna i de orter, som saknade dylika förmåner voro för sitt jordbruk i lika behov av att nyttja desamma, Därför undantogos fyndigheterna såsom sockenundantag. (Se även 7 § i 1855 års protokoll.)

I flera yttranden, dels av Överlantmätaren i Kopparbergs län och dels av Kungl. Lantmäteristyrelsen bestyrkes riktigheten av förestående memorial.

Av yttranden anföras följande utdrag av Kungl. lantmäteristyrelsen:

Genom beslut den 23 aug. 1934 har ägodelningsrätten anhållit om Kungl. lantmäteristyrelsens yttrande i två mål.-----

I anledning härav får lantmäteristyrelsen anföras följande.

I ägodelningsrättens protokoll finnas intagna flera utlåtanden av överlantmätaren i Kopparbergs län, vilka avse ifrågavarande tvisteområden.

Då protokollet m.m. till bydelningen å Östbygge fjärdings skogsmark i huvudsakliga delar synes hava förkommit, utgör kartan jämte delningsbeskrivningen till samma förrättning det, enda avgörande bevismaterialet i målen.

På sätt av överlantmätarens yttranden framgår och även utrönts vid den här företagna utredningen visa kartan och beskrivningen att de omtvistade områdena vid kartans upprättande utgjort mark, som blivit graderad såsom skogsmark /en mindre del av figuren 218 möjligen undantagen, vilken å konceptet haft påskriften "odugl.", men som sedermera "inbockats" till nr 218/, och att de alltså icke ursprungligen betraktats såsom impediment. Ifrågavarande områden torde följaktligen under förrättningens gång hava avgränsats från närliggande skogsmarkfigurer. Grustagen blevo härigenom avförda från den uppskattade ägovidd, som skulle fördelas mellan byarna inom storskifteslaget. Av delningsbeskrivningen inhämtades visserligen, att områdena redovisats såsom impediment under den ägolott, inom vars gränser de blivit belägna, men detta förfaringssätt beträffande samfälligheter brukade i regel användas vid storskiftena inom Kopparbergs län, varför denna omständighet icke synes hava någon betydelse för frågan om äganderätten till områdena.

Med hänsyn till sättet och tidpunkten för de omtvistade fyra

områdenas uteslutande från delningen, och då senare skiftesförrättningar uppenbarligen icke varit av sådan beskaffenhet att de kunnat förändra de redan reglerade äganderättsförhållanden, finner lantmäteristyrelsen i likhet med överlantmätaren, att områdena böra anses utgöra samfälligheter för hela storskifteslaget, d.v.s. Mora och Våmhus socknar.

Stockholm den 3 augusti 1935.

M. Forss
fördragande.

Gunnar Palm.

Rätt avskrivet, betygar; Mora i Ovansiljans domsagas kansli den 13 augusti 1935.

På Domarämbetets vägnar:
Nils Berggren.

Bilaga 2

Utdrag av Kungl. Majt:s dom den 28/2 1895, Nr. 830.

Lantmäteristyr. yttrande:

Lantmäteristyrelsen i fråga om av Mora sockens jordägare sökt revision av Kungl. Svea Hovrätts dom den 9 juni 1893 ang. bättre rätt till fast egendom.

Till Konungen.

Sedan Mora sockens jordegare i Kopparbergs län erhållit Kungl. Svea Hofrätts tillstånd att få Eders Kongl. Majts nådiga pröfning hemställa bemälde Hofrätts dom den 9 juni 1893, angående bättre rätt till vissa delar af den så kallade Mora strand mellan Morkarlbys inegor och Saxviken af sjön Siljan, och Eders Kongl. Majt genom nådig remiss den 12 sistlidne November anbefallt Lantmäteristyrelsen att i denna sak afgifva underdånigt utlåtande, får Styrelsen, med återställande af remissakten, i saken underdånigst anföra följande.

Storskiftet på statens bekostnad inom vissa socknar i Dalarne, deribland Mora, har så tillgått, att inegorna först skiftats delegarna emellan och antalet af de så kallade besutenheterna bestämts efter vissa särskilda föreskrifter, och först sedan i nåder afgjorts huru stort skogsanslag skulle tilldelas hvarje besutenhet, eller om, såsom vid storskiftet i Mora egt rum i följd af nådiga brefvet den **1 juli 1857**, hela den befintliga skogsmarken skulle få behållas för socknen, **har delning af detta skogsanslag eller den befintliga skogsmarken skett, icke emellan hemmans och lägenhetsninnehafvare, utan endast mellan byar eller särskilda skifteslag**, då byarnes inegor varit sammanblandade. Efter afslutandet af bydelningen af skogsmarken har vanligen, såsom fortsättning af storskiftet, delning af skogsmarken emellan särskilda hemman och lägenheter skett på delegarnes bekostnad.

Vid sistnämnda båda delningar af skogsmark hafva i allmänhet de inom byars eller hemmans inegor befintliga hagar, skogsbackar, eller annan afrösningsjord, tillagts de byar, hemman eller lägenheter, med hvilkas inegor de varit sammanblandade, och sedermera afräknats från skogsanslagen, och detta förhållande förklarar att landtmätaren vid åbodelningen af inegorna till det ifrågavaranda skifteslaget antagit, att de invid och emellan inegorna belägna egofigurerna af afrösningsjord framdeles vid bydelningen skulle varda tillagda samma skifteslag och sedermera vid skifte af skogsmarken emellan åboerna komma att tilldelas de hemman eller lägenheter, inom hvilkas skillnadslinier de voro belägna, samt i följd af detta antagande å kartan öfver inegorna framdragit dessa linier jemväl öfver den afrösningsjord, som befines emellan de delade inegorna och Saxvikens strand, ehuru samma afrösningsjord icke ingått i delning af inegorna.

Inom Mora socken fastställdes åbodelningen af inegorna år 1848 och delning af skogsmarken emellan byar eller skifteslag fastställdes år 1859, hvarjemte **åbodelningen af skogsmarken till Morkarlby, Lisselby, Stranden, Ecklesiastika boställena och Christineberg afslutades år 1872**, och den 12 Oktober samma år företeddes handlingarne for Egodelningsrättens ordförande, hvilken å desamma antecknade att några klagomål icke blifvit emot ifrågavarande förrättningar anförda.

I delningsbeskrifvningen till inegoskiftet finnas de omtvistade egofigurerna alldeles icke upptagna, icke ens såsom impediment, hvarå en särskild kolumn förefinnes, och icke heller äro de samma å kartan försedda med nummer, och emedan denna delning omfattat allenast inegorna och delningsbeskrifvningen, som blifvit uppgjord efter den fastställda delningsgrunden, bör, då fel deruti icke blifvit ådagalagda, ega vitsord framför kartan i de fall der dessa handlingar ej stämma öfverens, anser Landtmäteristyrelsen uppenbart att de omtvistade egorna icke blifvit delade vid åbodelningen af inegorna utan efter denna delning fortfarande tillhört Mora sockens oskiftade skogsmark eller afrösningsjord.

De å inegokartan öfver de omtvistade egorna uppdragna skifteslinierna hafva alltså der de framgå öfver eller innesluta delar af afrösningsjord enligt Landtmäteristyrelsens uppfattning, icke annan betydelse, än att utmärka de gränser inom hvilka de skiftade inegorna äro belägna och hvilka jemväl förmodades komma att gälla eller iakttagas.

På grund af vad sålunda blifvit underdånigst anfördt, håller Landtmäteristyrelsen före att de omtvistade egorna rätteligen tillhöra Mora sockens jordegare samfällt.

Stockholm den 6 December 1894

Underdånigst

L. Nordenfelt/ H. Wetterström

Vidimeras ex officio

Axel Renh. Kruise, t.f. Ingeniör.

Med stöd av bl.a. ovan åberopade yttranden och utredningar av vederbörande myndigheter samt de allmänna synpunkter och påpekanden angående tillkomsten av samfälligheterna som här ovan anförts av sysslomännen vilja dessa hoppas att några tvistigheter angående äganderätten till dessa undantag icke böra förekomma beträffande Mora sockens storskifteslag.

Mora den

Mora sockens samfällighetsförvaltning

Mora marknad

Mora centrum, det som kallas Morastrand, var från 1200-talet och fram till slutet av 1700-talet en liten plats som fyllde några centrala funktioner för socknen: kyrka, bosättning för präster, samlingsplats för sockenstämman, skola, "knektgård" samt marknadsplats (Romson & Sandström 1992). Väster om kyrkan fanns cirka 16 hushåll i Lisselby. Från slutet av 1700-talet ökade Morastrand i betydelse som centralort, när ytterligare funktioner förlades dit. Under 1790-talet uppfördes en sockenstuga strax nordost om nuvarande tingshus. Det var en tvåvånings timmerbyggnad dit sockenstämmor (kommunalstämmor efter 1862) förlades. Sockenstugan blev också ett tingshus, dit domstolsförhandlingar flyttade, efter att tidigare ha avgjorts i Länsmansgården i Mora-Noret (Hülphers 1762, Engström 1996). Mora hotell byggdes på 1830-talet, och tog över som gästgiveri från Länsmansgården i Mora-Noret.

Bild 25. Utsikt över Mora strand från Kristineberg 1853. Målningen (beskuren upptill) visar bebyggelsen runt Mora kyrka med Prästbostället, Kaplansgården och marknadsbodarna ner mot Saxviken. Ute på Saxviken, i bildens vänstra del syns Siljans enda ångbåt "Prins August", och bakom denna syns Utmelandsholen. Oljemålning av Gustaf Wilhelm Palm som beställdes av Oscar I, och fortfarande ägs av H. M. Konungen. Jämför med foto i bild 29 och 30.

Marken mellan kyrkan och Saxviken, samt österut mot Kristineberg (intill Mora järnvägsstation) ägdes dels av Kyrkan, dels samfällt av Mora Jordägande Socknemän (Mora jordägare). Förutom Prästbostället, Kaplansgården (kommunistergård), skolan och skolmästarebostället fanns där före slutet av 1700-talet endast några mindre byggnader, t ex marknadsbodarna (bild 25-31). Marknader var hårt reglerade av staten från medeltiden och fram till 1846, då näringsfrihet började införas. Full näringsfrihet kom år 1864. Först då kunde vem som helst bedriva handel var som helst. Före 1846 kunde man visserligen lokalt byta till sig varor, t ex i samband med kyrkobesök, men när det var fråga om att sälja och köpa varor från avlägsna trakter var det endast borgare från vissa städer som fick vara mellanhänder (Levander 1935).

I Mora socken sammanföll införandet av handelsfrihet tidsmässigt med storskiftet, som pågick under åren 1840-1859. För Morastrand blev dessa två händelser starten för en kraftig expansion under 1800-talets andra hälft. En expansion som på ett par årtionden gjorde Mora marknad överflödigt ur handelssynpunkt. År 1866 fanns fyra handlare i Morastrand – Lisselby. Handlare Klingius handelsbod låg väster om Kristineberg och Westerberghs intill marknadsplatsen strax söder om Vasaloppsmålet. Väster om kyrkan hade Bergqvist och Lundholm sina handelsbodarna (Romson & Sandström 1992). 1882 fanns ett tiotal handlare och en bank i Morastrand. Under 1890-talet byggdes järnvägar i olika riktningar, så att Mora blev en järnvägsknut. Samma årtionde etablerades två stora sågverk vid Saxviken, och ett i Mora Noret.

Mora marknad kan spåras tillbaka till 1600-talets början, men är troligen mycket äldre. Karl IX utfärdade 1608 ett privilegiebrev för Falun, där borgarna från Falun, Hedemora och Tuna gavs rätten att ha egna marknader i Mora (Wichman 1942). Fram till 1866 fanns årligen två återkommande officiella marknader, sommarmarknad och höstmarknad. År 1865 föreslog landstinget att sommarmarknaden skulle upphöra från och med 1867, eftersom man ansåg att den var mer skadlig än nyttig (Arosenius

1866). Sommarmarknaden fortsatte dock med oförminskad styrka under 1870-talet (Du Chaillu 1881). År 1878 beslöt Mora kommunalstämma att vidta åtgärder för att få slut på sommarmarknaden, bl. a förbjöds uthyrning av marknadsbodarna och marknadsplatser (Kommunalstämmoprotokoll A I:2, 1878). Den officiella höstmarknaden behölls tills vidare, eftersom den framför allt ansågs behövlig för kreatursomsättningen (Arosenius 1866). År 1894 beslöt dock kommunalstämman att även lägga ned höstmarknaden. Detta fastställdes av Kungliga kommerskollegium (Mora Tidning 1896-09-20). I stället infördes några torgdagar för försäljning av kreatur och lantmannaprodukter. År 1908 återuppstod höstmarknaden i Kox, som är en del av Utmeland. Vid första världskrigets utbrott 1914 upphörde marknaden (Andersson 1975).

Marknadsbodarna och marknadsstånden

Marknaderna hölls på den samfälliga marken mellan kyrkan och Saxviken, som ägdes av Mora jordägare. Där byggde jordägarna bodar och marknadsstånd, som hyrdes ut till marknadsförsäljarna (bild 26-28). Arosenius beskriver år 1866 byggnaderna som en vanprydnad för Morastrand. I ett foto från ca 1866 (Anders Romson, muntlig uppgift ang. årtalet) syns marknadsbodarna från sjösidan (bild 27), och i en målning från 1869 syns de från landsidan (bild 31). I ett foto från 1870-talets början har de flesta av de sjönära marknadsbodarna försvunnit (bild 29 och 30). Detta är sannolikt en följd av beslutet om att sommarmarknaderna skulle upphöra fr.o.m. 1867.

Bild 26. Mora Strand. Blyertsteckning av Alf Wallander 1882. Uppsala universitetsbibliotek.
I bakgrunden, bakom tredje marknadsboden från vänster, syns Kaplansgården med tak och två skorstenar.

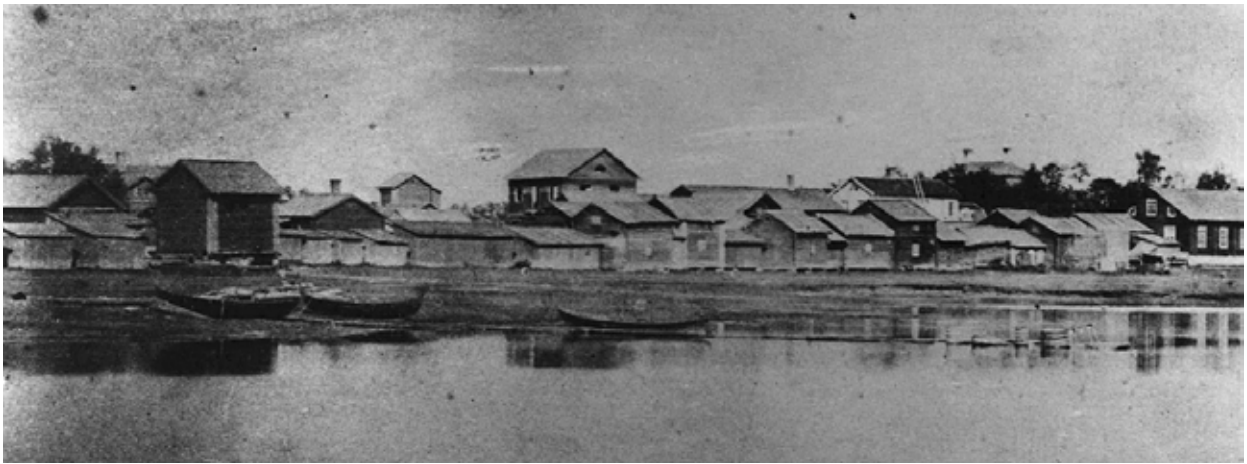

Bild 27. Marknadsbodan i Mora strand ca 1866. Längst till höger syns tolvårsskolan. Prästgårdens tak med två skorstenar syns också i bildens högra del. Det stora huset i bildens mitt är huset mitt emot Vasaloppets hus. Reprofoto: Kjell Hansson Talu.

Bild 28. Karta upprättad år 1865 av C. A. Friberger "med anledning av förslag till omreglering av Mora Sockens Ecclesiastikboställen, begagnad vid verkställandet av den Nådigast anbefallda omregleringen och tomtindelningen År 1871 af C. W. Lundmarker". På kartan har ett område vid Saxviken ritats in som marknadsområde. Mora kommuns arkitektkontor.

Bild 29. Morastrand fotograferat ca 1870 från Kristineberg. På vykortets står "Prisbelönt i Wien 1873 och London 1874". Foto: O. Wiklund, Westerås.

Bild 30. Förstorad del av fotot i bild 29. Det stora vita huset är Mora hotell. Eventuellt pågår Mora marknad då man kan ana att många båtar och människor finns nere vid Saxviken. Ett vitt tält syns också vid stranden. De marknadsbodar som syns nära stranden i bild 27 är borta. Foto: O. Wiklund, Westerås.

Bild 31. Mora marknad, oljemålning av Henrik Ankarcrona 1869. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Lars Berglund, Mora.

Författare som skildrat Mora marknad

Den äldsta kända skildringen av Mora marknad finns i "Dagbok öfver en resa genom de under Stora Kopparbergs höfdingdöme lydande lähn och Dalarne 1757" som utkom 1762 och är en typisk ortnamns- och topografisk beskrivning av Dalarna.

"Marknaden, som från urminnes tid blivit hållen här wid stranden, har förut tagit sin början Midsommardagen efter Johannes i Påfwe-tiden hölls för kyrkans patron, som förr på den dagen skall vara inwigd, och således samma anledning, som Leksands boerne haft, att fira Petri och Pauli dag, men efter Calendari ändring, har denne termin bliwit flyttad, så att marknaden nu hålles senare, och war för två dagar begynd. Här såg man flere bodar och stånd, samt en stor samling allmoge ifrån denna och nästgränsande Orsa, Elwedals och Wenjans soknar, tillika med några Wester-dals-boer. Handlande hantwärcare ifrån Fahlun, Säter och Borås, som bevizat Leksands Marknaden, hade derifrån sjöledes hit kommit. Afsättningen skedde mäst af gröfre waror och är denne störst av dessa marknader. Här war allt tyst och stilla, utan sådana fägnads betygelser som skedde i Leksand" (Hülphers A. A. 1762).

Den "Calendari ändring" som Hülphers skriver om inträffade 1753, när Sverige övergick från tideräkning enligt den Julianska kalendern till den gregorianska. Detta år kom den 1 mars dagen efter den 17 februari. Fr.o.m. 1753 inträffade sommarmarknaden den 1 juli, och så småningom började marknaden den första onsdagen i juli och pågick i tre dagar. Även en höstmarknad hölls under tre dagar, med start den första onsdagen i oktober (Andersson, 1975).

År 1866 gjorde Fredrik Reinhold Arosenius en utförlig beskrivning av Mora socken:
«Marknad har hittills hållits 2:ne gånger om året på Mora strand, den ena i början af Juli, den andra i början af Oktober. Dessa äro i behåll från urminnes tid och sommarmarknaden tog fordom sin början sjelfva Midsommardagen, då äldsta kyrkan säges vara inwigd och helgad åt St. Johannes, som under påfvetiden hölls för kyrkans patron. I det föregående är dock nämndt att hon äfven anses vara helgad åt Jungfru Maria. Dessa marknader voro förr till mycken nytta för alla socknar ofvan Siljan och äfven talrikt

besökta. Handlande och handverkare från Falun, Hedemora, Säter och Westergötland försågo då folket med allehanda behof; men i den mån kommunikationerna blifvit underlättade och talrika salubodar uppförda både här och där i socknarne, anses dessa marknader mera skadliga än gagnande; hvarföre ock 1865 års landsting föreslagit, att den som hålles under sommaren skall afskaffas. Den andra på hösten får dock kvarstå såsom behöflig för kreaturomsättningen. Marknaderna hafva emellertid förorsakat en stor vanprydning på stranden genom den mängd av bodar, som för detta ändamål blifvit upptimrade och af hvilka flere synbarligen äro af ganska hög ålder. En mängd flyttbara salustånd öka otrefnaden, emedan de sällan borttagas under mellantiderna. Här på den öppna platsen vid den tjusande Saxviken kunde annars genom trädplanteringar och dylikt erhållas en herrlig promenad och en värdig prydnad för denna minnesrika strand, der stora konungar talat till ett hugstort folk (Arosenius 1866).

Fransmannen Paul B. Du Chaillu besökte Mora sommarmarknad i mitten av 1870-talet. Han uppger att det fanns minst 3000 personer på marknadsplatsen, och att det bl. a såldes skinn, skor, smycken, metallvaror, öl och brännvin. "Innan dagens slut voro de fleste karlarne hemfallna under kung Alkohols herravälde" (Du Chaillu 1881).

Bild 32. Hästmarknaden vid Mora marknad. Akvarell av Anders Zorn 1890. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Lars Berglund, Mora.

Konstnärer och fotografer som avbildat Mora marknad

År 1869 besökte Henrik Ankarcrona Mora, vilket resulterade i flera målningar med Mora marknad som motiv (bild 31). Han är mest känd som orientalist med motiv från Afrika. Få andra bilder med svenska motiv är kända av honom (Romson & Sandström 1992).

Alf Wallander besökte 1882 Mora och gjorde då en blyertsteckning med marknadsbodarna längs Strandgatan som motiv (bild 26). Detta är en av få bilder av Morastrand 1800-talet där kyrkan inte dominerar (Romson & Sandström 1992).

Anders Zorn målade år 1890 en serie med sex akvareller från Mora höstmarknad. Kyrkan och klockstapeln utgjorde medelpunkten för marknaden (bild 35). Hästmarknaden pågick också nära kyrkan (bild 32) och nöjesfältet (bild 34) låg på "Knagg-åkern", som sedan blev trädgård framför Zorns bostad. Nere vid Saxviken handlades det med skinn och andra varor (bild 36 och 38). Enligt Sandström (1974) är dessa målningar målade i impressionistisk stil och utgör Anders Zorns sista stora verk i akvarell. "Han

har låtit den mycket upplösta färgen rinna och endast lätt rört den med penseln för att erhålla önskad yta och avgränsning”.

Bild 33. Mora marknad. Oljemålning av Anders Zorn från år 1892, målad vid uppfarten från färjestället vid Badstubacken, med klockstapeln mot söder. Målningen hänger i Mora tingshus. Foto: Lars Berglund, Mora.

Mest känd av Anders Zorns tavlor med Mora marknad som motiv är dock oljemålningen från Mora sommarmarknad år 1892. Tavlan väckte stor uppmärksamhet då den visades i Stockholm hösten 1892, på världsutställningen i Chicago 1893 samt i Paris 1894 (Sandström 1974). Den 19 mars 1905 skänkte Anders Zorn oljemålningen "Mora marknad" (bild 33) till Mora kommun. Gåvobrevet har följande text:

"Till Mora Kommun

Skänker jag härmed en oljemålning "Mora marknad."

att för framtiden vara placerad i tingssalen å Mora Strand

Mora 19 mars 1905

Zorn

I dag kan man se "Mora marknad" i Mora tingshus sessionssal. En fråga som många har ställt sig är varför Zorn skrev att det var till Mora kommun som tavlan skänktes samtidigt som den skulle hänga i Mora tingshus, som år 1903 hade uppförts på egen mark av Mora Jordägare. 1973 köpte Svenska staten tingshuset av Mora Jordägare för 500 000 kr, och 1996 såldes tingshuset till Nils Skoglund AB. Idag (2017) finns inget avtal om tavlan mellan fastighetsägaren och Mora kommun. Dessutom är tavlan oförsäkrad eftersom ingen av dessa anser sig ha råd att betala en brand- och stöldförsäkring.

Äganderätten till tavlan har vid flera tillfällen ifrågasatts, bl. a 1943, då en tvist uppstod mellan Mora sockens kommunalfullmäktige och Mora tingslag (Mora tidning 1943-09-08).

Bild 34. Nöjesfältet vid Mora marknad var förlagd till "Knaggens åker", numera Zorngårdens trädgård. Akvarell av Anders Zorn 1890. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Lars Berglund, Mora.

Lars S Johansson, Uppsala, målade år 1990 en serie med motiv från Mora, med gamla foton som förlaga. I en av målningarna (bild 39) har han använt ett foto från 1903 av Karl Morelius som förlaga (bild 40). I Morelius foto kan man se att löven har fallit på träden närmast tingshuset, och därav dra slutsatsen att fotot är taget under höstmarknaden 1903. Lars S. Johansson har dock satt löv på träden, så att man får intrycket av att det handlar om en sommarmarknad.

Mora marknadskassa

Intäkter och utgifter från Mora marknad bokfördes i en speciell marknadskassa som handhades av Mora socken, fr.o.m. 1863 Mora landskommun. Denna kassa avvecklades inte förrän år 1960. Orsaken till att man behöll kassan så länge efter att marknaden lagts ned berodde bl. a. på en tvist mellan Mora jordägare och Mora kommun om äganderätten till kassan. År 1958 vann Mora jordägare denna tvist.

Bild 35. Mora marknad vid kyrkan och klockstapel. Akvarell Anders Zorn, 1890. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Lars Berglund, Mora.

Bild 36. Mora marknad med stånd nedanför det hus där Strand café fanns under mitten av 1900-talet. Huset till vänster om bryggan är Hotell Gustaf Wasa. Akvarell av Anders Zorn 1890. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Lars Berglund, Mora.

Bild 37. Mora marknad, strandbild med Mora hotell i bakgrunden. Akvarell av Anders Zorn 1890. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Lars Berglund, Mora.

Bild 38. Skinnmarknaden hålls nere vid Saxvikens strand med dräktklädda försäljare och köpare. Bryggan är sannolikt den som låg nedanför Mora hotell. Akvarell av Anders Zorn 1890. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Lars Berglund, Mora.

Bild 39. Mora marknad. Litografi av Lars S. Johansson med foto av Karl Morelius från 1903 som förlaga (bild 40). Foto: Christer Karlsson.

Bild 40. Mora marknad framför det nybyggda tingshuset. Mora bygdearkiv. Foto: Karl Morelius 1903.

Flottbron vid Mora-Noret och färjan vid Bastubacken

År 1896 byggdes den första fasta bron från Mora Strand mot Mora Noret över Dalälven (Norsälven, Orsälven). Det var den kombinerade järnvägs- och landsvägsbron (nedmonterad 1967) alldeles intill den nuvarande järnvägsbron. Den kombinerade bron ersatte den gamla flottbron (bild 41-51) som man i olika varianter hade använt i ungefär 250 år. Flottbron fanns cirka 200 meter norr om nuvarande landsvägsbro, som byggdes 1966. Nuvarande järnvägsbro byggdes 1920 (Ahlberg & Spade 2001). Bastubacksbron, mellan Mora Strand och Öna (Tuvan, Dunkarsbo, Hållarnäs), byggdes 1902 och ersatte den färjeförbindelse som hade funnits på ungefär samma ställe i flera hundra år (bild 41 samt 58-65).

Bild 41. Flottbron mellan Mora Noret och Mora Strand (Broåkern) samt färjeställena vid överfarten mellan Mora Strand och Öna (Tuvan). Ekonomiska kartan, lantmäteriet 2013, bearbetad av Christer Karlsson 2017.

Flottbron vid Mora-Noret

En flottbro är en bro som flyter på vattnet. Den har ingenting med flottning att göra. Tvärtom var flottbroar ofta ett hinder för flottningen. Flottbroar började byggas från början av 1600-talet på ställen med stor trafik över breda älvar, ofta med starkt strömmande vatten, som ersättning för färjetrafik. Abraham Abrahamsson Hülphers gjorde 1757 en resa genom Dalarna där han nämner följande broar över Dalälven: Brunnbäck, Avesta, Grådö, Husby kyrka, Djurås, Åhls kyrka och Mora-Noret. Över Västerdalälven omnämns flottbroar vid Malungs kyrka, Björbo och Floda kyrka, och i Vansbro en flottbro över Vanån, strax före inflödet i Västerdalälven (Hülphers 1762).

Flottbron i Mora-Noret byggdes omkring 1650, men förstördes helt vid Säbbenbo-katastrofen i maj 1659, då Österdalälven bröt igenom udden vid Sandängarna. Tidigare hade älvens utlopp gått via Sandängskanalen ut i Orsajön. Älven blev nu också stridare och man ansåg det omöjligt att bygga en ny flottbro. Nu fick man i stället använda sig av färja under ca 15 års tid (Björklund 1975). På Olof Schallroths karta från 1676 finns dock en ny flottbro markerad (bild 42).

Bild 42. Olof Schallrots karta från år 1676 är den äldsta kända kartan över Mora (Lantmäteristyrelsens arkiv). Den visar på en överfart vid flottbron, men inte vid färjestället vid nuvarande Bastubacksbron. Lägga märke till att älven delar på sig före inloppet i Orsälven. Den gamla älvfåran med utlopp i Orsälvsjön, före älvens genombrott 1659, finns ännu kvar. Varje prick på kartan visar ett hushåll, men är enligt vissa forskare inte helt pålitlig. Detalj av kartan som i original visar hela Mora socken, och som finns i två olika varianter. Kartan beskuren av Christer Karlsson 2017 från en karta som är inskannad av arkitektkontoret i Mora.

Från 1600-talets andra hälft och framåt finns ett antal beskrivningar av flottbron i ord och bild.

I kronolänsman Mats Ersson Nohrmans dagboksanteckningar från den 30 november 1690 står det: *Natten emot den 1 dec blåst det så förskräckeligit att bron bröts sönder och intet fingo igen henne förrän Färnäs och Noret---* (Ersson Norman 2005).

I beskrivningen av Linnés resa genom Dalarna sommaren 1734 finns en skiss av flottbron, samt en beskrivning om hur Linné passerade bron (bild 43, Ugglå 1953). Linné skrev: *"Vid Mora är en stor bro över älven som flyter på själva vattnet, men på det att små fartyg må kunna gå till och ifrån Bruket (Bäcka bruk) består bron av två delar vilka, lossade ifrån varandra, göra ett gap att fartygen kan gå därigenom"* (Ugglå 1953). I en kommentar till Linnés dagbok anför Ola Bannbers att bron behöll sin konstruktion ända in på 1890-talet. Den större brolängden var fästad vid stenistor, från vilka den lossades endast vid isgång och stark flod. Den mindre längden öppnades för passerande båtar genom att ytterändan släpptes medströms och därefter drogs tillbaka. Då bron var kopplad gick längdernas ytterändar omlott, så att brobanan bildade ett knä (bild 43 och 44).

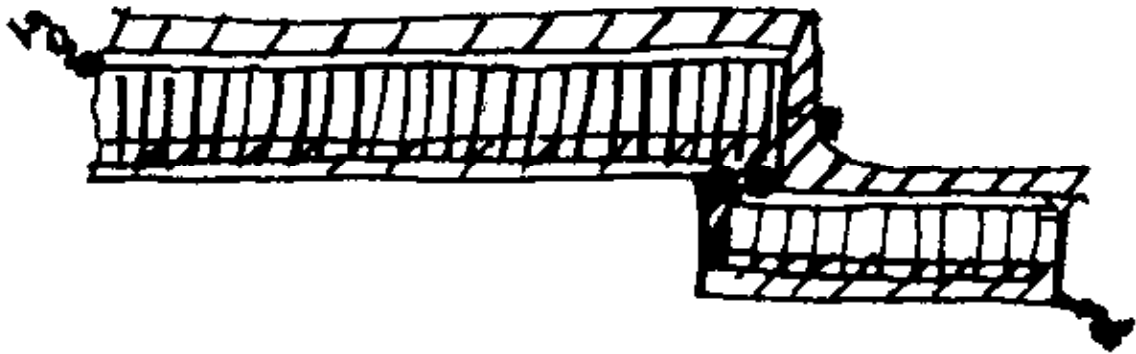

Bild 43. Flottbron i Mora enligt Carl von Linné, 1734. (Uggla 1953).

År 1754 gjorde Anders Tidström en resa i Dalarna. Han kommenterade flottbron i denna enda mening: "Här var bro öfver Dahlälven som gick imellan Orsasjön och Siljan vilka siöar hälst Siljan med de omkringliggande blå högder och kullar gjorde orten mycket angenäm."

Även Abraham Abrahamsson Hülphers beskrev bron vid sitt besök i Mora 1757: "Elf-bron vid Nore Gästgifware-gård, 1/8 mil hitom Kyrkan, underhålles av Soknen, och betalas här inga bro-pengar. Den var bygd i två delar, och kunde beqwämt öppnas för Fartygen, likasom den wid flodens stigande, genom den mindre armen eller skötet, blir till resandes beqwämlighet förlängd" (Hülphers 1762). Från samma år finns en skrivelse som berättar att flottbron kallades Norsbron och var 260 alnar lång (Wallman 1757). Det motsvarar drygt 154 meter och stämmer bra med dagens karta (bild 41).

Nästa omnämmande finns i "Resa i Dalarna 1765" av Adelswärd, Gottlieb och Gahn (Hofrén & Dandanell 1970). De beskriver bron så här: "Elfbron var både ibland de längsta och tillika den bästa och vackraste som sällskapet sett under resan. Hon var närmare åt ena ändan delad i två delar, af vilka den ena släpptes lös uppföre och den andra utföre strömmen, vid förefallande vattuflood eller andra olägenheter. Hon är försedd med två utliggare. Gästgifvaren är förbunden att hålla henne vid magt, hvarföre han har något visst av hvar bonde, men socknen uppbygger henne å nyo, då hon antingen af ålder eller af någon oundvikelig olyckshändelse bortgår eller förderfvas"

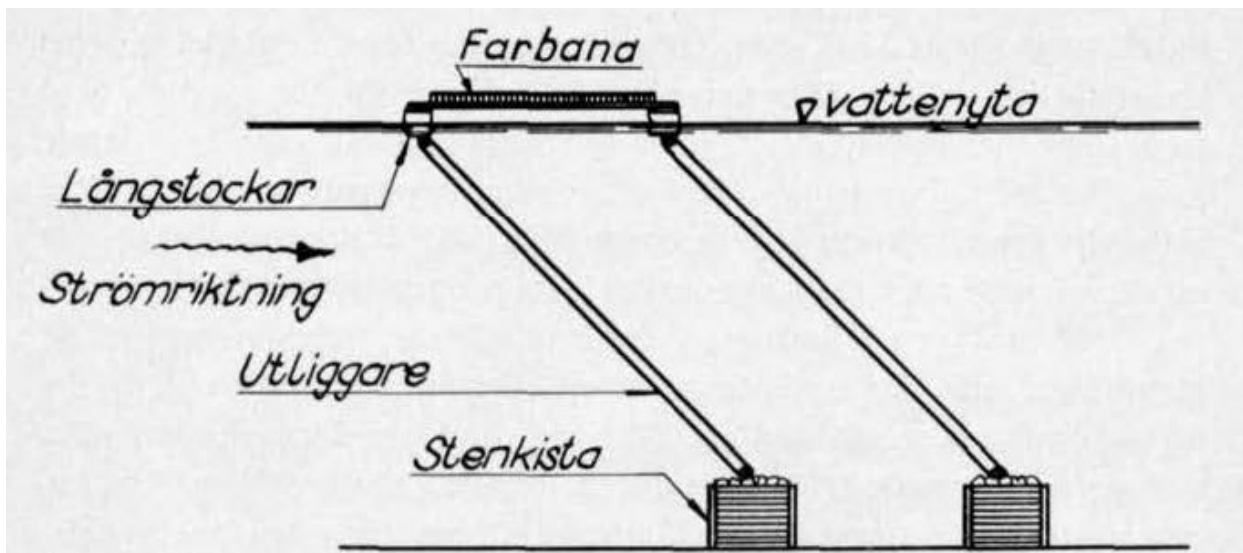

Bild 44. Flottbro med stenkistor och s.k. utliggare (Kolm 1963).

Beskrivningen av Adelswärd m.fl. (1765) tyder på att Flottbron i Mora var byggd på det sätt som visas i bild 4, som finns beskriven i Kungliga Vetenskapsakademiens handlingar för år 1743. Tvärs över älven nedsänktes stenkistor i två rader med ett inbördes avstånd på 6-9 meter. I kistorna fästes utliggare av grova stockar, som låg mot strömmen med 30-60 graders lutning, beroende på vattendjup och vattenföring. Vid utliggarna fästes långstockar med kätting längs bronns hela längd. På långstockarna byggdes sedan brobanan (farbanan i bild 44). Hela konstruktionen hölls uppe av trycket från det strömmande vattnet (Kolm 1963).

Eric Nohrström var född 1762 och gick i skola i Falun när han gjorde sina anteckningar om den gamla flottbron i Noret. Han avlade senare studentexamen och prästvigdes, samt blev komminister i Hjulsjö, Västmanland. I den brokrönika han som fjortonårig scholaris nedskrev, förtäljer han följande:

"I april månad 1776 begynte Frost Sven Andersson i Östnor på att bygga stenkistor som skulle stå emot strömmen, nämligen tre stycken, som ock skedde och blevo nerlagda i samma månad. Den 23 april låg bron på älvstranden och då skulle bemälde Frost Sven med sina dagsverkskarlar skjuta ut bron, men när bron lossades for den västra stenkiststocken under bron, därav de övre stockarna lyftade upp bron på övre kanten. Således måste nu bron ligga fastbunden med linor till dess att den kunde tagas undan för uddisen, som också skedde den 30 april kl 12 om dagen och då voro till hjälps soldaten Rytting i Färnäs som då skulle vara här och hjälpa til med roning tillika med soldaten Hammare i Färnäs samt Hansjons Lars Hansson och Lars Danielsson, begge i Noret. Den 29 och 30 april var det strängt blåsväder och ända fram till 24 maj var älven mycket hög och stritt så att den mellersta av de nya stenkistorna knappt syntes. Först den 30 maj var älven tämligen bra och den 23 juni lades så bron ut av Norekarlar. Under denna sommar var bron nu mycket stilla och bra så att man alldeles slapp att hava något besvär med henne och hela hösten var älven fastän något stritt, men ändå icke att man behövde frukta för henne, vilket allt detta härrörer ifrån de emot strömmen stående stenkiststockarna. Dessa 3:ne stenkistor voro högt byggda. För att bygga fler stenkistor framkördes sedan under vintern 1777 timmer av Färnäs, Garsås, Nusnäs och Solleröboer. Dessa träd var fällda på Garsåsskogen och bestod av 112 stockar groft och gott timmer" (Hansjons 2004).

Den 12 juli 1794 besökte Gustaf IV Adolf och hertig Karl, sedermera Karl XIII, Mora. Med på resan var Anders Fredrik Skjöldebrand, som målade två akvareller, varav den ena med utsikt från Mora-Noret mot flottbron (bild 45). Enligt Sandström (1984) är detta de första kända topografiska bilderna från Mora.

Bild 45. Detalj av en akvarell som målades av Anders Fredrik Skjöldebrand den 12 juli 1794. Flottbron syns i riktning mot kyrkan. Detta är en av de första kända topografiska bilderna av Mora. Nordiska museet, Stockholm.

Den 4 augusti 1829 gjorde Adolf Ulrik Schützerantz en teckning med flottbron och Mora kyrka som motiv (bild 46). Även han stod i Mora – Noret. Två små byggnader syns vid brons landfäste mot Morastrand (Broåkern) och mitt på bron kan man se hur en häst med vagn närmar sig Mora-Noret.

Några år senare avbildar även Michael Gustaf Anckarswärd flottbron och Mora kyrka med utsikt från Mora-noret (bild 47).

Omkring 1840 görs en fjärde avbildning av flottbron och kyrkan (bild 48). Det är Johan Fredrik Julin som utför denna litografi från ungefär samma utsiktspunkt som Skjöldebrand, Schützerantz och

Anckarswärd. I bilden kan man se små hus vid bronns båda landfästen. Liksom i de två tidigare bilderna syns även här Kristinebergskullen mellan flottbron och kyrkan.

Bild 46. Teckning av Adolf Ulrik Schützercrantz den 4 augusti 1829 med flottbron och Mora kyrka som motiv. Observera häst med vagn ute på flottbron. Nationalmuseum, Stockholm. Foto Nationalmuseum.

Bild 47. Litografi av Michael Gustaf Anckarswärd, 1830-1837. Flottbron syns till höger om segelbåten i bildens nedre högra del. Konstnären har stått i Noret och Mora kyrka ses i bakgrunden. Bilden ingår i Svenska och Norska utsigter, I-VIII, som nr 19. Zornsamlingarna, Mora.

Bild 48. Flottbron, Kristinebergskullen och Mora kyrka avbildade från Mora-Noret. Litografi av Johan Fredrik Julin, ca 1840. Här syns byggnader vid flottbrons båda landfästen. Zornsamlingarna, Mora.

Bild 49. Storskifteskartan från 1843 är den karta som mest exakt visar flottbrons läge (Lantmäteristyrelsens arkiv, Mora socken, Noret nr 1-113). Kartan visar även att bron var bestod av två delar och därmed kunde öppnas för passage av båtar. Jämför med Linnés teckning i bild 43. Kartan beskuren av Christer Karlsson 2017.

År 1866 gjorde Fredrik Reinhold Arosenius en utförlig beskrivning av Mora socken. Han skriver: *"Flottbron öfver Dalelven vid Noret och färjan vid Badstugubacken norr om kyrkan underhålles enskildt af Mora genom det s.k. färjemålet, som upptages på hvarje hushåll och uppgår till 472,5 k.-f blandsäd, motsvarande vid pass 900 rdr rmt. Mora har dock hos Landshöfdingeembetet sökt tillförbinda Sofia Magdalena socknemän att i detta färjemål deltaga, såsom det av ålder varit brukligt"*.

"De utgifter, som bestridas av sockenkassan, äro reparationer av prestgårdarne och socknens övriga allmänna byggnader, flottbron vid Noret och färjan vid Badstugubacken samt alla tillfälliga omkostnader, som kunna falla på socknen i sin helhet, Våmhus deruti inbegripet".

Gustaf Schröder berättar i boken "Tjugo år i Dalarna" om en nattlig passage förbi flottbron med en ångbåt. Händelsen inträffade 1869 när de var på väg till Våmhus för att köpa skog. Eftersom konkurrenterna från Skutskärsbolaget, Astrup & Sörensen, också befann sig på Mora hotell i samma ärende, valde man att först åka till Leksand för att senare på natten återkomma i skydd av mörkret: *"Alla order utfördes väl, ty vi hade delgivit besättningen ändamålet med vår färd: att söka så oförmärkt som möjligt passera Mora och Mora Noret med dess flottbro. Nå, om ett gott puts är alltid folket med, och nu tävlade alla om att utföra arbetet så tyst som möjligt. Tyst som ett spöke gled ångaren in i älven eller Noret, som den delen därav benämnes, och tyst gick han även uppför. Propellern slog långsamma slag, nästan ohörbara även för oss, och så sågo vi en mörk strimma sträcka sig över älven: det var den hindrande bron. Maskinen stoppades, och nu gled ångaren alldeles ljudlöst framåt, tills han helt sakta stötte till bron. Ögonblickligen hoppade två av våra besättningskarlar ned på den. Där lågo spakar och annan redskap för brons öppnande i ordning, och snart märkte vi som stodo i ångarens för, hur bron gled isär och lämnade en öppning tillräckligt stor för honom att passera igenom. Ett par slag av propellern, och han gled igenom bron, våra besättningskarlar hoppade ombord, och bron slöt sig ånyo"* (Schröder 1896).'

I anslutning till flottbron anlades år 1893 ett skiljeställe för flottningen (bild 50). Flottningsskiljet flyttades senare nerströms till Sanda-området. Detta är det enda kända fotot där man ser hela flottbron. Bild 51 visar ett något äldre foto, där en liten del av flottbron syns från Broåkern. Brostugan, som ännu står kvar år 2017 (bild 53), syns i de båda bilderna. I bild 52, som är fotograferat från samma plats som bild 51, syns brostugan halvt skydd av två tallar.

Bild 50. Flottbron sedd från Broåkern mot Noret. Den användes fram till 1896, då en kombinerad landsvägs- och järnvägsbro byggdes intill den nuvarande järnvägsbron. På bilden styr flottningsarbetare timmer förbi en upphöjning av flottbron som leder in i Mora skiljeställe. Den lilla vita stugan i fotots mitt är brostugan. Foto: Hjalmar Klingvall något av åren 1893-1896.

Transporten av Karl XIV Johans sarkofag gick över flottbron

Karl XIV Johan dog 1844, och en sarkofag beställdes från Älvdalens gamla porfyrvverk. Sarkofagen tillverkades av Garbergsgranit och var klar för leverans 1852, men på grund av varma vintrar, med lite snö och dåliga isar, fick man vänta tills i februari 1856 innan transporten kunde ske. Sarkofagens två delar drogs på var sin kälke, som vardera var 15 alnar (ca 9 m) lång. Själva kistan vägde 67 skeppund (11,4 ton) och drogs av 100 man från Älvdalen. Locket vägde 27 skeppund (4,6 ton) och drogs av 70 man från Mora och Sollerön. Man startade i stark kyla den 9 februari. Den 13 februari drogs de två källarna över isen vid Badstugubacken, som uppmättes till 18 tum (ca 45 cm). Vid överfarten mot Noret var isen inte lika frusen och därför användes flottbron, som höll på att sjunka när kistan nästan tryckte ned bron under isen (Solders 1939). Hansjons (2004) skriver om samma händelse att man innan

överfarten gjorde förstärkningar för att förbättra bärkraften hos flottbron, genom att trycka ned stora isstycken och trädstammar under bron.

Bild 51. Flottbrons landfäste vid broåkern med Mora-Noret på andra stranden. Okänd fotograf. Jämfört med Bild 50 saknas den lilla byggnaden framför det vita huset, vilket tyder på att denna bild är äldre. Enligt Bertil Skeri, Noret, är fotot taget efter branden 1869. Den lilla stugan i fotots högra kant är brostugan. Reprofoto av Sam Lawson.

Bild 52. Flottbrons landfäste vid Broåkern med Mora-Noret på andra stranden. Landfästet på Noret-sidan låg till höger om det röda huset. Till vänster om det röda huset skymtar Brostugan, skymd av två tallar. Se även bild 50, 51 och 53. Foto: Christer Karlsson 2016.

Bild 53. Brostugan står fortfarande kvar men är snart fallfärdig. Foto: Christer Karlsson 2016.

Broavgifter

Hülphers säger i sin reseberättelse från år 1757 att *Elf-bron vid Nore Gästgifware-gård* (bild 56),..., *underhålles av Soknen, och betalas här inga bro-pengar* (Hülphers 1762).

Adelswärd m.fl. (1765) skriver: *"Gästgifvaren är förbunden att hålla henne vid magt, hvarföre han har något visst av hvar bonde, men socknen uppbygger henne å nyo, då hon antingen af ålder eller af någon oundvikelig olyckshändelse bortgår eller förderfvas"*. Det framgår inte om bidraget "av hvar bonde" är en rörlig eller fast broavgift. Mest troligt är det fråga om en fast avgift som erläggs årligen.

Arosenius (1866) beskriver mycket detaljerat att underhållet sköts med avgifter och inte med broavgifter (se citat sidan 69-70).

År 1884 togs ett sockenstämmobeslut om att broavgifter skulle erläggas av vägfärdande. För denna uppgift tillverkades två tavlor för att sättas upp på vardera broänden, där olika taxor angavs för vägfärdande (bild 55). På tavlan anges att följande är undantagna från att betala broavgift: *Kongl. och Furstliga personer med deras sviter, kronoskjuts, kronotransporter, kurirer, tågande trupper, allmänna poster, brefbärare i kronans och allmänna ärenden, fångskjuts samt embets- och tjänstemän då de i tjänsteärenden färdas, hvarjemte alla inom Mora, Sofia Magdalena och Wenjans tingslag boende äro frie från afgifter för färdande öfver bron och begagnade av färjeinrättningen.*

Den ena av tavlorna återfanns i början av 1970-talet i en sommarstuga i Närke, och förvaras sedan 1983 i Norets gamla gästgivargård (Länsmansgården, bild 56, Legranäs 1984). Likaså tillverkades myntbössor för uppsättning vid flottbron. Den ena av myntbössorna förvaras nu i Mora kulturhus (bild 54).

Troligen blev inte de rörliga broavgifterna någon större framgång. År 1886 bokfördes inga inkomster för passering av flottbron i kommunens brokassa (bild 57). Vår slutsats är att den s.k. Brokassan i huvudsak finansierades genom fasta årliga avgifter på det sätt som Arosenius (1866) beskriver.

Bild 54. Sparbössa för broavgifter från 1884, som nu förvaras i Mora Kulturhus. Foto: Anneli Larsson.

Bild 55. Tavla för broavgifter från 1884, som nu förvaras i Norets gamla gästgiveri. Foto: Christer Karlsson 2016.

Bild 56. Norets gamla gästgivargård (Länsmansgården). Foto: Christer Karlsson 2016.

Nore Nordin

1886.		Debet			
Jan	1	ber. R. hällning från 1885. Kontant	304 49		
		och afkast af förråd 304 49	6 67		310 58
		Flauken af förråds medel:			
		Inlågt 2 ^{de} depostkonton för 4700 kr	4700 00		
		Inlågt 1 ^{de} den 7/12 85	1500 00	6200 00	6200 00
Juni	1	Upphörna räntor å 4700 kr	88 71		
	3	2 års räntor å 1500 "	33 75		122 46
Dec.	16	Ränta till 1886 års slut å 4700	76 53		
	31	Öfverförst från Marknadsboden	1500 00	5%	
		Ränta å 2000 kronor för 4886 års räntebest	100 00		1679 63
		Summa kronor			8312 67
					8312 67

Bild 57. Brokassans räkenskaper från år 1886. Inga avgifter för passering av flottbron har bokförts. Bokföringen redovisar endast ränteinkomster och ränteutgifter. Foto: Christer Karlsson.

Färjestället vid Bastubacken

Mellan Morastrand (Bastubacken) och Öna (Dunkarsbo, Tuvan) fanns före 1902, då Bastubacksbron byggdes, en färja som roddes över älven ungefär där bron ligger idag (bild 41). Det södra färjestället var beläget cirka 50 meter väster om nuvarande brofäste. På den norra sidan, kallat Dunkarsbo, låg färjestället cirka 100 meter öster om nuvarande brofäste. Vid södra färjestället byggdes en färjestuga år 1766, som syns på storskifteskartan från 1842 (bild 58) och på plankartan över Morastrand från 1891 (bild 59). På den norra sidan byggdes en färjestuga under senare hälften av 1860-talet (Solders 1958). Vid älven kunde man få vänta länge, och var vattenståndet olämpligt, kunde överfarten ta två timmar, med vadning över Hemulån och mellanlandning på Prästholmen (Solders 1958). Färjan, som roddes, finns avbildad i en oljemålning av Anders Zorn (bild 65) och i ett foto från cirka 1902 (bild 63). Överfarten mellan Bastubacken och Dunkarsbo finns omnämnd i flera reseskildringar från 1700- och 1800-talen:

Anders Tidström skrev år 1754: *"Ett litet stycke från kyrkjan var färgostaden öfver då man tänkte resa till Elfdahln, och var rätt bredt öfver"*.

Hülphers skrev från sin resa 1757: *Wägen ifrån Mora till Elfwedalen 4 mil, går öfwer elfwen vid Bastubaks färga, därest hålles pråm, och vidare till Garbergs Gästgifware-gård* (Hülphers 1762).

Adelswärd m fl. (1765) nämner inte färjestället men när man lämnar Mora skriver man: *"fortsattes resan förbi kyrkan och öfver Älven till Garberg 2 ¼ mil från Mora"*.

Arosenius (1866) beskriver mycket detaljerat att underhållet sköts med skatter, det s.k. färjemålet och inte med resandeavgifter (se citat 69-70).

Tidigare i detta kapitel har även beskrivits hur man passerade här vid transporten av Karl XIV Johans sarkofag i februari 1856.

En liten bro fanns i slutet av 1800-talet mellan det södra färjestället vid Bastubacken och Prästholmen (bild 59). Bron är avbildad i Zorns målning "Studie från Mora" från 1896 (bild 60), samt i fotot av Karl Morelius från 1903 (bild 61).

Bild 58. Storskifteskartan från 1842 (Arkivsök, Lantmäteristyrelsen, Mora socken Morkarby nr 1-121) där vägen norrut från kyrkan leder till färjeplatsen med färjestugan. Kartan beskuren av Christer Karlsson 2017.

Bild 59. Karta över Morastrand upprättad av Daniel Kjellin 1891. Här är bron från färjestället till Prästholmen inritad. Kartan beskuren 2017 av Christer Karlsson.

Bild 60. I oljemålningen "Studie från Mora" syns bron mot Prästholmen. Det röda huset, som idag finns kvar med förändrad fasad, syns framför kyrkan i bilderna 61 och 22. Anders Zorn stod ca 80 meter nordöst om sitt hem, intill brofästet för nuvarande bro över mot Prästholmen, när han målade detta motiv år 1896. Tillhör Zornsamlingarna. Foto: Zornmuseet.

Bild 61. Från södra färjestället syns bron mot Prästholmen. Den finns inritad i 1891 års plankarta för Morastrand (bild 59). I bakgrunden syns Zorngården. Jämför med vattennivån i bild 62. Foto: Karl Morelius, 1903.

Bild 62. Södra färjestället i februari 2017. Det stora vita huset framför kyrkan är samma hus som syns i bild 60 och 61. Över Hemulån finns idag en ny bro strax hitom Zorngården. Foto: Christer Karlsson 2017.

Bild 63. Den gamla färjan vid Dunkarsbo färjeläge syns till vänster i bilden. Bastubacksbron håller på att byggas. Foto ca 1902. Del av "Vykort från Mora" sid 80 (Jansson 2011).

Bild 64. Dunkarsbo färjeläge 114 år senare. Foto: Christer Karlsson 2016.

Bild 65. Färjestället vid Bastubacksbron. Lägga märke till att den bakre båten är färjan dit en väg leder. En höckärra är på väg till eller ifrån färjan. Oljemålning av Anders Zorn 1897. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Zornmuseet.

Prästboställena

Vid storskiftets slut fanns Kyrkans mark fanns på följande ställen:

- Det mesta av marken mellan Mora Hotell och Kristineberg (bild 66 och 67)
- Östra delen av Sandängarna (bild 68)
- Prästholmen (bild 68)
- Skogsskiften vid Bösjön, Oxberg samt ett skifte norr om Hökberg (bild 69)

Kyrkans samlade jordtal var vid avslutat storskifte 733 reducerade kappland, motsvarande 916 reducerade snesland eller ca 23 reducerade tunnland (Ersson 1864, bilaga 1, sidan 83). Den tilldelade skogen var på drygt 3000 tunnland (oreducerade) eller ca 1500 hektar.

Avskiljandet av Våmhus

När Våmhus församling skulle avskiljas från Mora församling avtalades att ca 18 % skulle tillfalla Våmhus. Detta avtal godkändes 1864-05-10 av Våmhus kapellag och 1865 -02-19 av Mora församling (Ersson 1864, bilaga 1, sidan 89). Praktiskt löstes detta genom att Mora Jordägare från Mora församling köpte Kaplansgården med tillhörande mark. Bland annat kom drygt 300 hektar skogsmark i Oxberg (f.d. Pastorsbostället 1:9, numera Oxberg 398:9) att tilldelas denna egendom. Köpet betalades av Mora Jordägare med 3000 riksdaler ur Marknadskassan, och kvitterades av Våmhus församling den 1 juni 1872, efter att avstyckningen slutförts. Våmhus församling kunde därefter använda pengarna för att köpa ett prästboställe inom sin egen församling, som bildades 1868. Därmed reducerades kyrkans jordtal i Mora med 129 reducerade kappland till 604 motsvarande 755 reducerade snesland eller ca 19 reducerade tunnland. *I den utredning av jordtalen som gjordes 2011-03-15 har inte detta beaktats, utan anges till 874,75 reducerade snesland.*

Prästtjänster och bostäder

Under mitten av 1800-talet fanns inom Mora socken tre präster (Olsson 1984). Kyrkoherden bodde i pastorsbostället (bild 67 och 71). Komministern bodde i Kaplansgården (bild 67 och 72) fram till 1880 då han flyttade till den nybyggda komministergården (bild 67 och 73). Skol- och klockarprästen bodde i Skolmästarbostaden (bild 67, 74 och 75), som låg mellan Kaplansgården och f.d. Mattssons Järn (f.d. Mattssons Mek.). Huset flyttades 1980 till Kaplansgårdens fastighet. År 1894 flyttade skol- och klockarprästen till Klockargården (bild 67 och 76). Kaplan är en äldre benämning för en hjälppräst, närmast motsvarande komminister.

Kyrkan var skattebefriad från statlig och kommunal skatt

Kyrkans mark hade jordtal och mantal på samma sätt som alla andra fastigheter. Mantalen för vanliga jordägare betecknades *kronoskatte*, medan kyrkans mark betecknades som *ecklesiastik* (Ersson 1864, bilaga 1, sidan 89). Kronoskattemantalen användes ända in på 1900-talet bl. a. för att beräkna statlig skatt. Ecklesiastik jord var skattebefriad från statlig skatt fram t o m 2010 (Löwnertz 1983).

Under 1800-talets andra hälft och fram till 1919 betraktades kommunen som en angelägenhet för personer och företag med en viss förmögenhet. Kommunkatten och röstetalet beräknades efter fyrktalet, som var uträknat efter personers samlade förmögenhet och inkomst. Även kvinnor och bolag fick rösta och betala skatt efter fyrktalet. Sedan 1984 betalar bolag enbart statlig skatt (Löwnertz 1983). Kyrkoherden var en av de förmögna och hade ett av de högsta fyrktalet, och betalade därför skatt (Thorslund 2016). Kyrkan har däremot aldrig betalat kommunal skatt.

Prästboställenas fastigheter

Pastorsbostället, Komministerbostället och Skolmästarebostället avregistrerades åren 1993-1994 som traktnamn (registernamn, byanamn, lantmäteriet akt 2062-1151). Kyrkans mark finns idag samlad i fastigheten Oxberg 399:1

Bild 66. Storskifteskartan från 1842 (Arkivsök, Lantmäteristyrelsen, Mora socken Morkarby nr 1-121). Det gröna området nordväst om kyrkan är Prästholmen, som tillhörde Pastorsbostället. Kartan beskuren av Christer Karlsson 2017.

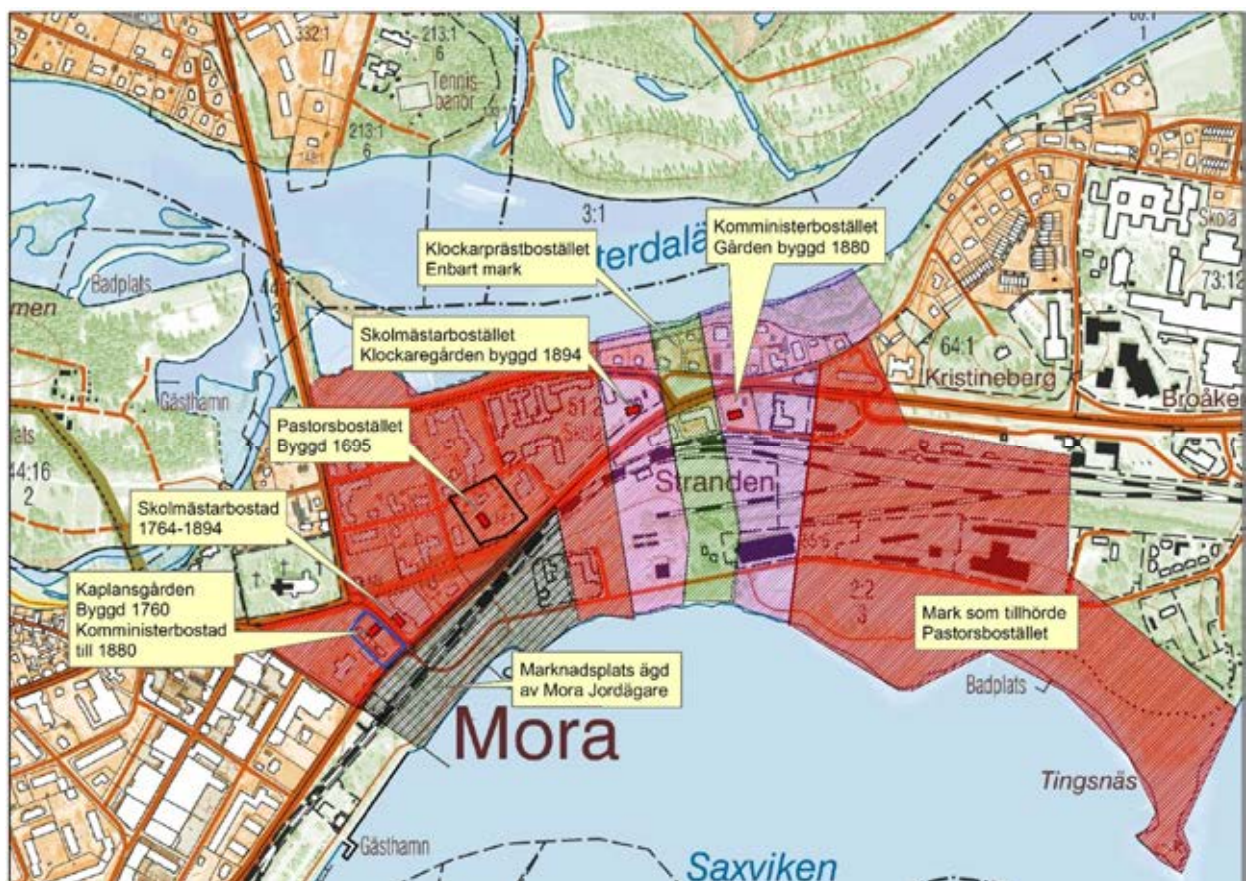

Bild 67. Vid storskiftets slut 1859 ägde kyrkan det mesta av marken mellan Mora kyrka och Kristineberg. Marken var uppdelad mellan Pastorsbostället (1 mantal), Komministerbostället (1/8 mantal) och Skol-och klockarpräst tillsammans 1/16 mantal. Lantmäteriets ekonomiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson 2017.

Bild 68. Ekonomiska kartan utgiven 1974 visar pastorsboställets och skolmästarboställets tidigare mark i Sandängarna. Nordväst om kyrkan ligger Prästholmen som tidigare var kyrkans mark. Lantmäteriet. Arkivsök. Rikets allmänna kartverk. Ekonomiska kartan, 14E 3g Mora, 1974.

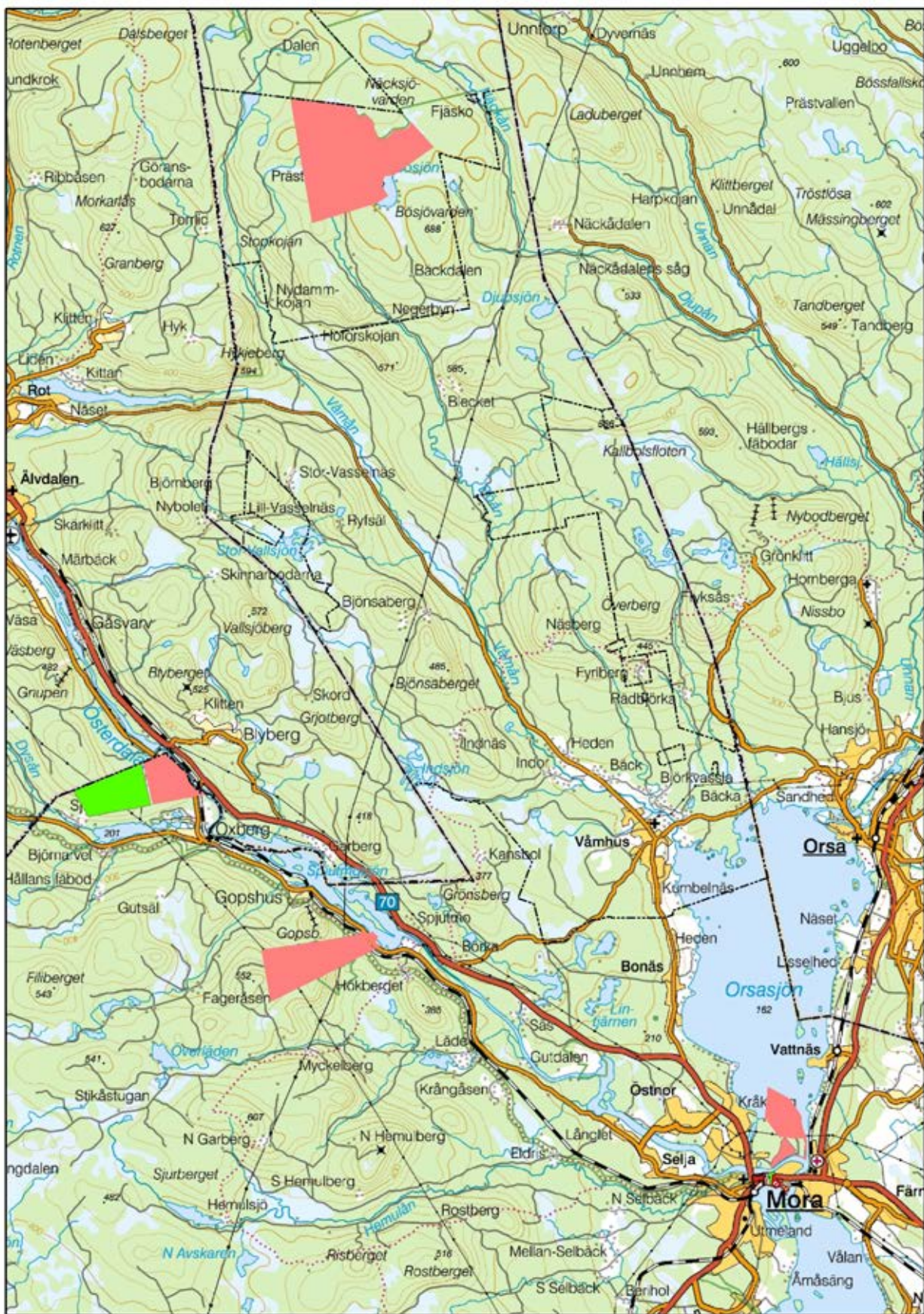

Bild 69. Pastorsbostället hade efter storskiftet 1859 skog i Bösjön och Oxberg. Det gröna skiftet avstyckades 1865 och såldes till Mora jordägare. Skiftet behöll beteckningen Pastorsbostället 1:9 fram tills traktnamsreformen 1994 (Lantmäteriets akt 2062-1200). Lantmäteriets topografiska karta bearbetad av Christer Karlsson.

Bild 70. Karta upprättad 1910 av kommunaltekniska byrån i Stockholm genom komplettering av förste lantmätare Daniel Kjellins karta från år 1891. Observera att söder är uppåt. Pilarna visar från vänster: komministergården, klockargården, pastorsbostället, skolmästarbostaden och kaplansgården. Kartan visar också den kyrkomark i kyrkans närhet som såldes till Mora jordägare (Mora Socknemän) 1865 för att Våmhus skulle kunna skaffa egen kyrkojord. Kartan bearbetad av Christer Karlsson.

Bild 71. Pastorsbostället uppfört 1695. Bostad för kyrkoherden inom Mora församling. Foto: Christer Karlsson, 2017.

Bild 72. Kaplansgården uppförd 1760. Komministerboställe fram till 1880, då den nya komministergården togs i bruk. Foto: Christer Karlsson, 2017.

Bild 73. Komministergården som byggdes 1880. Hit flyttade komministern eftersom den tidigare Kaplansgården hade sålts till Mora Jordägare. Se även bild 70. Foto: Christer Karlsson, 2017

Bild 74. Skolmästarbostaden byggdes på 1760-talet, samtidigt som Kaplansgården. Fram till 1980 låg skolmästarbostaden mellan Kaplansgården och f.d. Mattsons Järn. Flygfoto: Oscar Bladh, 1928. Flygbilden beskuren av Christer Karlsson.

Bild 75. 1980 flyttades skolmästarbostaden till Kaplangårdens tomt (det översta av de tre timmerhusen väster om Kaplansgården). Flygfoto: Anders Björklund, 1980. Flygbilden beskuren av Christer Karlsson 2017.

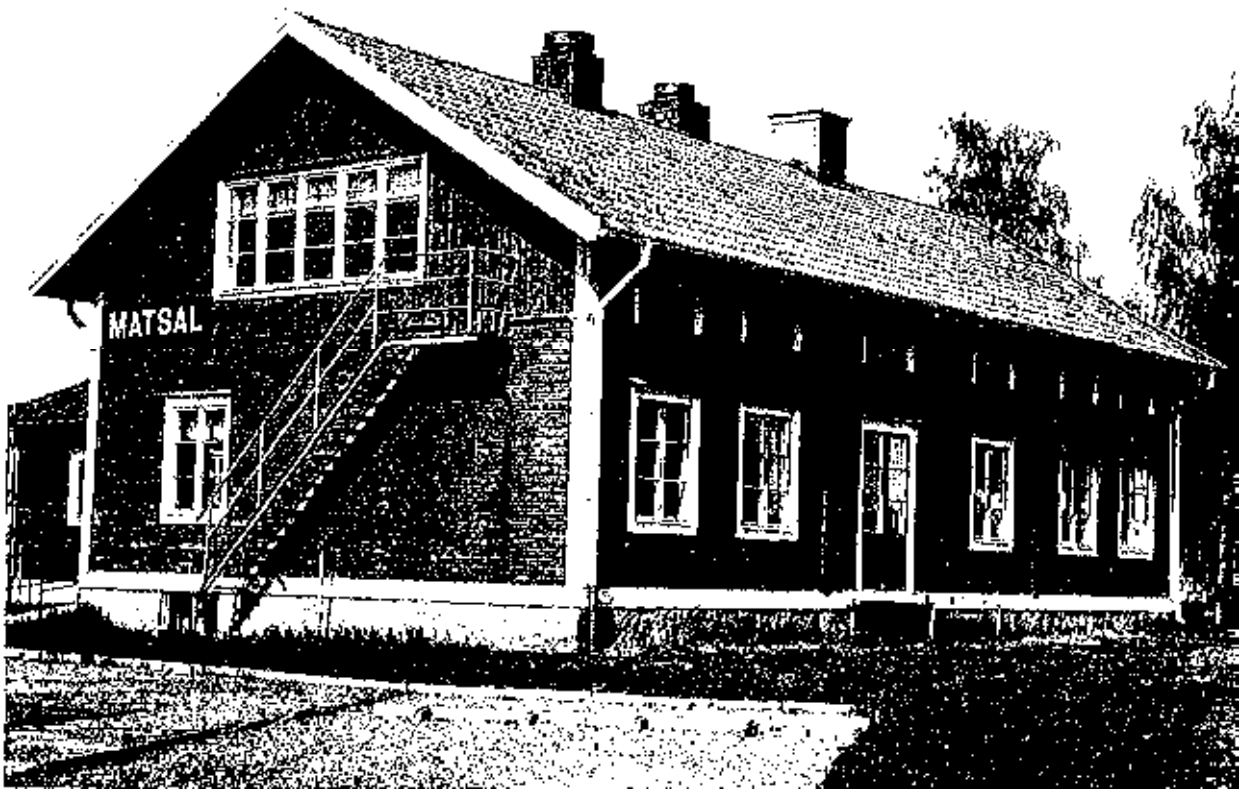

Bild 76. Klockargården byggdes 1894 och blev skol- och klockarprästens bostad. Foto: Kjells Foto AB, 1983.

Bilaga 1. Förslag till avtal mellan Mora församling och Våmhus Kapellförsamling om delning av kyrkojorden inför bildandet av Våmhus församling.

Emellan Mora moderförsamling och Våmhus kapellförsamling är följande förslag till överenskommelse uppgjort.

Som efter nuvarande pastors avgång Våmhus kommer att utgöra eget pastorat, i följd varav boställe med thy åtföljande jordegendom kommer att åt blivande pastor därstädes anskaffas, och det för den skull synes billigt, att Våmhus kapellsboer för sådant ändamål komma i åtnjutande av någon del utav de till prästboställena i Mora hörande jordegendomar, som innehålla i reducerat jordtal:

Prostegendomen: 17 tunnland 12,472 kappland

Komministerdito: 3 tunnland 3,369 kappland

Skolprästens dito 1 tunnland 20,301 kappland

Hage i Sandänget 25,028 kappland

Summa: 22 tunnland 29,170 kappland (61,17 kappland = 1 tunnl + 29,17 kappl)

Varav skulle efter rotetalet åbelöpa Våmhus 16/113: 3 tunnland 7,812 kappland

Samt räknat efter folkmängden c:a 4/19: 4 tunnland 26, 350 kappland

Varav medeltalet utgör 4 tunnland 1,081 kappland

Så är överenskommet att Mora församlings skattejordägare för 4 tunnland av prästegendomarna i Mora vid den tid, då dessa egendomar få av dem tillträdas, utbetala lösen med 3000 Rdr R M under följande förbehåll och villkor:

1. Att det tillåtes Mora församlings skattejordägare få övertaga de delar av ifrågavarande egendomar som de åstunda och vilken jord 4 tunnland reducerat då överföres från ecklesiastik jord till kronoskatte.
2. Att Våmhus kapellförsamling sedermera för den därinom varande skattejorden åtager sig och ansvarar för jämnt 16 soldatrotar med thy åtföljande alla utgifter samt Mora moderförsamling således för all den övriga inom pastoratet varande skattejorden ansvarar för 97 rotar.

Våmhus församling förklarar sig nöjd med den sålunda erbjudna lösen 3000 Rdr R M och förbinder sig att till blivande prästbord därstädes anskaffa så mycken jordegendom som fullt motsvarar 4 tunnland reducerad jord av nuvarande prästegendomarna i Mora och vilken jord då överföres från kronoskatte-till ecklesiastik jord ävensom att för den inom församlingen varande skattejorden ansvarar för 16 soldatrotar med thy åtföljande utgifter.

Mora den 10 maj 1864

Å Mora moderförsamlings vägnar: Å Våmhus kapellags vägnar:

Sven Ersson P. Bäckström
Skeri Olof Olsson Sparr E. Ersson
Grudd Olof Persson

Referenser:

Våmhus kapellförsamlings kyrkostämma den 21 maj 1864

Mora församlings kyrkostämma den 19 februari 1865

Genom Kungl. brev den 24 april 1868 förordnades att denna jord skulle avsöndras från ecklesiastik jord till skattejord.

Vid kommunalstämmor i Mora den 8 november 1885 och i Våmhus den 15 december 1885 avtalades om sämjedelning med innehåll att respektive socknar skulle "åtnjuta de samfälligheter" som ligger inom respektive socknar.

Kristinebergs gård

Kristineberg (tidigare stavat Christineberg) hette före 1837 Östnorsbacken, ett namn som bl. a. finns på en karta från 1764. Äldre lokala namn på denna kulle är Äsnol (Romson A. 2016) och Äsenhol (Bälter 1954). Gården Kristineberg (bild 77) byggdes av häradsskrivaren Eric Berg åren 1837-1844. Hustrun Eva Christina Berg (född Söderblom år 1812 i Siljansfors och död år 1870 i Lisselby) gav namn åt egendomen. Paret sålde redan 1847 gården och flyttade till Lisselby, där de byggde det hus som senare köptes av Skutskärs Trävarubolag (Romson A. 2016). Efter Stora Kopparbergs köp av Skutskärsbolaget blev huset i Lisselby förvaltarbostad under namnet Bergslagsgården.

Under åren 1847-1857 ägdes Kristineberg av Magnus Christian Fogelqvist, inspektor vid Kolmårdens Marmorbruk, och hans hustru Christina Ericsson. Kristineberg blev efter storskiftet 1839-1859 en stor egendom med jord och skog, som avvek markant från det traditionella byggnads och fastighetsmönstret i Ovansiljan. Vid storskiftet fick Kristineberg ett eget traktnamn och tilldelades ett skogsskifte på ca 215 hektar, ca 5 km väster om Vika (bild 78). Under 1800-talet delades Kristineberg, där Kristinebergs gård och större delens av skogsskiftet fick beteckningen Kristineberg 1:7 och Lomsmyren samt en mindre del av skogen fick beteckningen Kristineberg 1:8.

J. A. Fogelqvist, son till Magnus Christian och Christina Fogelqvist, köpte 1857 Kristineberg tillsammans med Gunnars Jon Jonsson, Färnäs. J. A. Fogelqvist gick i konkurs år 1867 och Gunnars Jon Jonsson blev sedan ensam ägare fram till 1881, då han sålde gården till Oscar Schollin. Hans dotter Anna ärvde gården 1904. Hon var gift med Victor Berg, som en tid var skogsförvaltare för Korsnäs AB. Barnen Margit, Per-Erik, Nils och Kerstin ärvde fastigheten 1935. Kristinebergs gård såldes 1969 till Mora kommun och skogen såldes 1988 till Stora Kopparbergs Bergslags AB, numera Bergvik Skog.

Bild 77. Kristinebergs Gård. Foto: Christer Karlsson, 2017.

Lomsmyren

Till Kristinebergs gård hörde tidigare Lomsmyren, ca 45 hektar, som i mitten av 1700-talet hade dikats och uppodlats till åker och äng av kyrkoherden i Mora, Petrus Olai Wollenius (bild 78-81). Denna uppodling blev vida berömd och finns återberättad i flera skriftliga källor.

Hülphers (1762) skrev i sin reseberättelse från år 1757 (sidan 145): *"Igenom upodling av myror och oländig mark, som till öfwerflöd finnas, kunde orten ansenligt förkofras. Nu warande Prosten Mag. Wollenius och Crono Befaln. Lindborg hafwa deruti gifwit Allmogen goda exempel, hwar af 100 Tunlands uptagning på en tillförene onyttig trakt, Loms-myran kallad, i synnerhet förtjenar bröm. Utom dess har Befallningsman Lindborg uti en eländig stenbacke, Östnor kallad, om 9 ½ Tunland, upbrutit en ansenlig Åker, som med 150 famnars stenmur blifwit omgifwen".* Några sidor längre fram (sidan 155) fortsätter Hülphers: *"Loms-myra låg på denne trakt, som pag. 145. Förut blifwit nämnd. Dess egare, Herr Prosten Wollenius, som, wid denne onyttige marks upodling, haft både möda och kostnad ospard, hade här hopp om en rik wälsignelse, sedan han på Fahlu maner brukar åkren, och tillika upodlar ängen. En del af denna bärande mark hade lidit stor skada, af en för 14 dagar sedan uppkommen jordeld, som ännu wid förbiresan icke kunnat släckas. Gärdesgården omkring denne 100 tunlands uptagning war ansenligt hög. Wid sista Riksdag är ansökning gjord om Säteries frihet på denne egendom. (Se Riksdags Tid. N. 24 den 24 Nov. 1755.)"*

I Dalarnas Hembygdsbok 1968-1969, Resa i Dalarna 1765, (Adelswärd m fl., 1765), beskrev Olof H. Selling i kommentarerna (sidan 204) till resenärernas besök av prosten Wollenius, att denne hade odlat upp 90 tunnland genom att först dika ut Lomsmyran, och sedan plöja ner ett 15 cm tjockt sandlager, som vintern innan hade körts ut på snön. Adelswärd & co skrev dock enbart om mötet med Wollenius, och inget om Lomsmyren. Det är därför oklart varifrån Selling fick uppgiften om nedplöjda sanden ifrån.

Tuneld (1773) skrev i Geographie Öfwer Sveriges Rike: *"Loms-myra, i samma socken (Mora), är ett widt Fäldt som Prosten Wollenius har med mycken bekostnad låtit upodla ifrån en tillförne onyttig mark; och innehåller nu 100 Tunnlands uptagning, och har han den med ansenlig gärdesgård infredat; som är en berömlig eftersyn för Jordbrukare, til Landets upodling".*

Arosenius (1866) berättar i sin beskrivning av Kristineberg *"Till jordegendomen vid gården hörer ock den ½ mil derifrån efter landsvägen till Vika belägna Lomsmyran, som i början av 1750-talet med mycken kostnad och möda uppodlades af prosten Wollenius, vilken hos konungen och riksens ständer begärde säterifrihet derpå, men utan önskad påföljd. Odlingen upptager icke mindre än 510 qv.-ref"* (510x 0,0882 = 45 hektar).

I Västerås stifts herdaminne (Hansson & Herzog 1990) kan man läsa följande i beskrivningen av Wollenius: *"Vid Lomsmyran mellan Utmeland och Vika i Mora har han låtit utdika stora sankmarker till åker och äng och får 1743.30.11 skattefrihet på denna sin egendom. 1758.15.12 köper han egendom i Orsa, 1759.3.11 förvärvar han för 13.000 dlr ytterligare delar av Lomsmyran, 1767.5.2 beviljas han av Kungl. Maj:t vissa privilegier och förmåner för sina uppodlingar av jord."*

Arealuppgifterna i ovanstående berättelser är troligen överdrivna. I storskifteskartan (bild 80), upprättad på 1840-talet, ser Lomsmyrens gräns ut precis som i dagens ekonomiska karta (bild 81). Skiftets totala areal är 45 hektar vilket motsvarar cirka 90 tunnland eller 510 kvadratref. I storskifteskartan syns tydligt att dikningen berör mindre än hälften av denna areal, kanske 20 hektar. Eftersom dikningsinsatserna gjordes ungefär 100 år före storskiftet kan dock gränserna ha varit annorlunda.

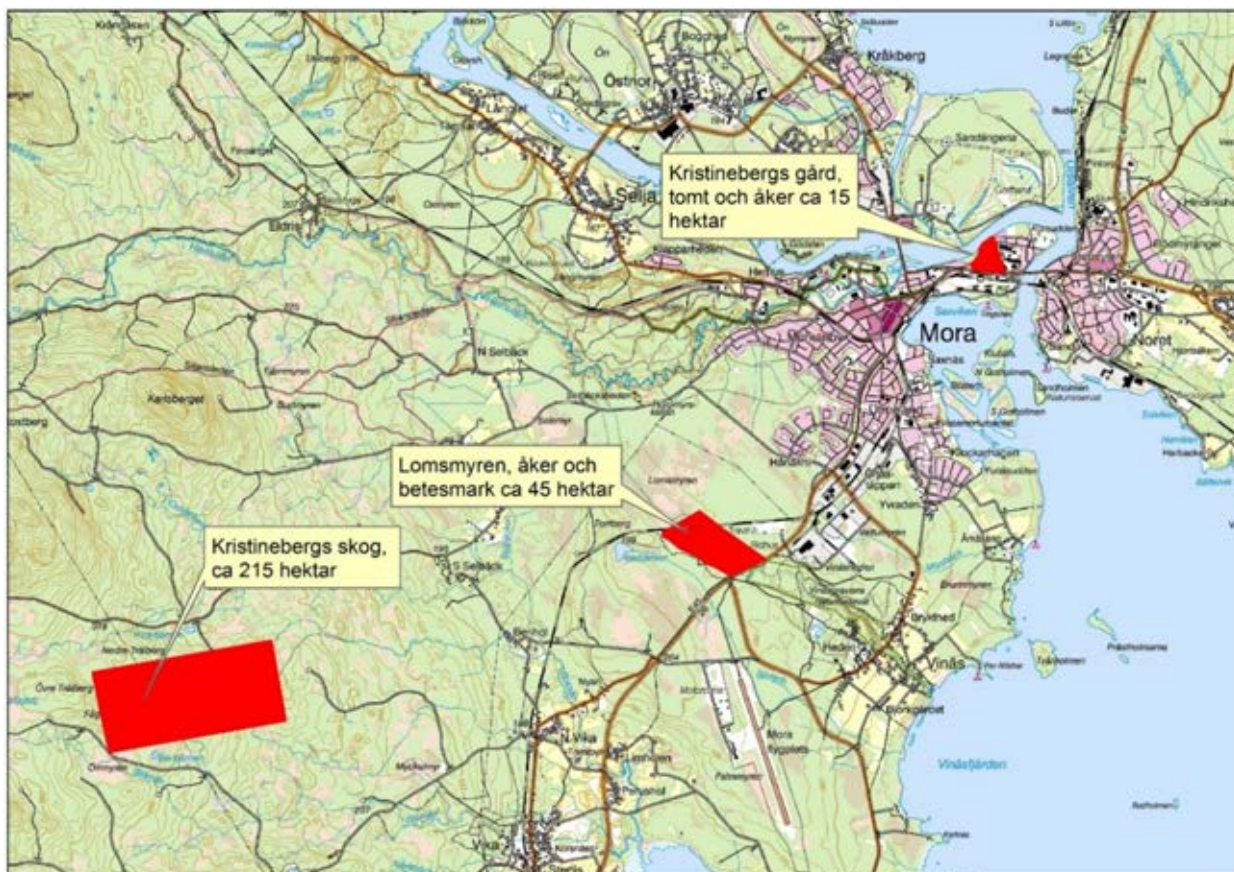

Bild 78. Kristinebergs Gårds ägor efter storskiftet 1859. Lantmäteriets topografiska karta bearbetad av Christer Karlsson.

Bild 79. Lomsmynen. Foto: Christer Karlsson, 2017.

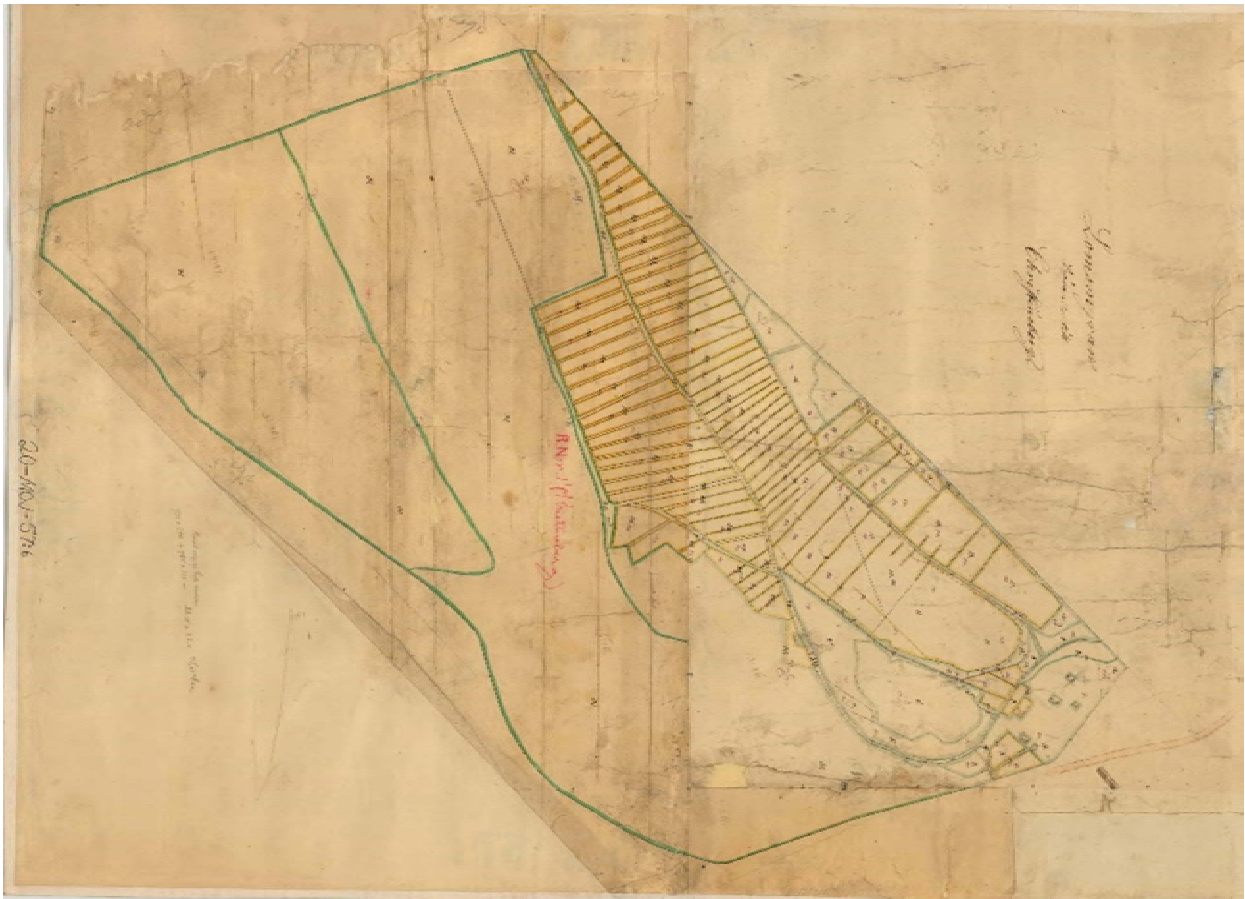

Bild 80. Lomsmyren enligt Storskifteskartan (20-MOJ-57, 1848). Se även bild 81.

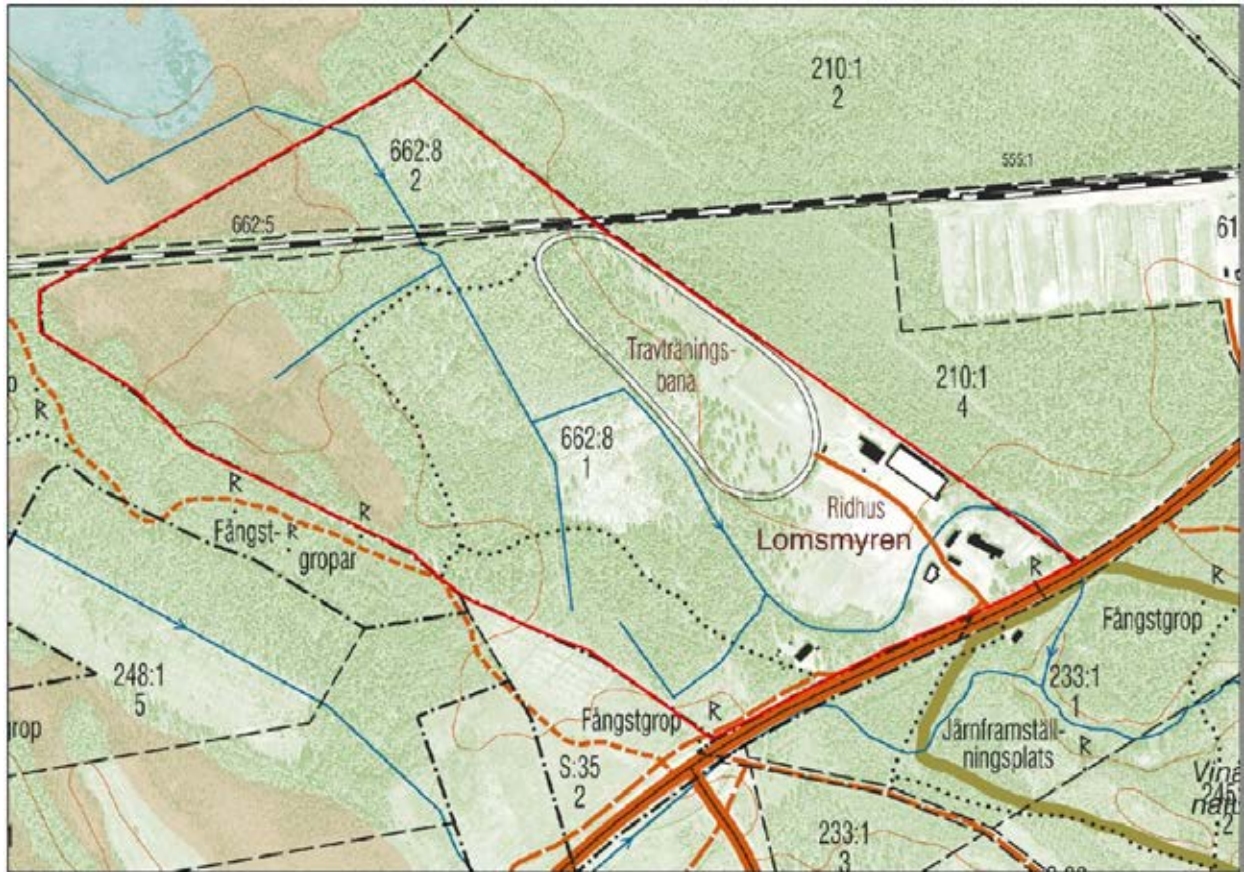

Bild 81. Lomsmyrens yttergränser i storskifteskartan (bild 80) sammanfaller med dagens gräns för Utmeland 662:8, där ridskolan är belägen. Lantmäteriet, Ekonomiska kartan 2013, bearbetad av Christer Karlsson.

Siljansfors Bruk

Under 136 år var Siljansfors Bruk den största industrin inom Mora socken. Här bedrevs socknens största jordbruk och vintervägen mellan Skålnäs i Ryssa och Siljansfors var socknens mest trafikerade (bild 82). År 1738 utfärdade Bergskollegium privilegium för landsekreterare Johan Wolthersson och commissarie Jöns Flygare att uppföra en masugn samt en stångjärnshammare med två härdar i Siljansfors. Ortsnamnet Siljansfors kom till vid brukets etablering. Innan dess fanns på denna plats endast en skvaltkvarn, och längre nedströms en liten bysåg. I övrigt var det ödemark (Andersson 1996).

Den första stångjärnshammaren anlades vid Övre Hammardammen som låg strax nedanför Jugåns utlopp från Jugan (Jugen, Ljugaren, bild 83). Masugnen anlades cirka 1300 meter längre ned, på samma ställe som den nuvarande masugnsruinen ligger (bild 83, 84 och 86). Både stångjärnshammaren och masugnen togs i drift 1740, samma år som Jöns Flygare bosatte sig i Siljansfors som den förste brukspatronen. Herrgården byggdes på sin nuvarande plats, mellan Jugan och masugnen, någon gång mellan 1740 och 1764 (bild 83, 86, 87 och 88, Andersson 1996).

År 1839 fanns sex dammar på en sträcka av cirka 1700 meter nedströms Jugan (bild 83). De industriella anläggningarna bestod av tre stångjärnsmedjor, en spiksmedja, en knipphammar- och manufaktursmedja samt en masugn med rostugn. Till dessa anläggningar fanns blåsmaskiner, kolhus, järnbodar, våghus och verkstadshus. Dessutom fanns kvarn, sågkvarn, trösklada, brygghus, fähus, stall, vagnslider, vedlider, isförråd, källare samt ett antal boningshus. Vid 1800-talets mitt bodde cirka 200 personer i Siljansfors (Nyström 1976, Andersson 1996). Vid en brandsyn år 1839 värderades stångjärnsmedjan vid nedre Hammardammen högst. (bild 83, 85 och 86, Andersson 1996).

Vid storskiftet (1839-1859) tilldelades Siljansfors Bruk 1250 hektar mark. Detta var första gången sedan brukets start år 1740 som man ägde egen skog (bild 82). Mitt under storskiftet, år 1855, bytte bruket ägare och ett aktiebolag bildades för första gången. Gustaf Svedelius blev då brukets disponent fram till år 1872. Bruket gick i konkurs 1876 och driften lades ned. Fastigheten, med byggnader, skogsmark och jordbruksmark, köptes 1880 av kartellen Trebolagen som ägdes av de tre bolagen Stora Kopparbergs Bergslags AB, Korsnäs Sågverks AB samt Kopparbergs och Hofors Sågverks AB. Kartellen upplöstes 1896 och Stora Kopparbergs Bergslags AB blev då ensam ägare (Andersson 1996). Fr.o.m. 2004 är Bergvik Skog Väst AB ägare.

Jordbruket i Siljansfors drevs vidare i olika former fram till 1968, då det lades ned och den öppna jordbruksmarken planterades med skog (bild 87). Under åren 1880-84 var Gustaf Schröder arrendator på bruket. I arrendet ingick även herrgården, som han bodde i under dessa år. Gustaf Schröder var värmlänning och anställdes i början 1860-talet av Korsnäs Sågverks AB, med stationering i Siknäs, för att bl.a. exploatera skogen inom södra Sollerö och norra Dala Järnas socknar. Efter sin pensionering blev han en uppskattad författare, som mest är känd för sina jägarskildringar. Minst lika intressanta böcker är dock de som handlar om hans tid som bruksbokhållare i Värmland på 1840-talet, samt de böcker som handlar om virkesköp och skogsexploatering i Dalarna under 1860- och 1870-talen (Schröder 1892, 1922, 1924 & Wennberg 1993).

Den gamla bruksskogen används idag för skogsforskning. Siljansfors försökspark etablerades 1921 av Statens skogsförsöksanstalt och ingår sedan 1977 i Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Här bedrivs långsiktig skogsforskning och miljöövervakning (Andersson & Fries 1979).

Inom bruksområdet runt masugnen finns sedan 1971 Siljansfors Skogsmuseum, som 2011 kompletterades med Dalälvarnas Flottningsmuseum (Andersson m. fl. 1994).

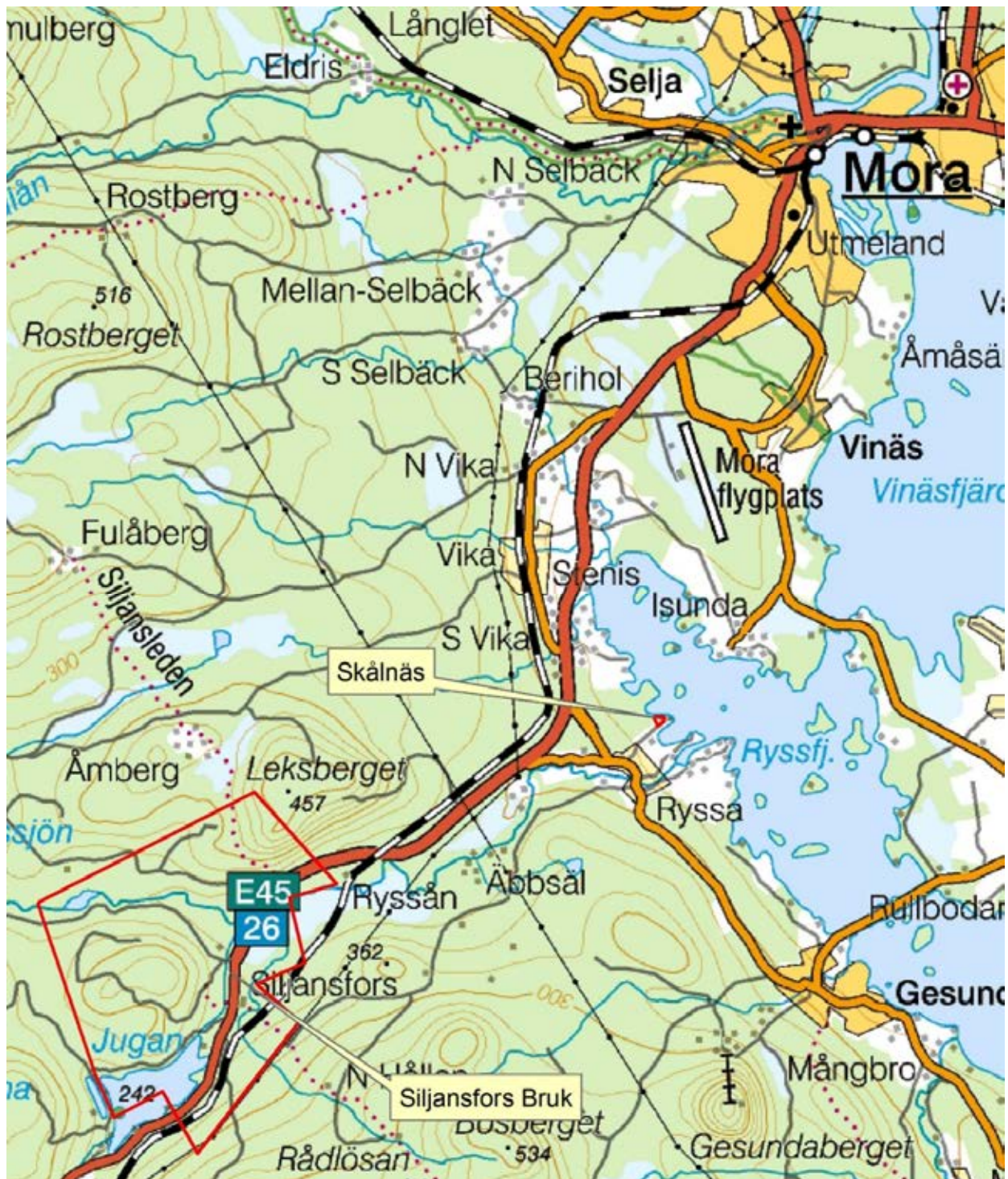

Bild 82. Vid storskiftet år 1859 tilldelades Siljansfors Bruk 1250 hektar mark runt bruket (röd gräns), samt 0,5 hektar mark runt Skålnäs, som var lastageplats för inkommande järnmalm och utgående stångjärn. Detta var första gången sedan brukets start år 1740 som man ägde egen skog. Översiktskartan, lantmäteriet 2013, bearbetad av Christer Karlsson.

Karta över
Siljansfors Bruk

Vid början av 1800-talet
Sammanställd från äldre källor
av Stig Nordahl 1976

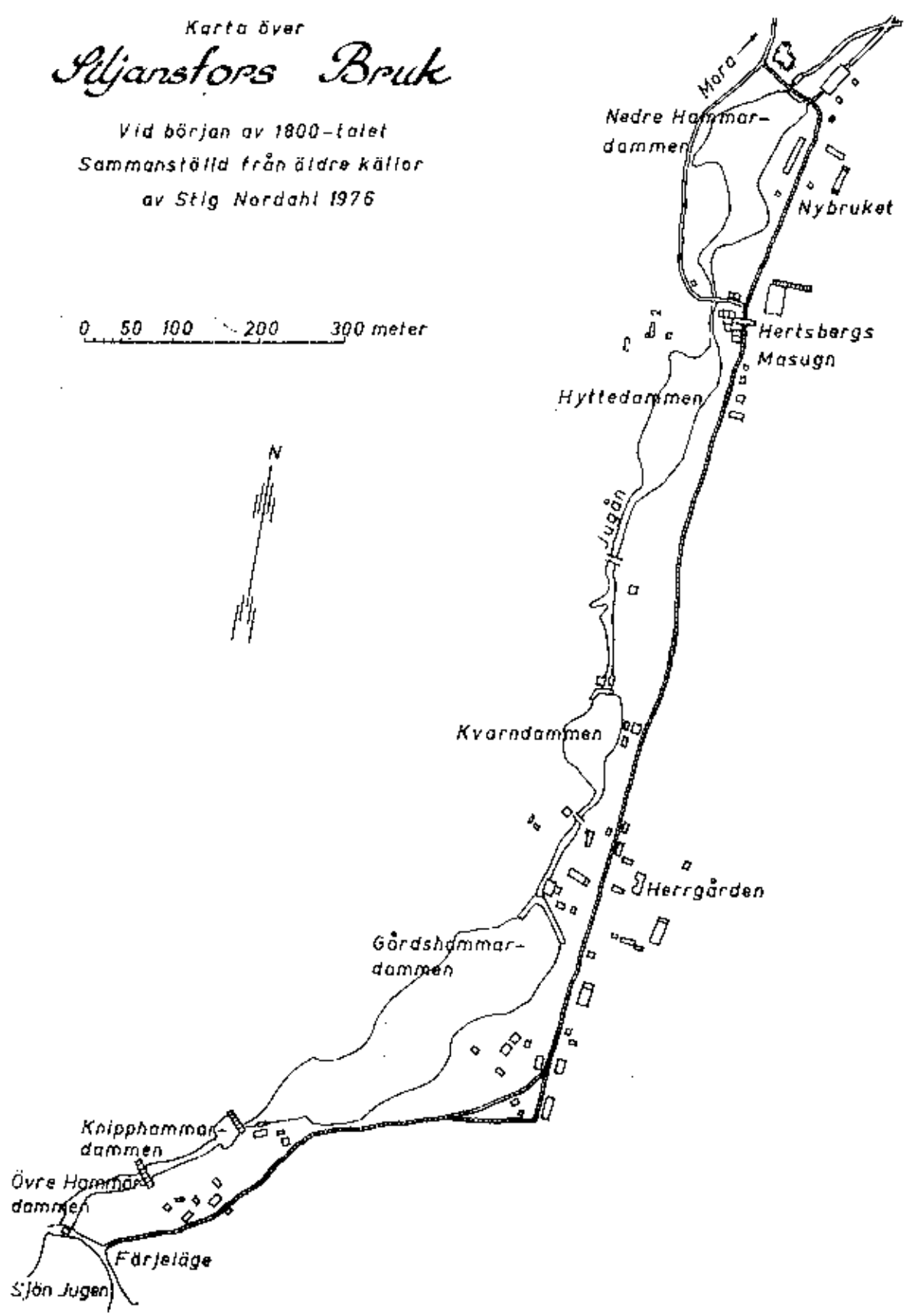

Bild 83. Siljansfors Bruk vid början av 1800-talet (Nyström 1976).

Bild 84. Masugnen som byggdes 1830 står delvis kvar. Tidigare fanns på samma plats två generationer multtimmershyttor från 1740 respektive 1760. Runt stenbyggnaden av granit har en träbyggnad funnits. Malm, kol och kalk fylldes på längst upp i ugnen. Det som nu utgör ett tak var tidigare ett golv. Foto: Christer Karlsson, 2015.

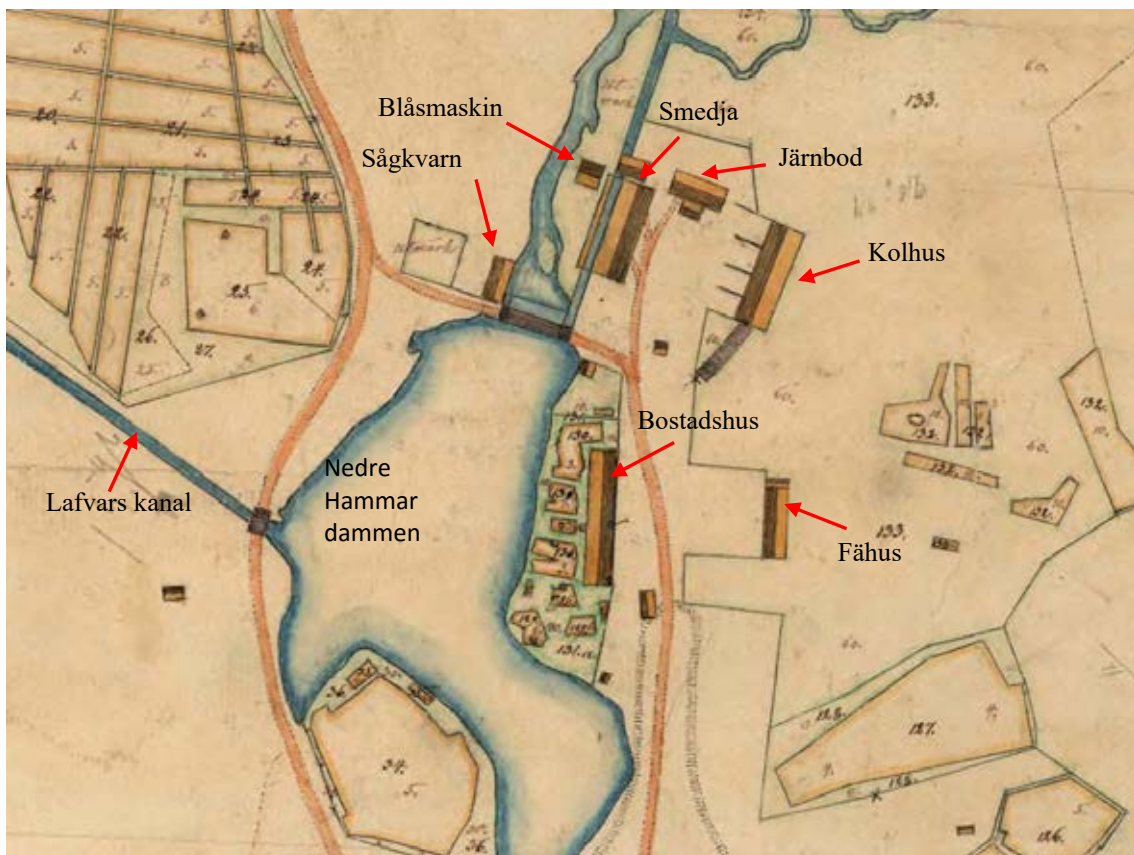

Bild 85. Nedre Hammardammen med brukets värdefullaste smedja vid brandsynen år 1839. Detalj ur storskifteskartan från 1844, som visar med vilken noggrannhet kartläggningen gjordes. Vid Jugåns utlopp ur Nedre Hammardammen fanns en sågkvarn på åns västra sida. Vid kanalen låg stångjärnssmedjan på östra sidan och blåsmaskinhuset på västra sidan. Öster om smedjan fanns järnbod och kolhus. Den långa byggnaden öster om dammen var smedernas bostad. Idag finns halva denna byggnad kvar. Öster om denna byggnad låg ett fåhus (lagård). Lafvars kanal ledde över vatten från Ryssån för att säkra vattenflödet till smedjan. Storskifteskartan 20-Moj-103, lantmäteriet. Bearbetad av Christer Karlsson, 2017.

Bild 86. Siljansfors på 1850-talet, sett norrifrån. Bron över Ryssån i förgrunden. Där bakom syns Nybruket och masugnen. Herrgården till vänster och sjön Jugan uppe till höger i bilden. Litografi av Thora Thersner (1818-1867). SLU, Siljansfors försökspark. Foto: Christer Karlsson, 2017.

Bild 87. Flygfoto över Siljansfors herrgård med närmaste omgivningar år 1936, dvs. 60 år efter brukets nedläggning. I bakgrunden syns sjön Jugan, och hitom sjön ligger Sillermyren; en utdikad torvmark som odlats upp. Av Gårdshammardammen och övriga anläggningar finns inte mycket kvar. Jordbruket upphörde 1968, och det mesta av jordbruksmarken planterades med skog på 1960-talet. Foto: Oscar Bladh, 1936.

Bild 88. Siljansfors Herrgård byggdes i mitten av 1700-talet. Foto: Christer Karlsson, 2017.

Litteratur

Adelswärd, J. I., Gottlieb, J., Gahn, H., & Gahn, H. J. 1765. Resa i Dalarna 1765. Dalarnas Hembygdsbok 1968-1969.

Adde, A. 1895. Anteckningar rörande storskiftes- och avvitringsverket i Dalarna mm jemte åtskilliga kulturhistoriska anteckningar från denna tid. Gustaf Lindströms boktryckeri. Stockholm.

Ahlberg, S. O. & Spade, B. Våra broar – en kulturskatt. Banverket. Borlänge. ISBN:(91-88250-43-1).

Andersson, I. 1975. Mora marknad. B-uppsats i Etnologi. Uppsala universitet.

Andersson, O. 1996. Siljansfors Bruk – Moras första industrietablering. Siljansfors Skogsmuseum. ISBN:(91-630-4389-0).

Andersson, O. & Fries, J. 1979. Siljansfors försökspark. SLU, Inst. f. skogsproduktion. Rapport nr 1. ISBN:(91-576-0248-4).

Andersson, O., Diffner, P. & Karlsson, C. 1994. Siljansfors – Skogsmuseum & Järnbruksminne. Siljansfors Skogsmuseum.

Arosenius, F. 1866. Beskrifning öfver provinsen Dalarna. II Ofvan Siljans Fögderi. Tredje Häftet. Mora socken med Våmhus kapell.

Backman, M. 2015. Uppgifter om laga skiften och omarronderingar i Mora kommun meddelade i mail till Christer Karlsson 2015-02-18.

Bengtsson, E. 1953. Storskiftet. Orsa – en sockenbeskrivning, sid 495-586. Orsa jordägande socknemän. Nordisk Rotogravyr, Stockholm.

Bengtsson, E. 1957. Jordförhållandena, jorden och skogen. Venjans församling 350 år.

Berg, Erik M. 1966. Den kommunala utvecklingen. Rättvik del 1:1. Socknen och kommunen.

Björklund, A. 1975. Flottbroar. Dalarnas Hembygdsbok.

Bälter, G. 1954. Boken om Mora – min hembygd. Mora skolråd.

Edvinsson, Rodney, Omvandlare från gamla mått till nya, www.historia.se.

Ersson Nohrman, M. 2005. Kronolänsman Mats Erssons dagboksanteckningar. Släktföreningen Mats Ersson Nohrmans ättlingar.

Engström, E. G. 1996. 100-årsjubileum för Mora Tingshus. Mora Tidning 1996-12-23.

Ersson, S., Olsson, O., Persson, O., Bäckström, P. & Ersson, E. 1864. Förslag till avtal mellan Mora församling och Våmhus kapellförsamling om delning av kyrkojorden inför bildandet av Våmhus församling (bilaga 1 i avsnittet om "Prästboställena")

Forss, M & Palm, G. 1935. Memorial angående de undantag och samfälligheter vilka under allmänna storskiftet i Mora och Våmhus socknar byarna emellan (d.v.s. byadelningen) under åren 1840-1859, avsattes från oskiftad mark till de jordägande socknemännens gemensamma gagn och nytta (bilaga 1 till avsnittet "Storskiftet och laga skiftet i Mora").

Hansjons, F. 2004. Flottbron i Noret- Norra Dalarnas centralpunkt. Släktföreningen Mats Ersson Nohrmans ättlingar. Medlemsblad 2004.

Hansson, G & Herzog, L. 1990. Västerås stifts herdaminne. Stiftshistoriskt och stiftsbiografiskt uppslagsverk, II:2, 1700-talet.

Hellstrand, G. 1980. Flottningen i Dalälven.

Hülphers A. A. 1762. Dagbok öfver en resa genom de under Stora Kopparbergs höfdingdöme lydande lähn och Dalarna 1757.

Kaijser, F. 1946. Om jordbruksstämman. Förvaltningsrättslig Tidskrift, s. 197-226. Stockholm.

Kolm, R. 1963. Flottbroar över Dalälven. Fornvännen 1963 (58) sid 30-43

Jansson, J. 2011. Vykort från Mora, en krönika i ord och bild från åren 1900-1950. ISBN:(978-91-633-9387-7).

Lantmäteriet 1849-1859: Arkivakt MOJ -20-52. Storskiftet i Mora.

Legranäs, N. 1984. Förr kostade det 2 öre att gå över bron i Noret. Odaterat tidningsklipp.

Levander, L. 1935. Landsväg, krog och marknad. Åhlén & Söners Förlag, Stockholm.

- Levander, L. 1944. Våmhusfjärdingen. Folklivsskildringar. Gustaf Adolf Akademien.
- Löwnertz, S. 1983. De svenska skatternas historia. Skatteverkets hemsida.
- Mossberg 2004: <http://www.eskilstuna.se/sv/Uppleva-och-gora/Arkiv/Stadsarkivet/Var-arkivbestand/Kommunala-arkiv/Namnder-styrelser-och-andra-kommunala-forvaltningar/Kommunalstamma-1863-1954>
- Nordenfelt, L. & Wetterström, H. 1894. Lantmäteristyrelsens yttrande inför Kungl. Majt:s dom den 28 februari 1895 angående bättre rätt till vissa delar av den s.k. Mora strand mellan Morkarlbyns inegor och Saxviken af sjön Siljan (bilaga 2 till avsnittet "Storskiftet och laga skiftet i Mora").
- Nordenstedt, W. 1928. Skiftes- och avvittringsväsendet i Dalarna. Svenska lantmäteriet 1628-1928. Historisk skildring. 2, s. 163-198. Stockholm
- Nyström, C. 1976. Siljansfors Bruk – En kort historik. Föreningen Siljansfors.
- Olai, B. 1988. Storskiftet och dess bakgrund. Mora, ur Mora, Sollerö, Venjans. och Våmhus socknars historia. Del 2, s. 121-170. Mora kommun. ISBN:(91-970593-2-3).
- Olsson, M. 1984. Prästens gård. I "Mora – Ur Mora, Sollerö, Venjans och Våmhus socknars historia, del 1. Mora kommun. ISBN:(91-970593-2-3).
- Romson, A. 2016. Muntligt samt skriftligt material från Rombogårdens arkiv i Östnor.
- Romson, A. och Sandström, B. 1992. Mora i konsten, från Carl von Linné till Anders Zorn. Zornsamlingarna, Mora
- Sandström, B. 1974. Mora marknad, kring en tavla av Anders Zorn. Zornsamlingarna, Mora.
- Schröder, G. 1892. En bruksbokhållares minnen. Albert Bonniers förlag, Stockholm.
- Schröder, G. 1922. En timmermärkares minnen. Åhlén & Åkerlunds förlag.
- Schröder, G. 1896. Tjugo år i Dalarna. (Nytgåva 1997 av Gustaf Schröder-sällskapet).
- Solders, S. 1939. Älvdalens sockens historia, del 2, Gamla porfyerverket.
- Solders, S. 1958. Älvdalens sockens historia, del 5, Kommunikationer.
- Staffansson, E. 2015. Länsstyrelsens tolkning av Miljöprövningsförordningen (2013:251) 4.kap 3-5 §). Meddelad i mail till Christer Karlsson 2015-02-12.
- Sveriges Riksdag. 2011. Kvinnors rösträtt i Sverige. RUT- Aktuella fakta 2011:3.
- Tidström, A. 1754. Anders Tidströms resa genom Dalarna 1754. Dalarnas Hembygdsbok 1955.
- Thorslund, L. 2016. Bälter Swen Ersson och hans tid. Studier i Moras historia 1800-1900. ISBN:(978-91-639-2441-5).
- Tuneld, E. 1773. Geographie öfwer Sweriges Rike, Femte upplagan, Mycket tilökt och förbättrad, sidan 223. Stockholm.
- Tureson, B. 1988. Laga skifte. Mora, ur Mora, Sollerö, Venjans. och Våmhus socknars historia. Del 2, s. 171-204. Mora kommun. ISBN:(91-970593-2-3).
- Uggla, A.H. 1953: Linnés Dalaresa
- Wallman, A. 1757. Skrivelse daterad Mora den 20 april 1757. Avskriven av Elers, Johan, canc råd, (1730 - 1813), Historia om vägarna i Sverige. Tom 8 Norrland. Mikrofilm av original i Uppsala universitetsbibliotek. Nummer 40. Refererad i Dalarnas Hembygdsbok 1968-1969, sid 202 och 204.
- Wennberg, Kåa. 1993. Gustaf Schröder.
- Wichman, H. 1942. Falu stads uppkomst. Dalarnas Hembygdsbok.
- Österberg, T. 2013. Samfälligheter. Handbok för samfällighetsföreningar, elfte upplagan. Norstedts Juridik. ISBN:(978-91-39-11282-2).

Bildförteckning

- Bild 1, sidan 7. Skylt från 1950-talet som sattes upp vid samfälligheterna.
- Bild 2, sidan 9. Kaplansgården (Kaplagården) var komministerboställe fram till 1880. Foto Christer Karlsson 2017.
- Bild 3, sidan 16. Mora Tingshus. Foto: Christer Karlsson 2017.
- Bild 4, sidan 16. Mora Marknad av Anders Zorn hänger i Mora tingshus. Foto: Christer Karlsson 2015.
- Bild 5, sidan 19. Marksamfälligheter och fastigheter som Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltar och/eller har delaktighet i. **Hela innehavet**. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.
- Bild 6, sidan 20. Marksamfälligheter och fastigheter som Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltar och/eller har delaktighet i. **Mora norra kommun**. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.
- Bild 7, sidan 21. Marksamfälligheter och fastigheter som Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltar och/eller har delaktighet i. **Bonäs**. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.
- Bild 8, sidan 22. Marksamfälligheter och fastigheter som Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltar och/eller har delaktighet i. **Oxberg-Gopshus**. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.
- Bild 9, sidan 23. Marksamfälligheter och fastigheter som Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltar och/eller har delaktighet i. **Mora västra**. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.
- Bild 10, sidan 24. Marksamfälligheter och fastigheter som Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltar och/eller har delaktighet i. **Centrala Mora**. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.
- Bild 11, sidan 25. Marksamfälligheter och fastigheter som Mora Jordägares Samfällighetsförening förvaltar och/eller har delaktighet i. **Mora östra**. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.
- Bild 12, sidan 26. Byar (traktnamn) år 2015 i Mora f.d. socken inkl. Våmhus. Lantmäteriet topografiska karta från år 2013, bearbetad av Christer Karlsson.
- Bild 13, sidan 27. Del av "Karta över Mora, Våmhus, Sollerö." utarbetad och utgiven år 1909 av Fredrik Widmark. Kartan visar hur byarnas skogar var fördelade över socknen. Pilarna har lags in på kartan för att visa var Siljansfors, Kristineberg och Pastorsbostället (inkl. Komministerbostället och Prästbordena) hade sina skogar år 1909.
- Bild 14, sidan 28. Utdelning från Mora sockens Jordägares Samfällighetsförvaltning avseende åren 1953 och 1954
- Bild 15, sidan 29. Marknadskassans räkenskaper från år 1870.
- Bild 16, sidan 29. Brokassans räkenskaper från år 1886.
- Bild 17, sidan 30. Lag (1977:216) om egendom som förvaltas av kommunalstämma
- Bild 18, sidan 31. Lista för fördelning av överskott från Mora Jordägares Samfällighetsförening via bysamfälligheter.
- Bild 19, sidan 32. Jordtalslängd framtagen av Mats Backman, Mora
- Bild 20, sidan 33. Utdelning per år för räkenskapsåren 1953-2014.
- Bild 21, sidan 34. Redovisning av Jordtal (Innehavde egor) i måttet snesland och bandland samt tilldelning av skogsmark för byar inom Mora socken i måtten tunnland och kappland. Lantmäteriet, Arkivsök, Lantmäteristyrelsens arkiv, Mora socken Mora sn (213 bilder), sidan 52.
- Bild 22, sidan 35. Innehåller samma uppgifter som bild 21.
- Bild 23, sidan 36. Del av fyrktalslängd för Mora kommuns debitering och röstlängd för år 1865.
- Bild 24, sidan 39. Mora kommun 1863-1977. Konstruerad av Christer Karlsson.
- Bild 25, sidan 52. Utsikt över Mora strand från Kristineberg 1853. Oljemålning av Gustaf Wilhelm Palm
- Bild 26, sidan 53. Mora Strand. Blyertsteckning av Alf Wallander 1882. Uppsala universitetsbibliotek.
- Bild 27, sidan 54. Marknadsbodarna i Mora strand ca 1866. Reprofoto: Kjell Hansson Talu.
- Bild 28, sidan 54. Karta upprättad år 1865 av C. A. Friberger. Mora kommuns arkitektkontor.
- Bild 29, sidan 55. Morastrand fotograferat ca 1870 från Kristineberg. Foto: O. Wiklund, Westerås.
- Bild 30, sidan 55. Förstorad del av fotot i bild 29. Foto: O. Wiklund, Westerås.
- Bild 31, sidan 56. Mora marknad, oljemålning av Henrik Ankarcrone 1869. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Lars Berglund, Mora.
- Bild 32, sidan 57. Hästmarknaden vid Mora marknad. Akvarell av Anders Zorn 1890. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Lars Berglund, Mora.
- Bild 33, sidan 58. Mora marknad. Oljemålning av Anders Zorn från år 1892. Mora tingshus. Foto: Lars Berglund, Mora.
- Bild 34, sidan 59. Nöjesfältet vid Mora marknad. Akvarell av Anders Zorn 1890. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Lars Berglund, Mora.

- Bild 35, sidan 60. Mora marknad vid kyrkan och klockstapeln. Akvarell Anders Zorn, 1890. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Lars Berglund, Mora.
- Bild 36, sidan 61. Mora marknad. Akvarell av Anders Zorn 1890. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Lars Berglund, Mora.
- Bild 37, sidan 61. Mora marknad, strandbild med Mora hotell i bakgrunden. Akvarell av Anders Zorn 1890. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Lars Berglund, Mora.
- Bild 38, sidan 62. Skinnmarknaden hålls nere vid Saxvikens strand. Akvarell av Anders Zorn 1890. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Lars Berglund, Mora.
- Bild 39, sidan 62. Mora marknad. Litografi av Lars S. Johansson med foto av Karl Morelius från 1903 som förlaga (bild 40). Foto: Christer Karlsson.
- Bild 40, sidan 63. Mora marknad framför det nybyggda tingshuset. Mora bygdearkiv. Foto: Karl Morelius 1903.
- Bild 41, sidan 64. Flottbron mellan Mora Noret och Mora Strand samt färjeställena vid överfarten mellan Mora Strand och Öna. Ekonomiska kartan, lantmäteriet 2013, bearbetad av Christer Karlsson 2017.
- Bild 42, sidan 65. Olof Schallrots karta från år 1676. Kartan beskuren av Christer Karlsson 2017 från en karta som är inskannad av Mora kommuns arkitektkontor.
- Bild 43, sidan 66. Flottbron i Mora enligt Carl von Linné, 1734 (Uggla 1953).
- Bild 44, sidan 66. Flottbro med stenkistor och s.k. utliggare (Kolm 1963).
- Bild 45, sidan 67. Detalj av en akvarell som målades av Anders Fredrik Skjöldebrand den 12 juli 1794. Nordiska museet, Stockholm.
- Bild 46, sidan 68. Teckning av Adolf Ulrik Schützercrantz den 4 augusti 1829 med flottbron och Mora kyrka som motiv. Nationalmuseum, Stockholm. Foto Nationalmuseum.
- Bild 47, sidan 68. Litografi av Michael Gustaf Anckarswärd, 1830-1837. Bilden ingår i Svenska och Norska utsigter, I-VIII, som nr 19. Zornsamlingarna, Mora.
- Bild 48, sidan 69. Flottbron, Kristinebergskullen och Mora kyrka avbildade från Mora-Noret. Litografi av Johan Fredrik Julin, ca 1840. Zornsamlingarna, Mora.
- Bild 49, sidan 69. Storskifteskartan från 1843. Lantmäteriet. Arkivsök. Lantmäteristyrelsens arkiv, Mora socken, Noret nr 1-113. Kartan beskuren av Christer Karlsson 2017
- Bild 50, sidan 70. Flottbron sedd från Broåkern mot Noret. Foto: Hjalmar Klingvall något av åren 1893-1896.
- Bild 51, sidan 71. Flottbrons landfäste vid broåkern med Mora-Noret på andra stranden. Okänd fotograf. Enligt Bertil Skeri, Noret, är fotot taget efter branden 1869. Reprofoto av Sam Lawson.
- Bild 52, sidan 71. Flottbrons landfäste vid Broåkern med Mora-Noret på andra stranden. Foto: Christer Karlsson 2016.
- Bild 53, sidan 72. Brostugan vid Flottbron. Foto: Christer Karlsson 2016.
- Bild 54, sidan 73. Sparbössa för broavgifter från 1884. Mora Kulturhus. Foto: Anneli Larsson.
- Bild 55, sidan 74. Tavla för broavgifter från 1884, som nu förvaras i Norets gamla gästgiveri. Foto: Christer Karlsson 2016.
- Bild 56, sidan 75. Norets gamla gästgivargård (Länsmansgården). Foto: Christer Karlsson 2016.
- Bild 57, sidan 75. Brokassans räkenskaper från år 1886. Foto: Christer Karlsson.
- Bild 58, sidan 76. Storskifteskartan från 1842. Lantmäteriet. Arkivsök, Lantmäteristyrelsen, Mora socken Morkarlby nr 1-121. Kartan beskuren av Christer Karlsson 2017.
- Bild 59, sidan 77. Karta över Morastrand upprättad av Daniel Kjellin 1891. Kartan beskuren 2017 av Christer Karlsson.
- Bild 60, sidan 77. Studie från Mora. Oljemålning av Anders Zorn 1896. Tillhör Zornsamlingarna. Foto: Zornmuseet.
- Bild 61, sidan 78. Färjestället vid Bastubacken. Foto: Karl Morelius, 1903.
- Bild 62, sidan 78. Färjestället vid Bastubacken. Foto: Christer Karlsson 2017.
- Bild 63, sidan 79. Den gamla färjan vid Dunkarsbo färjeläge. Bastubacksbron håller på att byggas. Foto ca 1902. Del av "Vykort från Mora" sid 80 (Jansson 2011).
- Bild 64, sidan 79. Dunkarsbo färjeläge. Foto: Christer Karlsson 2016.
- Bild 65, sidan 80. Färjestället vid Bastubacksbron. Oljemålning av Anders Zorn 1897. Zornsamlingarna, Mora. Foto: Zornmuseet.
- Bild 66, sidan 82. Storskifteskartan från 1842. Lantmäteriet. Arkivsök, Lantmäteristyrelsen, Mora socken Morkarlby nr 1-121. Kartan beskuren av Christer Karlsson 2017.
- Bild 67, sidan 82. Pastorsboställets-, Komministerboställets- och Skol-och klockarprästboställets mark 1859 inritade på lantmäteriets ekonomiska karta från år 2013. Bearbetad av Christer Karlsson 2017.

- Bild 68, sidan 83. Ekonomiska kartan utgiven 1974. Lantmäteriet. Arkivsök. Rikets allmänna kartverk. Ekonomiska kartan, 14E 3g Mora, 1974.
- Bild 69, sidan 84. Prästboställets mark efter storskiftet 1859 inlagd på lantmäteriets topografiska karta från 2013. Bearbetad av Christer Karlsson.
- Bild 70, sidan 85. Karta upprättad 1910 av kommunaltekniska byrån i Stockholm genom komplettering av förste lantmätare Daniel Kjellins karta från år 1891. Mora kommuns arkitektkontor. Kartan bearbetad av Christer Karlsson.
- Bild 71, sidan 85. Pastorsbostället uppfört 1695. Foto: Christer Karlsson, 2017.
- Bild 72, sidan 86. Kaplansgården uppförd 1760. Foto: Christer Karlsson, 2017.
- Bild 73, sidan 86. Komministergården som byggdes 1880. Foto: Christer Karlsson, 2017.
- Bild 74, sidan 87. Skolmästarbostaden. Flygfoto: Oscar Bladh, 1928. Flygbilden beskuren av Christer Karlsson.
- Bild 75, sidan 87. Skolmästarbostaden. Flygfoto: Anders Björklund, 1980. Flygbilden beskuren av Christer Karlsson.
- Bild 76, sidan 88. Klockargården. Foto: Kjells Foto AB, 1983.
- Bild 77, sidan 90. Kristinebergs Gård. Foto: Christer Karlsson, 2017.
- Bild 78, sidan 91. Kristinebergs Gårds ägor efter storskiftet 1859. Lantmäteriets topografiska karta från 2013 bearbetad av Christer Karlsson.
- Bild 79, sidan 92. Lomsmyren. Foto: Christer Karlsson, 2017.
- Bild 80, sidan 92. Lomsmyren enligt Storskifteskartan 1848. Lantmäteriet. Arkivsök. Lantmäterimyndigheternas arkiv, 20-MOJ-57, sidan 3.
- Bild 81, sidan 93. Lomsmyren. Lantmäteriet, Ekonomiska kartan 2013, bearbetad av Christer Karlsson.
- Bild 82, sidan 95. Siljansfors Bruk 1859 inritad på översiktskartan, lantmäteriet 2013. Bearbetad av Christer Karlsson.
- Bild 83, sidan 96. Siljansfors Bruk vid början av 1800-talet (Nyström 1976).
- Bild 84, sidan 97. Siljansfors masugn. Foto: Christer Karlsson, 2015.
- Bild 85, sidan 97. Nedre Hammardammen, Siljansfors. Storskifteskartan 1844. Lantmäteriet. Arkivsök. Lantmäterimyndigheternas arkiv, 20-Moj-103, sidan 3. Bearbetad av Christer Karlsson.
- Bild 86, sidan 98. Siljansfors på 1850-talet. Litografi av Thora Thersner (1818-1867). SLU, Siljansfors försökspark. Foto: Christer Karlsson, 2017.
- Bild 87, sidan 98. Flygfoto över Siljansfors herrgård med närmaste omgivning år 1936, dvs. 60 år efter brukets nedläggning. Foto: Oscar Bladh, 1936.
- Bild 88. Siljansfors Herrgård byggdes i mitten av 1700-talet. Foto: Christer Karlsson, 2017.

Mora Jordägares Samfällighetsförening härstammar från två olika, helt skilda ursprung (grenar) inom Mora socken, som från och med 1988 förvaltas i samma samfällighetsförening.

Gren 1 består av marksamfälligheter som avsattes vid storskiftet 1839-1859 och som senare förändrats under laga skiften och omarronderingar under 1900-talet. Fr.o.m. år 2014 finns dessa samlade i Mora s:1 och Mora s:2 i Lantmäteriets register. Dessa sockensamfälligheter **förvaltades under åren 1931-1988 av Mora Sockens Jordägares Samfällighetsförvaltning.**

Gren 2 består av egendomar med ursprung i marknadskassan, brokassan och skogsmedelsfonden mm. som Mora sockens skattejordägare äger kollektivt sedan flera sekler. I denna historieskrivning kallar vi dessa egendomar för "**Kommunalstämmotillgångar**", eftersom de fram till 1978 **förvaltades inom Mora kommun med kommunalstämma (jordbruksstämma, jordägarstämma)** som högsta beslutande församling.

I föreliggande historik ges en ingående beskrivning av hur de olika tillgångarna inom Mora Jordägares Samfällighetsförening har vuxit fram. För att förstå detta beskrivs de historiska bindningarna mellan kommunen och jordägarna samt betydelsen av storskiftet, Mora marknad, flottbron mot Mora-Noret och färjestället vid Bastubacksbron.

Tre större fastighetsinnehav i Mora socken har beskrivits mer utförligt; nämligen prästboställena, Kristinebergs gård och Siljansfors bruk. Orsaken till detta är att man har haft olika uppfattningar om vilken delaktighet dessa markägare har inom de olika grenarna av sockensamfälligheterna. Förhoppningsvis lyckas vi med denna historik klarlägga detta.

En annan fråga som ständigt har orsakat missförstånd är det faktum att Mora socken under storskiftet (1839-1859) omfattade även det som från 1868 kom att bli Våmhus församling och kommun. Trots att det redan 1885 bestämdes genom sämjedelning, att respektive "socken" enbart skulle ha del i de sockensamfälligheter som låg inom deras egen "sockengräns", dröjde det ända fram till 2014 innan denna delning fullt ut hade registrerats hos lantmäteriet.

Mora Jordägares Samfällighetsförening